فتاویٰ محمدی ﷺ

مع شرحِ دیوبندی

تالیف

عالمِ ربّانی حضرت مولانا سیّد اصغر حسین صاحب حسنی حنفی
مدرس حدیث دار العلوم دیوبند رحمۃ اللہ علیہ

پښتو ژباړه:

محمد احمد الحقانی الأفغانی غفر اللہ لہ

مکتبہ رحیمیہ
کاسی روڈ نزد حاجی غیبی چوک کوئٹہ

Download From; Aghalibrary.com

پښتو ډيجيټل پر ليکه کتابتون*

Pashto Digital Online Library*

د (اَلْـعِـلْـم) کمپيوټرز شرکت

AL-ILM Corporation Ltd.

د پيل نېټه : ۱۳۸۸ \ ۰۱ \ ۰۱ (هـ ش)

❊ ❊ ❊

نوم :: فتاوىٰ محمَّدي ﷺ

ليکوال :: مولانا سيّداصغر حسين ؒ

ژباړه :: محمَّدأحمد الحقَّاني الأفغاني ؒ

پرلپسي ګڼه :: ۰۰۰۱

پرليکه نېټه :: ۰۱\۰۱\۸۸

ISBN

0001AL-ILM۱۳۸۸

* له موږ سره مرسته وکړئ ترڅو دا پروژه نور پرمخ تګ وکړي.

* Help with us to improve this Project.

تماس

E-mail:
al-ilmcorp@hotmail.com
mha_haqqani@yahoo.com
Mob: 0092 – 3218016371

Download From; Aghalibrary.com

Download From; Aghalibrary.com

فتاویٰ محمدی ﷺ

مع شرح دیوبندی

بسم الله الرحمن الرحیم

Download From; Aghalibrary.com

وَمَا يَنطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ (النجم ۳، ٤)

فتاویٰ محمدی ﷺ

مع

شرح دیوبندی

یعنی دیوسل او څلوېښتو ۱٤۰ متبرکو فتاواو مجموعه چې په هغه کې دیوسل او شلو ۱۲۰ جواب په خپله حضرت رسول الله ﷺ فرمایلي دي او دشلو ۲۰ سوالونو جواب دصحابه وو او تابعینو رضي الله عنهم څخه را نقل سویدی ، او دټولو فتاواوو نهایتي مفصله او سلیسه شرح دمعتبرو او مستندو اسلامي کتابو څخه سویده ، چې پرسلهاوو علمي فوائدو او بېشمیره مفیدو مسئلو باندې مشتمله ده .

(از احقر التلامذة بندۀ مفتی محمد شفیع دیوبندی (رحمة الله علیه)

تالیف :

عالِم ربّانی حضرت مولانا سیّد اصغر حسین صاحب حسنی حنفی

مدرس حدیث دار العلوم دیوبند رحمة الله علیه

پښتو ژباړه :

محمد احمد الحقانی الأفغانی غفر الله له

مکتبۀ رحیمیه ، کاسي روډ ، کوئټه

03222423258 :

Download From; Aghalibrary.com

ټول حقوق محفوظ دي

© All Rights Reserved

لومړی چاپ

۱۴۲۸ رمضان \ سپتمبر 2007

Download From; Aghalibrary.com

Maktabah Rahimiyah	مكتبة رحيمية
Publishing Organization	خپرونديه ټولنه

Kasi Road, Quetta, Pakistan . Mob: 03222423258 : کاسی روډ ، کوئټه ، پاکستان ، ګرځنده تليفون شميره

ټوون :

==============

دحقې لارې دهغو ټولو شهیدانو په نامه چې تل یې داسلامي نړۍ څخه ددفاع په خاطر خپل سرونه دلوی خدای ﷻ او دهغه درسول ﷺ ودربار ته نذرانه کړیدي ،

خصوصا لاندیني شهیدان :

١. شهید ظفر الله خان (رحمه الله تعالی)
٢. شهید عبد الباقي جان (رحمه الله تعالی)
٣. شهید حافظ امین الحق (رحمه الله تعالی)
٤. شهید مولوي شمس الله (رحمه الله تعالی)
٥. شهید حافظ عبد الله (رحمه الله تعالی)

مُحَمَّد احمَد الحقّاني الأفغاني غفرالله له

Download From; Aghalibrary.com

فهرست

مخ	دپوښتنې (استفتآء) مضمون	شماره
۱	دمصنف صاحب رحمة الله علیه وژوند ته لنډه کتنه.....................	۱
۵	دمصنف صاحب رحمة الله علیه خطبه..............................	۲
	عقائد ، اعمال او دقرآن مجید دعلم متعلقات	
۹	دجبرآئیل علیه السلام پوښتنه (داسلام ارکان).....................	۳
۱۷	ترټولو بهتره کم عمل دی..	۴
۲۰	ترټولو بهتره څوك دی..	۵
۲۲	سورۃ : قل اعوذ برب الفلق او : قل اعوذ برب الناس..................	۲
۴۰	دیوچا دیوې ټولۍ سره محبت وی مګرپه عمل کی ترهغه کم وی...	۷
۴۷	ترټولو زیات دجنت او دوږخ سبب..................................	۸
۶۸	قیامت به کله رائی..	۹
۷۱	شهیدان کم خلګ دی..	۱۰
۷۳	ایمان تر ټولو اعمالو افضله دی.................................	۱۱
۸۰	دخیر دعمل پیژندل..	۱۲
۸۱	کم مسجد اول جوړ سویدی...	۱۳
۹۴	دبیت المقدس په اړوند څه حکم دی...............................	۱۴
۹۲	فرآئض ادا که ، حلال حلال وبوله اوحرام حرام وبوله..............	۱۵
۱۰۰	جنت ته نژدی کیدل او ددوږخ څخه لیری کیدل......................	۱۲
۱۰۴	داسلام عمده خوی..	۱۷
۱۰۴	نیکی ، ګټه او ګناه څه ده.......................................	۱۸
۱۰۷	تر رسول الله ﷺ وروسته چاته حاجت ویل........................	۱۹
۱۰۸	جنت ته به کم کم خلګ ځی.......................................	۲۰
۱۱۲	ترټولو لویه ګناه بیا ترهغې کمه................................	۲۱
۱۱۵	د: اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَلَمْ يَلْبِسُوْا ، الآیة معنی.........................	۲۲
۱۱۸	دخادم خطا په ورځ کی څو واره معاف کول........................	۲۳
۱۱۹	دټولو حیواناتو په خدمت کی اجر دی.............................	۲۴

Download From; Aghalibrary.com

شماره	مضمون	مخ
۲۵	عمده او جامع اسلامي خبره............	۱۲۱
	طهارت ، وضوء ، او نور	
۲۶	چي دخوبه راپاڅي پرجامو باندي لوندوالی ليدل............	۳۹
۲۷	دلړ باد وتلو څخه اودس ماتيږي............	۹۲
۲۸	په مذيو سره غسل نه دی واجب............	۳۳
۲۹	ښځی ته احتلام راځی............	۳۸
۳۰	دجنابت په حالت کی بيديدل جائز دی............	۵۰
۳۱	ددرياب په اوبو سره اودس کول............	۸۲
۳۲	ښځو ته په غسل کی چوټی (ترلی وریښتان) خلاصول............	۸۷
۳۳	په غوږو کی موږك لويدل............	۹۰
۳۴	دباد وتلو شبه او شك راتلل............	۹۲
۳۵	په تيمم سره دلمونځ کولو څخه وروسته اوبه پيدا کيدل............	۱۲۰
۳۶	دجنابت په حاله کی خوله (عرق) پاکه ده............	۱۲۹
۳۷	دذکر په مسح کولو سره اودس نه ماتيږي............	۱۲۹
۳۸	دحآئضې څخه په پاته سوو اوبو سره اودس کول............	۱۳۳
	دحيض بيان	
۳۹	چی هميشه حيض ورته راځی او هيڅکله نه پاکيږي............	۲۷
۴۰	په حيض کی دښځو سره څه معامله کول پکار دی............	۳۶
۴۱	دحآئضې سره يوځای خوراك کول............	۳۶
۴۲	په حيض کی دښځی څخه کم ځایونه حلال دی............	۵۳
۴۳	تر اتلسو ۱۸ مياشتو وروسته حيض راتلل............	۱۲۲
۴۴	حآئضه دی سجده تلاوت نه کوی............	۱۲۷
۴۵	حآئضه سبحان الله ويلای سی............	۵۴
۴۶	په حيض کی دصحبت کولو کفاره............	۱۳۱
۴۷	حآئضه چی په غاړه يې تعويذ وی............	۱۳۲
۴۸	دحآئضې په پاته سوو اوبو سره اودس کول............	۱۳۳
	لمونځ او دهغه متعلقات	

Download From; Aghalibrary.com

شماره	مضمون	مخ
۴۹	ترټولو بهتر عمل لمونځ دی.................................	۱۷
۵۰	ددجال دزمانې لمونځونه.................................	۲۳
۵۱	په ناستی او په ولاړی دلمانځه فرق.................................	۲۵
۵۲	په یوه جامه کی لمونځ کول.................................	۳۴
۵۳	دښکاری لمونځ یوازی په ګرتۍ کی.................................	۴۱
۵۴	داذان دجواب فضیلت.................................	۵۱
۵۵	کوچنیان به په ځومره عمر کی لمونځ کوی.................................	۸۲
۵۶	په فرضی لمونځو سره جنت ته تلل.................................	۹۲
۵۷	دښځی لمونځ په ګرتۍ کی.................................	۱۱۳
۵۸	چی یو ځل فرض ادا کړی بیا په جماعت شریك سی.................................	۱۲۸
۵۹	دامام ترسلام وروسته به پاته دمابنام لمونځ څنګه کوی.................................	۱۲۵
۶۰	په جماعت ولاړ وی اومخکنۍ قضا سوی لمونځ ورپه یادسی......	۱۲۸
۶۱	دسفر په اراده کی دی لمونځ کوتاه کوی.................................	۱۳۱
	دبیت الله دحج متعلقات	
۶۲	محرم به څرنګه کپړې اغوندی.................................	۱۲
۶۳	دمحرم دپاره ښکار کول.................................	۱۸
۶۴	دسپرتیا په حالت کی طواف کول.................................	۲۵
۶۵	محرم به کم ډول کپړې پربږدی.................................	۴۰
۶۶	دپلار دطرفه ښځه حج کول.................................	۵۲
۶۷	په لڅ سر او لڅی پښې حج کول.................................	۷۴
۶۸	جهاد وکی او که دزوجې سره دحج سفر.................................	۸۳
۶۹	که یې ترذبح مخکی سر وخروی.................................	۱۱۷
۷۰	که یې تر رمی مخکی ذبح وکړه.................................	۱۱۷
	دروژې په اړوند فتواوی	
۷۱	په روژه کی رانجه لګول.................................	۲۶
۷۲	دنفلی روژې ماتولو حکم.................................	۲۹
۷۳	په سفر کی روژه نیول.................................	۹۲

Download From; Aghalibrary.com

شماره	مضمون	مخ
	زکوٰة ، صدقه ، هدیه ، نفقه	
۷۴	بې له اجازې دبادار صدقه ورکول....................................	۲۲
۷۵	دزوج پراولاد باندی مال خرڅول....................................	۱۴
۷۶	په کمه صدقه کی ثواب زیات دی....................................	۱۵
۷۷	که چیری سوال کوونکی ته دورکولو دپاره هیڅ نه وو موجود.......	۳۱
۷۸	دکم شی نه ورکول چی جآئز نه دی....................................	۳۴
۷۹	بې له اجازې دزوج کوچنیانوته خوراك ورکول..........................	۸۱
۸۰	خپله صدقه په میراث کی بیرته اخیستل................................	۶۲
۸۱	خپله صدقه رانیول..	۸۰
۸۲	ښځی چی بې له اجازې څه خرڅ کړی..................................	۸۱
۸۳	کم همسایه ته دی هدیه ورکوی......................................	۸۳
۸۴	دمشرکی مور سره وصله رحمی..	۸۴
۸۵	پر زوج او یتیمانو باندی صدقه کول..................................	۹۳
۸۶	دنر دجفت کولو په بدله کی نذرانه او انعام..........................	۱۰۶
۸۷	دبی مروته قریب سره گذاره کول.....................................	۱۱۰
۸۸	کمه صدقه افضله ده..	۱۱۳
۸۹	دچارپایانو دخدمت ثواب...	۱۱۹
	دمړی دطرفه څخه حج ، صدقه او نور	
۹۰	دمور مرحومی دطرفه څخه دحج نذر ادا کول............................	۵۲
۹۱	دمور مرحومی دطرفه څخه صدقه کول..................................	۱۱۳
۹۲	دمور مرحومی دطرفه څخه نذر ادا کول................................	۱۲۱
۹۳	دمالدار پلار دطرفه څخه بې له وصیته صدقه کول......................	۱۲۳
	نکاح ، طلاق ، عدّت ، رضاع	
۹۴	زوجې ته خور ویل..	۲۹
۹۵	دحیض په حالت کی طلاق ورکول.......................................	۴۹
۹۶	دحمل په اېښوولو سره عده تیریږی....................................	۵۱
۹۷	دزوجې حق او مسئلې..	۶۰

شماره	مضمون	مخ
۹۸	اسلام يې راوړی او دوې خوندی يې په نکاح کی وی.................	۲۷
۹۹	دپلار په حکم سره طلاق ورکول................................	۲۹
۱۰۰	داولاد دپرورښت حکم.................................	۷۵
۱۰۱	په عده کی دکور څخه وتل.................................	۷۲
۱۰۲	رضاعی خور زوجه نسی پاته کيدی...............................	۷۷
۱۰۳	درضاعی مور دزوج ورور اکا دی................................	۷۸
۱۰۴	دشيدې ورکوونکی حق څنګه ادا کيږی..............................	۱۰۹
۱۰۵	تر طلاق اتلس ۱۸ مياشتی وروسته دحيض راتلل..................	۱۲۲
۱۰۶	دوو ميرمنو (زوجو) دوو کوچنيانوته شيدې ورکړی.....................	۱۲۷
	بيع ، شرآء او نور	
۱۰۷	دسپينو زرو او سرو زرو بيع زيات او کمه..............................	۲۱
۱۰۸	دغير موجود مال بيع.......................................	۳۰
۱۰۹	پر دم او تعويذ باندی اجرت اخيستل............................	۲۹
۱۱۰	نر دجفتی دپاره په کرايه ورکول..................................	۱۰۶
۱۱۱	يوڅه قرض ورمعاف کړی اوپاته نقد ورڅخه وصول کړی..................	۱۲۹
۱۱۲	دغلې په قيمت کی خرما اخيستل.................................	۱۳۱
۱۱۳	ددوبی سره دموجودو کالو سوځل...................................	۱۳۲
	ذبيحه ، قربانی ، عقيقه ، ښکار ، حلال ، حرام	
۱۱۴	دمحرم دپاره ښکار کول.....................................	۱۸
۱۱۵	په ډبری سره ذبح کول.....................................	۲۲
۱۱۶	دښځی ذبيحه..	۲۳
۱۱۷	ديهودو او نصاراوو په لوښو کی خوراك کول........................	۴۲
۱۱۸	په سپيانو سره ښکار کول....................................	۴۲
۱۱۹	دبانس په تيره څوکه او نورو سره ذبح کول..........................	۴۶
۱۲۰	دنوی مسلمان سوی څخه غوښی اخيستل...........................	۴۸
۱۲۱	دذبح سوی حيوان دبچی حکم..................................	۵۵
۱۲۲	چونګښه مړه کول اوپه دوا کی استعمالول............................	۶۰

شماره	مضمون	مخ
۱۲۳	چې چاقو نه وی نوپه تیره لرګی او نورو سره ذبح کول............	۲۴
۱۲۴	آیا ذبح په حلق او په لبه کی ده..................................	۲۴
۱۲۵	دعقیقې دپاره نر حیوان اوکه ماده.................................	۲۸
۱۲۶	دمسلمانانو دښکار دسپی سره چی بل سپی ملګری سی............	۷۵
۱۲۷	په غوړو کی چی موږك مړسی..	۹۰
۱۲۸	دشهدو او نورو شیانو شراب حرام دی............................	۹۱
۱۲۹	دمردار سوی حیوان دوازګی استعمالول............................	۹۹
۱۳۰	دلوی اختر تر لمانځه مخکی قربانی کول..........................	۱۰۱
۱۳۱	دمردار سوی حیوان چمړه...	۱۲۲
۱۳۲	ملخ حلال دی اوکه نه...	۱۲۵
۱۳۳	په بغل کی په زخمی کولو سره ذبح کول............................	۱۲۵
۱۳۴	طافی ماهی نه دی حلال...	۱۲۸
	زینت او لباس	
۱۳۵	پر سر باندی نور وریښتان لګول حرام.............................	۳۵
۱۳۶	ښایست کول او صفایی کول تکبر نه دی...........................	۴۴
	لقطه	
۱۳۷	په لار کی پروت شی پیدا کول.......................................	۵۷
۱۳۸	دسلو روپو تیلۍ پیدا کول...	۵۸
	جهاد او شهادت	
۱۳۹	ترټولو بهتر مجاهد فی سبیل الله....................................	۳۹
۱۴۰	جهاد فی سبیل الله کم دی...	۴۰
۱۴۱	شهید څوك څوك دی..	۷۱
۱۴۲	ترټولو بهتر څوك دی...	۸۸
۱۴۳	دمال په طمع جهاد کول..	۱۱۵
	میراث	
۱۴۴	دلونو میراث...	۲۲
۱۴۵	دیهودی مسلمان وارث...	۱۲۴

شماره	مضمون	مخ
۱۴۶	تر طلاق اتلس ۱۸ میاشتی وروسته وارث کیدل..........	۱۲۶
	متفرّقات	
۱۴۷	دحقیقت مخالف دنعمت اظهار (ښکارندویی) کول..........	۳۲
۱۴۸	دمالدارانو سره برابر کیدل..........	۳۷
۱۴۹	فال څه ته وایي..........	۶۳
۱۵۰	دچارپایه دنقصان تاوان دچا پر ذمه دی..........	۶۵
۱۵۱	په خوب کی چینه لیدل..........	۸۹
۱۵۲	دځان او مال دحفاظت دپاره بل وژل او خپله وژل کیدل..........	۹۸
۱۵۳	دخطبې په وخت کی یرحمك الله ویل..........	۱۳۰
	* * *	

کمپوزنګ او ډیزاینګ :

العلم کمپیوټرز ، کوئټه ، : 03218016371

مکتبه رحیمیه

کاسی روډ ، کوئټه

03222423258 :

بسم الله الرحمن الرحيم

دمصنف صاحب رحمة الله عليه وژوند ته لنډه کتنه : (۱)

ولادت : حضرت میان صاحب ، مولانا سید اصغر حسین دیوبندی رحمة الله عليه دحضرت شاه محمد حسن دیوبندی رحمة الله عليه زوی وو ، په ۸ دشوال سنة ۱۲۹۴ هجری کی مطابق ۱۲ اکتوبر سنة ۱۸۷۸ میلادی کی دماخوستن دلمانځه وروسته دې فاني دنیا ته سترګی روڼی کړی .

تاریخي نوم : دنوموړی تاریخی نوم مختار احمد ، عرفی نوم یې میم شاه ، اصلی نوم یې حُسین ، او دده دنیکه سید عبد الله شاه صاحب رحمه الله عرف مناشاه رحمه الله خوښ کړل سوی نوم وده ته فرخ سیر دی .

ابتدایی تعلیم : شعور ته تررسیدلو وروسته یې دخپل پلار دحقیقی ماما سید عبد الله شاه رحمه الله څخه په بسم الله ویلو سره دخپل پلار بزرګوار څخه ابتدایی تعلیم شروع کړی ، تقریبًا په یونیم دوه کاله کی یې دقرآن پاك تعلیم حاصل کړی ، ورپسی یې فارسیات دخپل پلار څخه شروع کړل ، دتعلیم په دوران کی یې دخپل تعلیم سره کار وو ، هیڅ کله یې هم دلوبو او فضول ، بې کاره او عبثو کارو سره واسطه نه ساتله ، تر ګلستانه یې فارسیات دخپل پلار بزرګوار څخه وویل ، تر دې وروسته یې په عظیم علمی درسګاه دار العلوم دیوبند کی ځان داخل کړی ، بوستان او نور فارسی کتابونه یې دمولانا مفتی محمد شفیع رحمه الله صاحب دپلار بزرګوار مولانا محمد یٰسین دیوبندی رحمه الله څخه وویل ، نوموړی هغه وخت په دار العلوم دیوبند کی ددرجه فارسی مدرس اول وو ، او فن حساب یې دمولانا محمد منظور احمد دیوبندی مرحوم رحمه الله څخه ترلاسه کړی ، چی هغه وخت په دار العلوم کی دریاضی مدرس وو ،

---

(۱). دحضرت مؤلف رحمة الله عليه دژوند دا لنډکی تاریخ او حالات موږ دأردو کتاب (چالیس بړې مسلمان ، یعنی څلوېښت لوی مسلمانان) جلد اول ، څخه ژباړلی او دلته مو راوړی دی ، که څوك غواړی چی دحضرت مؤلف رحمة الله عليه په مفصلو حالاتو باندی ځان خبر کړی نو دې ذکر کړل سوی کتاب ته رجوع کړی . محمّد احمد الافغانی رحمه الله

په سنة ۱۳۱۰ هجری کی یې فارسیات وسرته ورسول .
<u>**تحصیلِ علم**</u>: په سنة ۱۳۱۰ هجری کی دفارسیاتو څخه تر فارغه کیدو وروسته ددار العلوم دیوبند په شعبه عربی کی داخل سو ، په عربی تعلیم کی په همه تن مشغوله سو ، پرحضرت مولانا مفتی عزیز الرحمٰن عثمانی دیوبندیؒ او پر حضرت مولانا غلام رسول هزارویؒ یې ډیر کتابونه وویل ، دخپل خاص او محبوب استاد حضرت شیخ الهند مولانا محمود الحسن صاحب قدس سرہ په خدمت کی په اوسیدلو سره یې دصحاح سته او دنورو علومو اعلیٰ کتابونه وویل ، په سنة ۱۳۲۰ هجری کی یې دحضرت شیخ الهند سره ددورۂ حدیث په ویلو سره سندِ فراغت تر لاسه کړی ، او دفضیلت پګړۍ یې پرسر کړه ، دتعلیم په زمانه کی په نهایتی توجه سره دعلومِ دینیه وو په تحصیل کی مشغوله وو ، دخپلو استادانو انتهایی ادب او احترام یې کوی ، له دغی وجی څخه دعنایاتِ اساتذه وو باعث جوړ سو .
<u>**بیعت ، خلافت او تعلیم باطنی**</u>: نوموړی دکتابی تعلیم سره سره روحانی علوم او باطنی تعلیم هم روان ساتی ، نوموړی بیعت دحضرت شاه عبد الله شاه عرف میاجی مناشاه صاحبؒ سره کړی وو ، حضرت مناشاه صاحبؒ دده دپلار محمد حسن شاه صاحبؒ ماما او دخپلی زمانې دکاملینو څخه وو ، سید عبد الله شاهؒ ودې کم عمره فیض یافته ته کله میم شاه او کله فرّخ شاه ویل .
<u>**دسید عبد الله شاه رحمة الله علیه مقام**</u> : چنانچه دحضرت مناشاهؒ په اړه حضرت مولانا قاری محمدطیب صاحب قاسمیؒ مهتمم دار العلوم دیوبند دخپل پلار حجة الاسلام حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوی رحمة الله علیه څخه روایت کوی چی کم وخت ددار العلوم دیوبند پر بنیاد داولی خښتی ایښوولو موقع راغله نو حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوی رحمة الله علیه ارشاد وفرمایی چی اوله خښته به هغه څوك ایږدی چی دهغه په زړه کی هیڅ کله هم دګناه اراده نه وی راغلی ، او سم دستی یې دحضرت مناشاه صاحبؒ نوم وړاندی کړی ، چی هغه ټولو خلګو خوښ کړی .
مولانا قاری محمد طیب صاحبؒ په دوهم روایت کی فرمایی چی پر حضرت مناشاه صاحبؒ باندی به دومره قدر استغراق ووچی خپل عزیزان به یې هم نه پیژندل، چنانچه دده یو زوم وو چی دهغه نوم (الله بنده) وو کم وخت چی به هغه حضرت مناشاه صاحبؒ ته راتلی نو حضرت به ورڅخه پوښتنه کوله چی وروره څوك یې ؟ دده زوم به ورته ویل حضرت زه (الله بنده) یم ، حضرت مناشاه صاحبؒ

به ورته وفرمایل چی دالله بندګان خو ټول دی ، ته خپل نوم راوښیه ، هغه به ورته ویل چی حضرت زه ستا زوم یم ، زما نوم (الله بنده) دی .

پرهر حال مولانا سید اصغر حسین دیوبندی ؒ دسلوك منزلونه دداسی بزرګ په صحبت کی سرته ورسول ، اجازتِ بیعت دحضرت حاجی امداد الله صاحبؒ دعرف څخه هم وروسته، چی حضرت مناشاه صاحبؒ دحضرتِ حاجی صاحبؒ څخه په ویلوسره حاصل کړی وو، بیا په سنة ١٣١٠ هجری کی حضرت مناشاه صاحبؒ هم دخپل وصال څخه یوه ورځ مخکی نوموړی ته اجازت او بیعت او خلافت ورو بخښی .

دحج سفر: نوموړی په خپل ژوند کی درې ٣ حجه کړیدی ، اول حج یې په سنة ١٣٢٠ هجری کی ، دوهم حج یې په سنة **١٣۴۵** هجری کی او دریم حج یې په سنة ١٣۵٠ هجری کی ادا کړی . لیکن په دې شان سره چی حتی الامکان به یې خپل تګ او راتګ په خفیه راز کی ساتی .

تعلیمی او تدریسی خدمتونه: دعلومِ عربیه وو دتکمیل څخه وروسته نوموړی په دار العلوم دیوبند کی یوکال او څو میاشتی څه دفتری کار په اجرت سره سرته رسوی ، له دې وروسته په سنة ١٣٢١ هجری کی نوموړی حضرت شیخ الهندؒ او حضرت مولانا محمد احمد صاحبؒ دمدرسې جونپور مسجدِ اټاله صدر مدرس په جوړلو سره واستوی ، هلته یې په شلو روپو تنخواه دمیاشتی مقرر کیدل وسوه ، دسنة ١٣٢١ هجری څخه تر ١٣٢٧ هجری پوری یې اوه ٧ کاله برابر دینی او تدریسی خدمات سرته ورسول ، او دجونپور عوام یې دخپل علومِ ظاهری او باطنی په فیوضو سره مستفیض وګرځول ، په سنة ١٣٢٧ هجری کی دخپل استاد محترم حضرت شیخ الهند صاحبؒ په را غوښتلو سره یې بیا دوباره دار العلوم دیوبند ته تشریف راوړی اوپه درس او تدریس یې لاس پوری کړی ، تر آخره وخته یې دحدیثو اعلی کتابونه درسول.

علمی تصنیفونه: نوموړی ددرس او تدریس سره سره ډیرعلمی تصانیف دځلانده ستورو په شان دنیا ته یادګار پرې ایښی دی، چی دهغو نومونه په لاندی ډول دی :

١. فتاوی محمدی ﷺ مع شرح دیوبندی (همدا مبارك کتاب)

٢. رحمتِ رضوان ، دحضرت امامِ ابو حنیفة رَحِمَهُ اللهُ عَلَیْه پر حالاتو او فضآئلو سره

دبهترینو حکایاتو عملیه وو او نصآئحو ، او دا کتاب داعتراضاتو پر جواباتو هم چاپیره دی .
۳. مسافر آخرت ، مع ضمیه مفیده وجدیده .
۴. کلیات شیخ الهند؁ (محمود الحسن دیوبندی؁)
۵. گلزارِ سنت، په دې کی دخوراك چیښاك ، ناستی ولاړی ، بیدیدو پورته کیدو ، تلو گرځیدو ، لباس او نکاح او په نورو تمامو کارو کی یې سنت طریقه ښوولی ده
۶. خواب شیرین
۷. نصیحة المخلصین مع شجرات اصغریه
۸. عهدنامه جدید مع اسمآء حسنٰی
۹. الجواب المتین بحدیث سید المرسلین ﷺ ، د ۵۰ سوالو صحیح جوابونه چی دحدیثو څخه یې ورکړیدی ، معاملات ، عبادات ، متفرقات او نور ډیر قسمه مسآئل په دې کی موجود دی .
۱۰. طهور المسلمین ، دتیمم پربیان عام فهمه او مفصله رساله ده .
۱۱. فرحة الصائمین ، په دې کی دروژې مبارکی په اړه دتمامو ضروری مسآئلو ، شبِ قدر ، اعتکاف ، صدقه فطر او داختر دلمانځه مفصل ذکر دی .
۱۲. تعبیرِ صادق ، دیوه حدیث شریف څخه یې دخوب حالات او حکایاتِ عجیبه بیان کړیدی .
۱۳. مولوی معنوی؁ ، دحضرت مولانای روم رحمة الله علیه دژوند حالات یې په نهایتی صفا او بهترینه طرز اوپه عمده ترتیب سره لیکلی دی .
۱۴. تعبیر نامه (دوې حصې)
۱۵. ملفوظاتِ اصغریه ، په دی کی یې دمسلمانانو ددین وطرف ته دراغبرگولو دپاره فآئده مند معلومات راجمع کړیدی .
۱۶. حیاتِ خضر علیه السلام ، دحضرت خضر علیه السلام مبارك حالات یې دحدیث او تفسیر او دتاریخ دمعتبرو کتابو څخه جمع کړیدی .
۱۷. علم الاولین — ۱۸. ځلوښت حدیثونه
۱۹. نیکی بیبیانی — ۲۰. تقویمِ شرعی یعنی اسلامی جنتری
۲۱. دستِ غیب — ۲۲. ارشاد النبی یعنی گلزارِ سنت
۲۳. رفیقِ سفر — ۲۴. حاشیهٔ سراجی ، چی دسراجی یوه بهترینه شرح ده

۲۵. حیات شیخ الهند ؒ ، دا دحضرت مولانا شیخ الهند ؒ دژوند پر مفصلو حالاتو باندی یو نهایتی محققانه کتاب دی .

۲۲. القول المتین فی الاقامة والتاذین ، په دې کی یې داذان دابتدآء په اړوند تفصیلات ، داذان حقیقت ، فضآئل او نور مواد جمع کړیدی .

نامتو استاذان: یې حضرت مولانا شیخ الهند محمود الحسن دیوبندیؒ ، حضرت مولانا عزیز الرحمٰن عثمانی دیوبندیؒ ، حضرت مولانا حافظ محمد احمد قاسمیؒ (ابن حضرت مولانا محمد قاسم نانوتویؒ) ، حضرت مولانا حبیب الرحمٰن عثمانیؒ او حضرت مولانا غلام رسول هزارویؒ رحمهم الله تعالی دی .

وفات : دخپل وخت جلیل القدر محدث ، نامتو عالم ، او عارف کامل په **۲۲** دمحرم الحرام سنة **۱۳۲۴** هجری کی ددې فانی دنیا څخه دهمیشه لپاره سترګی پټی کړیدی.

راټولوونکی : ابو مزمل آخند زاده غفرالله له

*　*　*

خطبة الکتاب

دحضرت آله العالمین ، جناب احکم الحاکمین، په دربار کی درب العالمین ، موصوف په صفت سره د: هُوَ اللهُ الَّذِيْ لاَ إِلٰهَ إِلاَّ هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيْمُ ۝ هُوَ اللهُ الَّذِي لاَ إِلٰهَ إِلاَّ هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوْسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيْزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحٰنَ اللهِ عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ۝ هُوَ اللهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَآءُ الْحُسْنٰى يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ۝ ، شکریه داحسان څنګه ادا کیدلای سی چی هغه یوې ذرې بې مقداره او خاکساره ته دیوې داسی متبرکی او مقدسی فتاوٰی دجمع کولو توفیق ورکی چی دهغه جواب دعالی قدر مرتبې دخاوند، سیّد الاولین والآخرین د : رَسُوْلُ اللهِ وَخَاتَمَ النَّبِيّٖنَ ، د : وَمَآ اَرْسَلْنٰكَ اِلاَّ رَحْمَةً لِّلْعٰلَمِيْنَ دمصداق دمبارکی ژبی څخه راوتلی دی، چی : مَا (۱)

---

(۱). دالله ﷻ ارشاد دی چی رسول الله ﷺ دخپلی خوښی او خواهش څخه هیڅ نه وایی ، کم څه چی بیانوی هغه دالله ﷻ دطرفه څخه بیانوی .

يَنْطِقُ عَنِ الْهَوٰى اِنْ هُوَ اِلاَّ وَحْيٌ يُّوْحٰى دهغه شان دی، او دچا دحکم نسبت چی د: وَمَا (١) كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَّلاَ مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللّٰهُ وَرَسُوْلُهُ أَمْرًا أَنْ يَّكُوْنَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْـــرِهِمْ اعلان دی ، اودکومو داستفتآء اوسوال پیش کوونکی چی په خپله پاك اهلِ بیت دی، چی دهغو دپاره د : لِيُذْهِبَ (٢) عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْـــتِ وَيُطَهِّـــرَكُمْ تَطْهِيْـــرًا دخدای ﷻ پخوانۍ اراده ده ، او وعدهٔ د : لَهُمْ (٣) مَّغْفِرَةٌ وَّرِزْقٌ كَـــرِيْمٌ ده، یا هغه صحابه کرام او مهاجرین او انصار چی دهغو مدح ځای پرځای په قرآن کریم موجوده ده، یوځای : أُوْلٰئِكَ (٤) هُمُ الْمُؤْمِنُوْنَ حَقًّا ورته ویل سویدی ، او أَشِدَّآءُ (٥) عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَآءُ بَيْنَهُمْ او: سِيْمَاهُمْ فِيْ وُجُوْهِهِمْ مِّنْ أَثَرِ السُّجُوْدِ ورته ویل سویدی، دهغو زړه کله د: لَقَدْ (٦) رَضِيَ اللّٰهُ په خوشحالۍ سره آباد سویدی اوکله د: لَقَدْ (٧) تَابَ اللّٰهُ په زیری سره خوشحاله سویدی ، صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمْ اَجْمَعِيْنَ وَعَلَى

---

(١). په قرآن مجید کی فرمایل سویدی چی کله خدای تعالی او دهغه رسول ﷺ کم حکم ورکړی نو دهیڅ مؤمن نر او ښځی هیڅکله دا شان نه دی چی هغه ته دی په خپل کار کی اختیار پاته سی چی هر ډول چی وغواړی کوی یې .

(٢). په قرآن مجید کی اهلِ بیت یعنی درسول الله ﷺ دکورنۍ وخلګوته فرمایل سویدی چی ای اهلِ بیته ! الله تعالی ستاسی بدوالۍ لیری کول او ستاسی پاکول غواړی .

(٣). الله تعالی فرمایی چی دنبی ﷺ دکور خلګ دخلګو دتهمت څخه پاك دی ، دهغوی دپاره مغفرت او ډیر ښه رزق دی .

(٤). په قرآن مجید کی دی چی کمو خلګو په خدای ﷻ باندی ایمان راوړی او وطن یې پرېښووی درسول الله ﷺ سره یې هجرت وکی او دخدای ﷻ په لاره کی یې جهاد وکی ، اوکمو خلګو چی هجرت کوونکو ته ټیکانه او ځای ورکۍ (ددې څخه انصار دمدینې خلګ مراد دی) دغه خلګ یعنی مهاجرین او انصار بې له شبهې کامل مومنان دی .

(٥). یعنی دخدای ﷻ درسول ﷺ صحابه پر کافرانو باندی سخت دی اوپه خپل مینځ کی نهایتی مهربانه اونرم ، لمونځونه کوونکی دی، دخدای ﷻ ساتنه او رضامندی غواړی ددوی پرمخانو باندی دسجدو دنښانو علامې ښکاره دی .

(٦). دالله ﷻ دا کلام دغزوهٔ حدیبیې په ذکر کی فرمایل سویدی چی الله تعالی دمومنانو څخه راضی سو هغه وخت چی دوی تر درختی لاندی ستا سره بیعت کوی (ددې غزا یوڅه قدر احوال او بیان یو ځای په دې شرح کی ذکر دی چی مخ ته به راسی) .

(٧). دغزوه تبوك په ذکر کی دخدای ﷻ ارشاد دی چی الله تعالی پرنبی ﷺ او مهاجرینو او =

الَّذِيْنَ اتَّبِعُوْهُمْ بِاِحْسَانٍ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ بِعَدَدِ حُقُوْقِهِ عَلَى الْمُسْلِمِيْنَ .

لویـه نیکبختـی وه چـی فقیـر بنـده سـیّد اصـغر حسـین (رحمة الله علیه) چـی ددیوبنـد دسهارنپور دعلاقې اوسیدونکی دی غَفَرَ اللّٰهُ لَهُ وَلاَكَابِرِهِ دا لوی کار ځوواره شروع کی دنه خلاصیدو په وجه تر پرېښوولو وروسته ، بالآخر پـه کومكِ خداوندی سره کامیاب سو اوپه آخر کی دشوال دمیاشتی دکال **۱۳۲۵** هـ په مبارکه اومکرمه ورځ دجمعې باندی، پـه وخت کـی داوسیدنی دجونپـور دعلاقې پـه مسجدِ اټالـه کـی ، دلوی خدای جَلَّ جَلالُه په فضل سره دا کار پای ته ورسیدی .

دې بنده ، دصحابه وو رضی الله عنهم دټولو پوښتنو اودهغوی دجوابونو دجمع کولو قصد نه دی کړی بلکه ډیری پوښتنی او جوابونه چی زیات مشکل او مختلف فیه راته ښکاره سوه احقر په خپله پرېښووله ، اوپه سلهاوو به لا داسی هم وی چی تر اوسه به لا زما تر کوتاه نظر نه وی تیری سوی .

البته څومره اندازه چی جمع سویدی هغه دنهایتِ معتبرو او صحیحو کتابو څخه داحادیثو راټول سویدی ، کم چی دشریعت دپاره مدار او دعلومِ اسلامیه اصول دی. دا فتاوٰی همداسی بې ترتیبه جمع کړل سویده لکه څنګه چی دفتاوٰی جمع کولو عام قانون دی، لیکن ددې سره یو داسی فهرست تیار کړل سویدی چی دهغه څخه دهر مضمون فتاوٰی جلا جلا معلومیږی (١) .

داستفتآء (پوښتنو) او جوابونو په اړوند دکومی ښکندونی ضرورت نسته ، بس دصحابه وو رضی الله عنهم سوالونه دی او دخاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم جوابونه دی، دخپله طرفه څخه می کم تصرف نه دی پکښی کړی. البته داستفتآء یعنی دسوال بعضی ځایونه دشرحی او مفصّلی ترجمی سره لیکل سویدی ګواکی دحدیثو دالفاظو مقصود بیان کړل سویدی. په اکثرو ځایونو کی بالکل داصلی الفاظو بامحاوره ترجمه ده ، په جواب کی هرځای دهم هغه الفاظو دترجمې دلیکلو پابندی سویده ، اوکه چیری دزیات پوهیدو دپاره دیوه یا دوو لفظونو او جملو ضرورت پیښ سویدی نو هغه مو دهلالی خطو [یعنی قوسو] (.........) په مابینځ کی ورزیات کړیدی.

په هر ځای کی دسوال او جواب دختمیدو وروسته دحدیثو دهغه معتبر کتاب نوم

= انصارو رضی الله عنهم باندی رحمت او مهربانی وفرمایله .

(١). لکه همدا فهرست چی موږ هم دکتاب په سر کی ژباړلی او شامل کړیدی .

ليکل سويدی دکم کتاب څخه چی احقر دا استفتاء را نقل کړيده اوپه بعضو کی ځايو کی دهغو کتابو څخه ددو يا ددرو يا تردې دزياتو نومونه هم ليکل سويدی په کومو کی چی دا استفتاء موجوده ده .

په حاشيه کی مو دسوال کوونکی يعنی داستفتآء وړاندی کوونکی صحابی مبارك نوم هم ليکلی دی، اوپه کم ځای کی چی دهغه نوم نه دی معلوم سوی هلته مو دراوی يعنی دفتوی دنقل کوونکو او بيان کوونکو حضراتو نوم ليکلی دی .

په اخر کی مو يوځو داسی استفتاوی نقل کړيدی چی دهغو جواب ورکوونکی صحابه کرام يا تابعين عظام رضی الله تعالی عنهم اجمعين دی، دا فتاواوی هم په حقيقت کی دفتاوٰی محمّدی ﷺ څخه جلا نه دی ، ليکن که دې ته دکتاب دوهمه ۲ حصه وويل سی نو بېځايه به نه وی، که څه هم چی دا حصه صرف دنمونې په ډول او برای نام ده .

لومړی داسی اراده وه چی يوازی فتاواوی جمع کړل سی ، ليکن وروسته خيال راغی چی عامو خلګوته شايد دبعضو احکامو په پوهاوی کی تکليف او سختی وی، ځکه نوپه ډير عام فهمه الفاظو او آسانو عبارتو کی تر هری استفتاء وروسته دهغه شرح هم سويده ، او دوس اوطاقت تر اندازی پوری ددقيق او پيچل سوو خبرو دبيانولو څخه په احتراز کولو سره مو مناسب متعلقات او ضروری مسئلې وليکلی ترڅو داصلی فتوٰی مضمون واضح او ښکاره کړل سی، په شرح کی هم دې بنده کمه خبره دځانه څخه نه ده کړی ، بلکه فقط هغه شيان بيان کړل سويدی کم چی په معتبرو او مستندو اسلامی او شرعی کتابو کی موجود دی، په اکثرو ځايو کی په شرح داحاديثو اوبيان دمسآئلو کی د: قرآن مجيد، او فتح الباری، اوعينی، او قسطلانی، شروح صحيح بخاری، او نووی شرح مسلم اوخطابی حاشيۀ ابوداؤد او مرقاة المفاتيح او اشعة اللمعات حاشيه مشکوٰة شريف او هدايه او کنز الدقآئق او درّ مختار معه حاشيه شامی اوقدوری څخه استفاده سويده ، کم چی نهايتی صحيح او معتبر او مقبول او متداول کتابونه دی، يا اتفاقًا يو يادوه نور معتبر کتابونه کتل سوی اويو څه ورڅخه ليکل سويدی .

چونکه په هندوستان کی عمومًا حنفی المذهب مسلمانان اوسيږی او مؤلِف هم حنفی مقلّد دی ځکه نو ټولی مسئلې دفقه حنفی اودمذهب سره دامام اعظم رحمة الله عليه موافقی ليکل سويدی، ليکن بياهم دالله ﷻ په فضل سره ددې شرح

اكثره مضمونونه او مسئلې داسي دي چې دهغه څخه هيڅ اهلِ سنت والجماعت ته اختلاف نسي كيدلای .
كه څه هم چې ددې كتاب ډير نومونه په خيال كې راتلل او غوره كيدلای سوای ، ليكن بې له تكلّفه او ساده نوم ته په ترجيح وركولوسره په **فتاوی محمّدی** ﷺ (١) **مع شرح ديوبندی** سره نامداره كړل سوه . دالله ﷻ څخه اميد دی چې عواموته ددې څخه نفع ورسيږی ، اوخواص هم دجمع بين الروايات او نورو هغو شيانو څخه كم چې په دې كتاب كې مراعات كړل سويدی دلطف څخه خالی نسی .
اود مَنْ (٢) عَفَا وَاَصْلَحَ مصداق جوړسی ترڅو ثواب ترلاسه كی. رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْم .

* * *

بسم الله الرحمن الرحيم

١. **پوښتنه** : ايمان څه ته وايی ، او اسلام څه ته ؟ او احسان څه ته ؟
[سوال كوونكی: جبرآئيل عليه السلام په صورت دبشر]
جواب: ايمان دادی چې په خدای تعالی ﷻ باندی اودهغه په ملائكو او كتابو او رسولانو باندی او (ترمرګ وروسته په آخرت كی) دخدای ﷻ سره په ملاقات (يوځای كيدو) باندی اوتر مرګ وروسته په راپورته كيدو باندی يقين راوړی .
او اسلام دادی چې دخدای تعالٰی ﷻ عبادت وكی اودهغه سره هيڅوك شريك نكړی او لمونځ قآئم كړی (دټولو شرآئطو او آدابو سره يې ادا كړی) او فرض كړل سوی زكٰوة اداء كړی ، او درمضان دمياشتی روژې ونيسی .
او احسان دادی چې دالله ﷻ عبادت په داسی حضور سره دزړه او اخلاص سره وكړی چې ګواكی ته خدای ﷻ وينی ، او كه دومره ونسی نو بيا داسی فكر وكړه چې خدای ﷻ ما وينی . (بخاری او مسلم شريف)

---

(١). دموصوف او صفت دمطابقت تاويل دعلماوو څخه نه دی پټ . منهٗ
(٢). ترجمه : چاچې تر غلطۍ تيريدنه وكړه اوتر خپله وسه پوری يې اصلاح وكړه هغه ته به الله تعالی اجر او ثواب وركړی .

شرح : يو وخت دحضرت سيّد الاوّلين والآخرين ﷺ دربار عام سوى وو ، يعنى دى مبارك ﷺ په مسجد كى شريف كى ناست وو اوډير صحابه كرام رضي الله عنهم په خدمت كى حاضر وه ، چى يو داسى سړى حاضر سو چى هغه ديو بل ځاى اوسيدونكى او مسافر معلوميدى ولى چى دحاضرو كسانو څخه هيڅا هم دى نه پيژندى ، ليكن دسفر كمه علامه لكه ګرد، غُبار، دوړى اونور دده پربدن او جامه باندى ښكاره نه معلوميده بلكه نهايتى سپينى جامې او تور ځليدونكى وريښتان يې وه ، هغه راغى دقانون مطابق سلام يې ادا كى (دبعضو رواياتو څخه معلوميږى چى يوازى جناب رسول الله ﷺ ته يې سلام وكى يعنى اَلسَّلاَمُ عَلَيْكَ يَا مُحَمَّدٌ (ﷺ) يې وِوايه) او دواړه زنګنونه يې كت كړه په ادب سره رسول مقبول ﷺ ته مخامخ كښېنستى، مګر دومره نژدى ورته كښېنستى چى خپل دواړه لاسونه يې پر دواړو زنګنو مباركو درسول ﷺ كښېښول او دايمان او اسلام او نورو په اړوند يې پوښتنه وكړه ، چى دهغو سوالونو ده مبارك ﷺ جوابونه وركړه، دخپلو سوالونو جوابونه يې واخيسته ، ولاړ سو او ولاړى، نو پدستى آنحضرت ﷺ خلګو ته حكم وكى چى ولاړ سئ هغه سړى بيرته را وګرځوى، خلګو دباندى وځغستل تلاش او پوښتنه يې وكړه نو هيڅوك مسافر په نظر نه ورغى ، تابه ويل چى ګواكى هغه سړى هيڅ كله نه وو دلته راغلى ، نو آنحضرت ﷺ دحاضرينو څخه پوښتنه وكړه چى پوهيږى دا څوك وو ؟ ټولو عرض وكى چى الله جل جلاله اود هغه رسول ﷺ ښه پوهيږى (يعنى موږ نه پوهيږو) نبى ﷺ وفرمايل چى دا شخص جبرآئيل عليه السلام وو ، ددې دپاره راغلى وو چى تاسى ته ستاسى دين در زده كړى، كله چى صحابه رضي الله عنهم دسوال (پوښتنى) كولو څخه اكثره بيريدل (لكه چى په بعضى روايتو كى دى چى په همدې مجمع او مجلس كى رسول الله ﷺ خلګو ته وفرمايل چى زما څخه څه زده كوى ، نو ټول په وجه درعب بالكل چپ او پټه خُله وه ، تردې وروسته بيا جبرآئيل عليه السلام تشريف راوړى) دجبرآئيل عليه السلام سوال اود آنحضرت ﷺ جواب هم صرف دپاره دتعليم دصحابه وو رضي الله عنهم او دحاضرينو وو ددې وجه ده ﷺ وفرمايل چى جبرآئيل عليه السلام تاسى ته ستاسى ددين ددرښوولو په غرض راغلى وو .

دپوښتنو جوابونه : نبى ﷺ دايمان امور او شيان او دشريعت ضروريات په نهايتى عمدګى او وضاحت سره بيان كړل ، ددې وجى علماء فرمايى چى دا حديث دهغو

احاديثو شريفه وو څخه دی کم چی داصولو څخه ددين او مدار داسلام دی، او دعباداتِ ظاهره وو او باطنه وو او دزړو او بدنو دافعالو تفصيل او شرح په دې کی موجوده ده ، او ګواکی ټول علومِ شرعيه ضروريه ددې څخه حاصليږی .

دايمان په متعلقاتو کی يې اول ايمان بالله ذکر کی ، چی دهغه دا معنی ده چی دهغه ﷻ دوجود او وحدانية او دلا شريك له منونکی وی .

او په ملائکه وو باندی ايمان راوړل دې ته وايی چی دهغو په وجود باور کوونکی وی اوداسی يې وبولی چی هغه په حقيقت کی داسی دی لکه څنګه چی خدای ﷻ دهغوی دحال بيان کړيدی چی هغوی عِبَادٌ مُّكْرَمُوْنَ يعنی بزرګان بندګان دی دخدای ﷻ په وړاندی ساه نسی کښلای (١) او دهغه دحکم تعميل کوونکی دی .

پرکتابو باندی ايمان راوړل دا ډول دی چی يقين وساتل سی چی هغه دالله ﷻ کلام دی اوکم مضمونونه چی خدای ﷻ په هغوکی بيان کړيدی هغه بې له شبهې حق دی

پر رسولانو باندی ايمان راوړل داډول دی چی دوی کمی خبری دالله ﷻ دطرفه موږ ته رارسوی اوپه خبروی مو ، هغوی نهايتی رښتينی او صادقان دی .

دلقآء الله يعنی دالله ﷻ دملاقات څخه مراد دادی چی دقبرو څخه تر راپورته کيدو وروسته دخپلو اعمالو دحساب او کتاب دپاره داحکم الحاکمين ﷻ په حضور کی حاضريدل ، چی دهغه نسبت په حديث شريف (٢) کی وارد سويدی چی (دحساب او کتاب دپاره) به ستاسی څخه هر يو دخپل رب ﷻ سره کلام وکړی په دې ډول چی نه به په مابينځ کی کم ترجمان وی اونه هم پرده .

تر مرګ وروسته دپورته کيدو څخه قيامت اودهغه متعلقات مراد دی ، لکه ميزان، صراط، جنت، نار او نور ، په لقآء الله او قيامت باندی دايمان راوړلو دا معنی ده چی ددې خبرو پرکيدلو ، واقع کيدلو او راتللو باندی يقين راوړل سی او دا وګڼل وسی چی بې له شکه دا خبری ښکاره کيدونکی دی لکه څنګه چی په قرآن او حديث کی ارشاد فرمايل سويدی .

په بعضو رواياتو کی دلته ايمان بالقدر هم بيان کړل سويدی، يعنی دايمان په

---

(١). يعنی دالله ﷻ دامر هيڅ مخالفت نه کوی او نه يې هم کولای سی لکه الله ﷻ چی فرمايلی دی په سورة التحريم کی چی : لا يعصون الله ما امرهم ويفعلون ما يؤمرون . حقّانی"

(٢). داحديث په بخاری اومسلم کی دی، ترجمان هغه چاته وايی څوك چی ديوه سړی خبری بل ته ورپوهولای سی، يعنی چی ديوې ژبی څخه يې بلی ته ترجمه کړی اوپه ويی پوهوی ياپه بل ډول.

ضروري شيانو کي په تقدير باندې ايمان راوړل هم لازمي دي ، يعنې داسې فکر کول چي په دنياکې ځومره شيان اعمال، افعال، اجسام، احوال اونور او نور کوچني وي که غټ ، پټ وي که ښکاره ، هرڅه چي موجود اوپيدا کيدونکي دي هغه ټول دواحد متعال ﷻ دعلم اوقدرت اواراداې څخه کيږي .
داسلام په تفصيل کي چي جناب سرورِ عالَم ﷺ کم عبادتِ خداوندي بيان کي دهغه څخه هغه داعلي درجې عبادت مراد دی چي دهغه برابرهيڅ بل عبادت نسته، يعنې دالله ﷻ دتوحيد او درسولِ اکرم ﷺ دنبوت اقرار کول او : اَشْهَدُ اَنْ لاَّ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُوْ لُهُ ويل، او ددې سره يې دشرك څخه دځان ساتلو تاکيد وفرمايي په کم کي چي عام اهلِ عرب بلکه ټوله اهلِ دنيا مبتلا وه ، ولي چي دی ﷺ ددې شرك دبيخ کښلو اوخالص دتوحيد او رېښتيني دين دغوړولو دپاره را استول سوی وو، بيا يې په تفصيل کي داسلام دصلوة (لمانځه) او زکوٰة او صوم يعنې روژې بيان وکی، کم چي ډير ضروري فرض او عظيم الشانه عبادتونه دي ، چي ارکانِ اسلام او عماد الدين (ددين تنبې) ورته ويل کيږي.
دلته دحج دنه بيانولو وجه دا هم کيدی سی چي تردې وخته پوري فرض سوی نه وو ، ليکن کله چي دا واقعه دحضور انور عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ دآخري عمر مبارك (١) ده ددې وجه زياته صحيح او قوي دا خبره معلوميږي چي ده ﷺ دحج هم ذکر کړی وو (لکه په بعضو رواياتو کي چي دحج کولو ارشاد موجود دی (٢)) ، ليکن يو وبل ته په بيان کوونکو کي ديوه راوي څخه حج هير سويدی .
مقصد داچي رسول ﷺ په دې جواب کي داسلام پنځه ارکان ١. اقرار دتوحيد او رسالت ٢. فرضي لمونځونه ٣. فرض زکوة ۴. درمضان روژه ۵. دبيت الله حج ، واضح او ښکاره کړيدی.
داحسان دوې معناوې دي: ديوچا سره نيکي اوښه کول يا يوکار په عمده ، ښه او مستحکم ډول سره ترسره کول ، دجبرآئيل عَلَيْهِ السَّلَامُ په جواب کي چي رسول ﷺ داحسان کمه شرعي معنی بيان کړيده هغه دی دوهمې معنی ته نژدې ده ،

---

(١). که څه هم چي دلته څو نور احتمالونه هم وه مثلا دا چي عبادت دی مطلقًا مراد وی، او دلمانځه وغيره ذکر دی عطف دخاص على العام وی ليکن احقر دمحققينو خوښ کړل سوی اوپه نورو رواياتو سره تائيد کړل سوی قول نقل کړيدی . منه
(٢). دابن منده په روايت کي موجود دی. دکهمس روايت وګوره .

يعني دخداى ﷻ عبادت په دومره خلوص او احتياط او رعايت كولو ، سره دآدابو اداكول دى چي ګواكي اصلي معبود برحق تهويني اوورته ګوري افعالِ تعظيمي پر ځاى كوي يا داسي فكر وهل چي ګواكي زه دخپلي كوتاهي او نا لائقي څخه هغه نه وينم ليكن هغه معبودِ حقيقي زما حركات اوسكنات او احوال او افعال ويني .
حضرت افصح العرب والعجم ﷺ په دې الفاظو كي خپل كمال جوامع الكلم په پوره ډول ښكاره كړيدى ، په يوڅو الفاظو كي يې هغه خبرى بيان كړيدى كمي چي په ډير اوږد تقرير اوتحرير كي هم نسي ادا كيدلاى ، ځكه بالفرض كه يو سړى خداى ﷻ ته مخامخ ولاړ يې عبادت كوى نو هغه به په دومره عاجزى اومسكنت او ادب او تعظيم سره افعال ادا كوى چي تر بيانولو به وتلي وى مقصد چي څومره كوشش دى كوى سى هغومره كوشش به كوى اوپه دې كي به هيڅكله كوتاهي نه كوى. په دنيا كي وګوره كله چي يولوى افسر موجود وى نو ترده لاندى خلګ په څومره احتياط او هوښيارى باندى كار كوى او پركم كار چي دا ګمان وى چي دابه دلوړ حاكم تر نظر تيريږى نو هغه به په څومره ښه انداز سره ترسره كوى ، طالب العلم هم دأستاد په وړاندى ترخپله وسه كوشش كوى ترڅو عبارت صحيح ووايى، على هذا القياس، نوكله چي پريو چا باندى مراقبه خداوندى تردې اندازې غالبه سى چي خپل هركار او هر عبادت ګواكي خاص داحكم الحاكمين په حضور كي پر ځاى راوړى نودهغه اخلاص دهغه خشوع دهغه احتياط دهغه دآدابو او شرآئطو مراعات ته به بيا حد (پاى) نه وى، دا ټولي خبرى وسوې اودڅه وجي څخه وسوې ، ددې وجي چي هغه خبر دى او ګورى، نوكه چيرى دا عبادت كوونكي بنده هغه ونه ويني ، خوبيا هم هغه همدغسي شاهد اوحاضر او ناظر دى ، ددې وجي په دې حالت كي هم ده ته دزړه او دظاهر دادابو او تعظيماتو لحاظ ساتل ضرورى دى، لكه په مخكني حالت كي چي كيدل، ليكن اول حالت نهايتي لوړ مقام او اعلى درجه ده چي دحق ﷻ معرفت دومره غالبه سى اوپه زړه كي دهغه عظمت اوجلال او وجودِ باكمال تردې اندازى پورى يوځاى سى چي ګواكي هغه په سترګو سره په نظر راځي ، او دوهم حالت ګواكي داول حالت په نسبت په دوهمه درجه كي او يو څه راكښته مقام دى، ليكن دا هم ډير محمود او قابل دتمنّا او عاليقدر حالت دى چي دعلم اوقدرت اونورو صفاتو دبارى جلّ وعلى شانه عقيده په دې اندازه په زړه كي محكمه سى چي بيشكه هغه زموږ ټول اعمال او افعال ارادې او خيالات ويني.

اَللّٰهُمَّ اَعْطِنَا اِحْدَى الْحَالَتَيْنِ بِحُرْمَةِ سَيِّدِ الثَّقَلَيْنِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَاٰلِه مَادَامَ تَطْرَفُ الْعُيُنُ .

۲. **پوښتنه** : اې نبي ﷺ زه که دخپل مولی (بادار او آقا) دمال څخه بې له اجازته دهغه ، صدقه ورکړم نو آیا جآئزه ده او کنه ؟

[سوال کوونکی: حضرتِ عمیر آزاد کړل سوی مریی دحضرت ابی اللحم رضي الله عنهما]

جواب : هو ! ورکوه یې ، ثواب به یې تاسی دواړو (مالك او مریی) ته نیمایی نیمایی ورسیږی . (مسلم)

شرح : مریی او مزدور ته بې له اجازته دمالك او بادار دومره قدر شی ورکول جآئز دی چی دهغه اجازه داصطلاح او عادت څخه معلومه وی او بادار دهغه په ورکولو باندی رضا مند وی، که بادار او مالك بالکل منع وکړی او دورکولو څخه همیشه ناراضه وی نو مریی او مزدور ته ډیر لږه اندازه خیرات ورکول هم ناجآئز دی. دثواب او اجر دنیمایی نیمایی کیدو مطلب دادی چی څومره اندازه چی مالك ته ثواب وی هغومره به تاته هم وی، دا مقصد نه دی چی دمالك دثواب څخه به نیمایی تاته ورسیږی، په بل حدیث شریف کی دا خبره صافه ذکر ده چی داسی نه کول کیږی چی دیوه څخه اجر کم کړل سی بل ته ورکول سی بلکه هغه ته به جلا ثواب رسیږی .

۳. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ که زه دابو سلمه پر اولاد باندی مال خرڅ کړم ، کم چی زما هم اولاد دی نو آیا ماته به اجر او ثواب حاصل سی او که نه ؟

[سوال کوونکی : حضرتِ ام سلمه رضي الله عنها]

جواب : هو ! پر هغه یې خرڅ کړه ، پر هغه باندی په خرڅولو سره به تاته هم ثواب ورسیږی . (بخاری ، مسلم)

شرح : ام سلمه رضي الله عنها مخکی دحضرتِ ابو سلمه رض په نکاح کی وه ، دی درسول الله ﷺ دعمه زوی ورور اوډیر لوی ځان قربانی کوونکی صحابی وو ، په سنه ۴ هجری کی یې څو بچیان پاته سول او دی وفات سو، او څه وخت وروسته ام سلمه رضي الله عنها ته په ازواج مطهراتو رضي الله عنهن کی دداخلیدو شرف حاصل سو او دآنحضرت ﷺ سره یې نکاح وسوه . دا پوښتنه هغې رضي الله عنها پر کوچنیانو باندی دمال خرڅولو په نسبت پیش کړیده ، کله چی دا په خپله ددې کوچنیانو مور وه نو دا شبه کیدی سوه چی شاید ددوی دپرورښت او نورو دپاره پردوی باندی دمال په مصرفولو کی ثواب نه وی ، لیکن دجناب سرور عالَم ﷺ دارشاد څخه معلومه

سوه چی په دې کی هم ثواب تر لاسه کیږی ، ځکه دخیر په نیت چی څوك دخپل اولاد په مصارفو کی مال خرڅوی ، هغه ته به تر عادی خیراتو هم زیات ثواب ورکول کیږی ، لیکن فرض صدقې او نور (لکه زکوٰة او یا سرسایه) پر خپل اولاد خرڅول اودوی ته ورکول جآئز نه دی.

۴. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ دکمی صدقې ثواب او اجر ډیر لوی دی ؟

[سوال کوونکی : یوسړی چی غالبًا به ابو ذرِ غفاری‌رض وو، په روایت دابو هریرة رض]

جواب : افضله او بهتره هغه صدقه ده چی ته په داسی حالت کی صدقه وکی چی جوړ یې او بخل کوونکی یې او دمفلسۍ بیره وی درباندی ، او دمالداری طمع دی وی، دومره یې مه ځنډوه چی څه وخت دې روح ستونی ته را ورسیږی نو بیا وایی چی دومره فلانی ته ورکړه او دومره فلانی ته ، ځکه چی اوس خو ستا مال دبل سو. (بخاری ومسلم)

شرح : یعنی زیات ثواب او اجر دهغه صدقې دی کمه چی په حالت کی دصحت او ژوند ورکړل سی ، ولی چی په دې وخت کی دمال سره محبت وی او طمع وی چی دیوې خوا څخه مال پیدا سی او زیات غنی سم ، په دې وخت کی مال ورکول پر نفس باندی ډیر ګرانه پریوزی ، شیطان وسوسې وراچوی چی مال ولی خرڅوی معلومه نه ده چی څومره عمر به می لا پاته وی اوپه کم کم ځای کی به ضرورت پیښیږی ، چاته چی دخدای ﷻ رضا مطلوبه وی او دآخرت اجر یې خوښ وی هغه یې په صحت او حیات کی خرڅوی اوکله چی روح ستونی ته راورسیږی او دمرګ وخت رانژدی سی په دې وخت کی د مال محبت کمیږی ، ددنیا دخوشحالیو څخه زړه پرې کیږی ، په دې پوهیږی چی اوس به زه رخصت کیږم په دې وخت کی زړه وخیرات او صدقې او وصیت کولو ته کیږی چی فلانی ته دومره ورکی او په فلانی مسجد کی دومره اوپه فلانی مدرسه کی دومره خرڅی کی ، په دې حالت کی وفلانی او فلانی ته په ویلو کی څه ګټه ده ، ځکه اوس خو دامال دبل چا سو یعنی دوارثانو حق په دې پوری متعلق سی . په بل حدیث شریف کی راغلی دی چی کم سړی دمرګ په وخت کی خیر او خیرات کوی دهغه مثال داسی دی لکه چی یو سړی ترخپل نس ډکیدلو وروسته باقیمانده پاته سوی نورو ته ورکوی که څه هم چی په دې حالت کی ثواب بیخی کمیږی لیکن خالی دثوابه څخه داهم نه دی لکه آنحضرت ﷺ چی فرمایلی دی چی په خپل صحت او ژوند کی دیو درهم صدقه

کولو ثواب دمرګ په وخت کی دسلو ۱۰۰ درهمو ترصدقه کولو زیات دی (ابوداؤد)

۵. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ دمحرم دپاره کمی کمی جامې (کالی) اغوستل جآئز دی ؟

[سوال کوونکی : یو سړی ، په روایت دعبد الله بن عمر رضي الله عنهما]

جواب : نه به قمیص اغوندی او نه لنګوټه او پایجامه ، او نه به دباران کوټ اغوندی اونه به موزی اغوندی ، او که چا بوټو ته لاس رسی نه درلودی نو موزې دی واغوندی او هغه دې تر بجلکو لاندی پرې کړی ، اونه به هم داسی یو جامه اغوندی چی هغه په زعفران یا ورس رنګیدلی وی . (بخاری)

شرح : په کم وخت کی چی رسول الله ﷺ دحج دپاره روانیدونکی وو په مدینه منوره کی په مسجدِ نبوی کی یو سړی سوال وړاندی کی چی څه وخت چی موږ محرم سو نوموږ ته کمی کمی جامې اغوستل جآئز دی ؟ ددې سوال کوونکی نوم وعلماوو ته په تحقیق کی نسو ثابت چی څوك وو غالبًا به دهغو فردیسو مسلمانانو څخه یو څوك وو چاچی دده ﷺ دحج درادې خبر واوریدی نو دده ﷺ سره مکې مکرمې ته دیوځای تللو دشوق دوجی مدینې شریفې ته راغلی وو ، سوال کوونکی هغه جامې پیدا کړی وی دکمو چی اغوستل جآئز دی ، لیکن کله چی داسی جامې بې شماره او بې تعداده وی ددې وجی جناب افصح العرب والعجم رسول الله ﷺ په نهایتی مختصرو او جامعو الفاظو کی په حکیمانه او عالمانه ډول سره دناجآئزو شیانو ذکر ورته وکی ، چی ددې څخه معلومه سوه چی ددې ماسوا چی کم شیان دی دهغو استعمال جآئز دی ، په دې کی جواب کی چی نبی ﷺ کم حکم فرمایلی دی هغه په اتفاق دعلماوو دنارینه وو دپاره دی ، ښځوته په حالت داحرام کی ددې ټولو شیانو اغوستل جآئز دی ، البته په زعفران یا ورس سره رنګ سوی جامې ددوی دپاره هم نا جآئزی دی .

قمیص: ګُرتی ته وایی مګر د انګیا او عبا (۱) او چپنی او شروانی (۲) او کوټ ټولو دغه حکم دی، او دکرتی او پاجامې دبیان کولو څخه مراد دادی چی هره جامه چی ګنډل سوی وی هغه ناجآئزه ده . بُرنس : دباران کوټ ته وایی ، دبُرنس او

(۱). عبا : هغه اوږد کوټ ته ویل کیږی کم چی تر پښو پوری وی . حقانی"

(۲). دا هم یو ډول اوږده جامه ده چی دنامه څخه تر زنګنو پوری وی . حقانی"

لنګوټې دممانعت په حکم کې هغه ټولې جامې داخلې دي په کومو سره چې سر پټیږي برابره خبره ده که هغه ګنډل سوي وي او که نه وي . موزه : یعنې خف ، اغوستل منع دي لیکن که چیرې چپلکې یا بوټونه نه رسیدل نو موزه دې دلوړې خوا څخه دومره پرې کړي چې بجلکې ښکاره سي او دچپلکو په ډول سي. په زعفران او رس سره رنګول سوي جامه اغوستل هم ناجآئزه دي ، لیکن که چیرې په پرېولو سره داسې سي چې خوشبويي نه ورڅخه راځي نو بیا جآئز دي . ورس : يو قسم ژړ رنګه خوشبوي داره واښه دي ، چې په بیابانو کې پیدا کیږي او ترشلو ٢٠ کالو اېښولو پورې هم نه خرابیږي، عربو به په دې سره جامې رنګولې .
فآئده : (يوازې دپاره دطالبانو) کله چې په اکثرو روایتو کې دسوال کوونکي سوال په لفظ سره د : ما يلبس المحرم ، ذکر دي ، ددې وجې ددې جواب په نسبت کې علماوو فرمايلي دي چې دا جواب پر طريقه دحکيم دي (ولې چې مناسب په جواب کې هغه جامه وه چې منع وي په احرام کې) لکه چې د يَسْئَلُوْنَكَ مَا ذَا يُنْفِقُوْنَ په جواب کې : قُلْ مَا أَنْفَقْتُمْ مِّنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ فرمايل سويدي ، اود : يَسْأَلُوْنَكَ عَنِ الْأَهِلَّةِ په جواب کې : هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ فرمايل سويدي ، ليکن ددې روايت په بعضو طريقو کې دسوال الفاظ : مَا يَتْرُكُ الْمُحْرِمُ روايت سويدي (رواه ابوداؤد وابو عوانة) ددې الفاظو موافق جواب ته دعلى اسلوب الحکيم (دحکيم دطريقې مطابق) ويلو ضروت نسته بلکه په دې صورت کې جواب على ظاهر السوال دي.
اړوند مسئلې: که چپلکې يا بوټونه هم پيدا کيده ليکن ده موزه تربجلکو پورې څيرې کړل بيا يې هم اغوستل جآئز دي مګر ښه نه دي ، ګنډل سوي پټو (څادر) په حالت کې داحرام استعمالول بې له شبهې جآئز دي، که دروپيو يا پيسو هميانۍ ګنډل سوي پر ملا باندي وتړي نو جآئز دي، پر سر باندې که يې چيرې اسباب يا سايوان پورته کې نو هيڅ خبره نه ده .
٢. **پوښتنه** : اى شفيع المذنبين (ﷺ) ترټولو بهتره عمل کم يو دی ؟
[سوال کوونکی : صحابه ﷺ ، په روايت دام فروة ﷺ]
جواب : په اول وخت کې لمونځ کول . (ترمذي)
شرح : جناب سرورِ عالَم ﷺ دترټولو بهتر عمل دسوال په جواب کې مختلفو خلګو ته مختلف جوابونه ورکړيدي ، چاته يې جواب ورکړيدی چې ايمان ترټولو بهتر

دی چاته یې ارشاد فرمایلی دی چې جهاد ترټولو ښه عمل دی ، ددې وجه داده چې هر یوه سوال کوونکی ته یې دمناسب او لائق عمل ارشاد فرمایلی دی چې ستا دپاره دا افضله ده ، ددې تفصیلی بحث په بل ځای کی ذکر دی.

لمونځ : په پوره پابندی سره دهغه په مستحب او سنت وخت کی ادا کول ډیر لوی کار دی، دا ضروری نه ده چې څه وخت وخت داخل سو فوراً دی لمونځ شروع کوی بلکه په مسجد کی دلمونځ کوونکو دانتظار څخه وروسته په مستحبو وختوکی چی کم لمونځونه ادا کیږی هغه هم ګواکی په اول وخت کی ادا سویدی .

۷. **پوښتنه** : دمکې په لارو کی موږ تلو راتلو بعضی خلګ مُحرِم (احرام تړلی) وه او بعضی غیرِ محرم ، ابو قتادة رضی الله عنه په هغو خلګو کی وو چی محرم نه وه ، خلګو یو ځای دوحشی خرو ډلګۍ ولیدل لیکن دخپل احرام په وجه دهغو دښکار کولو څخه منع سوه ، مګر ابو قتادة رضی الله عنه چی کله محرم نه وو نو پر خپل آس باندی (دښکار کولو په نیت) سپور سو اوخپلو ملګروته یې وویل چی زما لیندۍ راپورته کی نو هیچا نکړه ورپورته یایې نیزوه وغوښته نوهیچا نکړه ورپورته ، آخر خپله راکښته سو پورته یې کړه او پر وحشی خره باندی یې حمله وکړه په هغو کی یې یوه ماده ښکار او را غوځاره کړه ، دهغې غوښی بعضو ملګرو دناجآئز کیدو دوجی نه وخوړلی ، اوبعضو وخوړلی لیکن وروسته یې فکر وکی چی موږ خو محرم یو نو ښکار خوړل به څنګه راته جآئز وی ، ددې وجی پاته غوښی یې دځانه سره راوړی .

[سوال کوونکی : دمکې معظمې په سفر کی دابو قتادة رضی الله عنه ملګری]

جواب : کم چی ددې غوښو څخه پاته دی هغه (هم) وخوری ددې وجی چی هغه یو خوراك دی چی الله تعالی تاسی ته در وخوړی . (بخاری ومسلم شریف وغیرهما)

شرح : دهجرت په شپږم کال حضرتِ رسول مقبول ﷺ دعمرې کولو دپاره دمدینې منورې څخه دمکې معظمې طرف ته دپنځلس سوو ۱۵۰۰ مسلمانانو سره روان سو، تردې وخته پوری په مکه معظمه کی دکافرانو دخل (اختیار) وو ، څه وخت چی دی ﷺ حُدیبیې ته ورسیدی (کم چی مکې ته نژدې دیوه ځاه په نامه کوچنۍ ځای دی) دمکی کفارو دی ﷺ دمخ ته تګ کولو او مکې ته دداخلیدلو څخه را وګرځوی او دعمرې نکولو یې ورته وویل ، مسلمانان دجنګ دپاره آماده وه اوپه جنګ کی دثابت قدم پاته کیدو دپاره رسول مقبول ﷺ دصحابه وو رضی الله عنهم څخه

بیعت اوعهد هم اخیستی وو ، لیکن دآنحضرت ﷺ په مشورې سره پر ډیرو شرطو باندی صلح وسوه او دا قرار داد وسو چی په راتلونکی کال کی به دعمرې کولو دپاره راځی اودرې ورځی به په مکه کی پاتیږی بیرته به ځی، دې صلح ته صلح حدیبیه او دې سفر ته عمرهٔ حدیبیه او غزوهٔ حدیبیه وایی ، چی ددې ډیره اوږده ، په زړه پوری او داسرارو ډکه قصه دسیرت او حدیثو په کتابو کی ذکر ده .

په دې سفر کی ابو قتادة رضي الله عنه هم دمدینې منوری څخه دآنحضرت ﷺ سره ملګری وو کله چی دروحآء نومی ځای ته ورسیده (کم چی دمدینې څخه دیرش ۳۰ یا څلوېښت ۴۰ میله لیری دی) نو آنحضرت ﷺ ته خبر ورسیدی چی دمشرکینو یو لښکر دغیقه په ځنګل کی (کم چی دمکی په لار کی ستیا ته نژدی یوځای دی) مسلمانانو ته کمین نیولی دی چی موقع پیدا کی دده ﷺ پر ملګرو باندی چاپه او حمله وکی ، ده ﷺ دخپلو ملګرو مسلمانانو څخه یوه ټولۍ ددوی دسزرنشت ، ټکولو او دفاع کولو دپاره واستوله ، ابو قتادة رضي الله عنه هم په دوی کی وو ، هغه خلګ یې مات کړه او اطمینان یې حاصل کی ابو قتادة رضي الله عنه اودهغه ملګری صحابه کرام رضي الله عنهم دآنحضرت ﷺ دلښکر سره بیرته یوځای سوه ، او ټولو خلګو احرام تړلی وو ، لیکن ابو قتادة رضي الله عنه او دهغه ملګرو احرام نه وو تړلی (غالبًا ابو قتادة رضي الله عنه پر مقام دذو الحلیفة باندی نه وو تیر سوی، کم چی دمدینې څخه شپږ میله لیری دی چی ددې ځایه څخه اهلِ مدینه وو ته احرام تړل ضروری دی او کم ته چی میقات وایی ، بلکه دبلی لاری څخه راغلی دی، یا ترهغې زمانې پوری داحرام تړلو مواقیت او ځایونه نه وه متعین سوی) یوه ورځ دی دبعضو ملګرو سره پریوه منزل (تمهام قاحة) باندی کښنته سوی وو او جناب سرور عالَم ﷺ سره دنورو ملګرو صحابه وو رضي الله عنهم مخ ته تشریف وړی وو ، ابو قتادة رضي الله عنه کښېنستی په خپلو بوټونو کی یې پیوند لګوی دده ملګرو دیوه حمارِ وحشی ماده شاوخوا ګرځیدونکی ولیده مګر کله چی په حالت کی داحرام ښکار کول حرام دی ، ددې وجی یې نسوای ښکار کولای او یو او بل طرف ته یې کتل او خندل یې چی عجبه حالت دی چی ښکار موجود دی مګر دویشتلو اجازه یې نسته، زړه خو یې غوښته چی ابو قتادة رضي الله عنه دا ووینی او ښکار یې کړی لیکن کله چی هغه دخندا سبب وپوښتی او سر یې را پورته کی دلیری څخه یې هغه خر ولیدی او ویې پوښتل چی هغه چشی دی نو ټولو ملګرو یې غاړی کړې کړی او پټه خُله

کښېښسته او ويې ويل چې موږ ته معلومه نه ده چې چشې دی ، ولې چې دوی حضرات په دې پوهېده چې که چيرې موږ يوه ذره اشاره وکړه اوده ته مو وروښووی يا موږ په يوه بله طريقه کومك ورسره وکی نودده ښکاربه زموږ په واسطه سره ناجآئزه سی . آخر ابو قتادة رضي الله عنه خپله ولاړ سو او پرخپل آس باندی يې زين اونور شيان کښېښوول اوپر سپور سو ، ليکن لينده اخيستل يې ورسره هير سوه، انډيوالانوته چې يې هر څو واره وويل مګر چا ورنکړه ، ولې چې دا هم يو قسم کومك دی ، په خپله را کښته سو اودخپل يوه ملګری لينده يې ورسره واخيسته او دهغه وحشی خره په شا پسی يې آس وځغلوی او هغه يې په نيزه سره وويشتی او راغلی ملګرو ته يې وويل چې راځئ اوس خو يې نو راسره پورته کی ليکن هغو داهم يو قسم کومك ګڼی او دراپورته کولو دپاره هم نه ورسره ولاړه آخر ابو قتادة رضي الله عنه په خپله راوړه او په ټولو يې يوځای غوښی سره وخوړلی ، مګر بيا بعضو خلګوته شبهه وسوه چې شايد دابه ناجآئزی وی او وې ويل چې درسول ﷺ په موجود والی کی موږ بې له پوښتنی دا غوښی ولی وخوړلی، کله چې دصحابه وو رضي الله عنهم دا ډلګی کوچنۍ وه دډې وجه دا انديښنه وه چې ددې خوا يا هغې خوا څخه کم دښمن ضرر را ونه رسوی اودمسئلې دپوښتلو هم ضرورت وو ، ددې وجی ابو قتادة رضي الله عنه آس وځغلوی دخلګو څخه يې دنبی ﷺ داوسيدنی او قيام دځای پوښتنه وکړه دآنحضرت ﷺ خدمت ته ورسيدی او عرض يې وکی چې يا رسول الله ﷺ ستا بعضی خادمان شاته را روان دی تاته سلام وړاندی کوی هغوته بيره ده چې هسی نه پردوی باندی کم دښمن رانسی ددې دپاره تاسی لږ انتظار وکی ، تر لږ انتظار وروسته هغه خلګ هم راغله ، ابوقتادة رضي الله عنه او هغو دوحشی خره دښکار قصه وړاندی کړه نو ده ﷺ وفرمايل چې په تاسی کی خوبه چا څه داشارې يا ددلالت (لارښوونی) کومك نه وی ورسره کړی ټولو عرض وکی چې نه ! نبی ﷺ وفرمايل چې وې خوری حلال دی اودهغو دزړه دخوشحاله کولو او بالکل دشبهې ليری کولو دپاره يې وفرمايل : چې ماته هم په هغه کی يوه برخه را کړی .

۸. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ ترټولو بهتره سړی څوك دی ؟ او ترهغه بعده بيا څوك دی ؟ [سوال کوونکی: نامعلوم نامه شخص]

جواب: ترټولو ښه هغه سړی دی چې دخدای ﷻ په لاره کی جهاد کوی ترده وروسته

هغه مومن ځوك چې دغره دغارو څخه كې په يوه كې اوسې دخداى ﷻ څخه بيريږي او خلګوته تكليف نه ور رسوى (ترمذى) .

شرح : دجهاد نفع اوګټه چې كله متعدى وه يعنى نوروته هم رسيده ، دالله ﷻ دمخلوق دپاره هدايت وى ، دكفر تاريكى ايسته كيږي ، اودايمان دروښنايي په غوړيدو سره كلمة الله لوړيږى يعنى دالله ﷻ يادول لوړيږى ددې وجې يې جهاد ته افضله وفرمايل اوپه ګوښه كښېنستو او يوازى والى كى چې كله يوازى دهغه شخص نفع وى نوځكه دايې پردوهم نمبر باندى راوړل مګر ددې هم ډير فضيلت دى ولى چې دين او ايمان په دې باندى سالم او جوړ وى خلګوته دضرر رسولو او نورو ګناهونو څخه محفوظه كيږي دالله ﷻ عبادت كوى .

۹. **پوښتنه** : يارسول الله ﷺ ما په دوولس ۱۲ ديناره يو هار رانيولى دى چې په هغه كې پر سرو زرو باندى غميان لګيدلى وه ، ما غميان ورڅخه ليرى او جلا كړه نوپه دې كې تر دوولسو ۱۲ دينارو (۱) زيات سره زر راووته ، په دې ډول رانيول جآئز دى اوكه نه ؟ [سوال كوونكى : فضاله بن عبيد رضي الله عنه]

جواب : دا ډول بيع جآئزه نه ده ترڅو چې غمى او مال (سره زر) سره جلا جلا نسى (ابوداؤد ومسلم ونسائى) .

شرح : شرعى قاعده داده چې دسرو زرو او چاندى بيع كه چيرى دهغه دجنس سره وى مثلا سره زر دسرو زرو په بدله كې خرڅوى يا سپين زر دسپينو زرو په عوض كې خرڅوى نو دواړو طرفوته سره زر او سپين زر برابريدل غواړى ، كه چيرى درانيوونكى سره سپين زر كم او بل طرف ته زيات وى نودا بيع ناجآئزه او حرامه ده، نوځه وخت چې په دوولسو ۱۲ دينارو باندى هار يا اميل واخيستل سو په هغه كې سره زر راووته او دواړو طرفوته سره زر برابر نه وه بلكه رانيوونكى ته

(۱). دينار او درهم پخوانۍ پيسې وى چې دينار بې دسرو زرو څخه او درهم به يې دسپينو زرو څخه جوړ كړى وو، نوځكه په دينار باندى سره زر اخيستل داسې سوه لكه سره زر چې په سرو زرو بدل كړل سى همدارنګه په درهم باندى سپين زر اخيستل داسې سوه لكه سپين زر چې په سپينو زرو بدل كړل سى ځكه چې په دې دواړو سوداوو كې دواړو طرفوته يوجنس دى او ديوه جنس (شيږ) شيانوپه بدله كې داشرط دى چې دواړه به سره مساوى وى، اوكه چيرى يوه طرف ته پرسرو زرو سربيره غميان يانور څه هم وه نو دهغو دپاره جلا سره زر ياقيمت شرط دى. حقانى ؔ

ددوولسو دینارو په بدله کې تر دوولسو دینارو زیات سره زر ورسیدل او غمې او نور شیان مفت پاته سوه ځکه نو دداسې بیع دناجائز والې حکم آنحضرت ﷺ وفرمایۍ اووې فرمایل چې دا ډول سره زر یا سپین زر ترڅو چې دغمې او نورو شیانو څخه جلا سوی نه وی نه خرڅول یې پکار دی ، دجلا کولو څخه به یې دا معلومه سی چې په زرو کې څومره قدر سره زر یا سپین زر دی ترڅو چې دخریدار څخه دومره قیمت واخیستل سی چې دسرو زرو په بدله کې سره زر وصول سی ، او یوڅه قیمت دغمې او نورو دپاره هم پاته سی ، او هر ځای دزرو ماتولو او پرې کولو ضرورت پیښ نسی بلکه که چیری دمخکې څخه دسرو زرو یا سپینو زرو اندازه معلومه وی یا داندازه کولو څخه یقیني معلومه سی چې دپیسو سره زر تر سپینو زرو زیات دی بیاهم بیع جآئزه ده ، مقصد دادی چې درانیوونکی دسرو زرو یا سپینو زرو (یعنې قیمت دروپیو یا اشرفیو) دزرو ترموجودو سرو زرو یا سپینو زرو یوڅه زیاتیدل پکار دی ترڅو چې درانیوونکی سره زر یاسپین زر یوڅه دسرو زرو یا سپینو زرو په مقابله کې حساب کړل سی اوپاته دغمې او نورو په قیمت کې ولګول سی ، که چیری درانیوونکی دروپیو سره زر یا سپین زر دخرڅوونکی دسرو زرو یا سپینو زرو سره برابر یایوڅه کم سی یایې اندازه هم نه وی معلومه چې زیات دی که کم نوبیع به هیڅکله جآئزه نسی ، البته که چیری جنس بدل سو یعنې یوه طرف ته سره زر وی بل طرف ته سپین زر ، یا درانیوونکی سره سپین زر وی اودخرڅوونکی سره سره زر نوبیا ددواړو طرفو دبرابریدلو شرط نسته بلکه که کم یا زیات هم وی نوبیع جآئزه ده ، البته دا اوس هم ضروری ده چې نقده معامله وی دواړه شیان دی هغه وخت کې لاس په لاس ورکړل سی په قرض (پور) معامله دی نه وی .

۱۰. **پوښتنه** : زما یوې مینځې پر سلع (کم چې په مدینه کې یوکوچنی غردی) بزې څرولې چې په هغو کې یې یوه بزه (دیوه مرض اویابل شي دوجې) مړه کیدونکې ولیده یوه ډبره یې ماته کړه (اودهغې په تیره اونری طرف باندی یې) هغه بزه ذبح کړه ، اوس په دې ډبری سره دذبح کړل سوی بزې خوراك جآئز دی که نه ؟

[سوال کوونکی : کعب بن مالك رضي الله عنه]

جواب : هغه وخوره (ولې چې په تیره اوتیز شي سره ذبح کړل سوی چې دهغه څخه

وینی وبهیږی حلال دی برابره خبره ده که هغه اوسپنه وی اوکه کاڼی یا دیوه لرګی ټوټه) . (بخاری شریف ومؤطا امام مالك وغیره) .

شرح : سوال یې ددې وجی کړی وو چی په ډېره سره دذبح کړل سوی حیوان په حلالیدو کی شبه وه چی هغه ده ﷺ جآئز او حلاله وفرمایل اودخوړلو اجازت یې ورکی ، لیکن ددې څخه دوهمه مسئله دا هم معلومه سوه چی دښځی ذبیحه هم حلاله ده دجمهورو علماوو همدغه مذهب دی لیکن دامامِ شافعی ؒ په مذهب کی یو روایت داهم دی چی دښځی ذبیحه مکروه ده ، ددې واقعې څخه دا هم معلومه سوه چی مزدور او امانت ساتونکی اونورو ته دبل چا په مِلك کی بې له اجازې دهغه داسی تصرف جائز دی چی په هغه کی دهغه خیرخواهی اوګټه وی اوپه تصرف نه کولو کی یې نقصان ښکاره وی ، لکه چی دې ښځی که دابزه نه وای حلاله کړی نو مړه کیده او ضآئع کیده .

۱۱ . **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ (ددجال دراوتو په زمانه کی چی کله یوه ورځ دپوره یوه کال سره برابره سی نو) آیا موږ ته په دې پوره ورځ کی دعادی ورځو مطابق دیوې ورځی لمونځونه یعنی یوازی پنځه لمونځونه کافی او بس دی اوکه به زیات لمونځونه کوو ؟

[سوال کوونکی : صحابه رضی الله عنهم په وخت کی دذکر ددجال]

جواب : دیوې ورځی لمونځونه کافی نه دی ، بلکه ددې دپاره به اندازه لګوی (او لمونځونه به کوی) یعنی څلورویشت ساعته به یوه ورځ ګڼی اوپه هغه کی به پنځه لمونځونه په دومره دومره اندازه لیری لیری کوی لکه همیشه چی مو کول (ترمذی ومسلم شریف) .

شرح : آنحضرت ﷺ یو وخت ددجال حال بیانوی اوخپل صحابه رضی الله عنهم یې دهغه څخه بیرول ، تر ډیرو حالاتو بیانولو وروسته نبی ﷺ وفرمایل چی هغه (دجال) به دهغه لاری څخه راوزی کمه چی دشام او عراق په مابینځ کی واقع ده ، ای دخدای جل جلاله بندګانو په هغه وخت کی ثابت قدمه اوسئ ، صحابه وو رضی الله عنهم عرض وکی چی یارسول الله ﷺ هغه به ترڅه وخته پوری په دنیا کی پاته سی نبی ﷺ وفرمایل تر څلویښتو ۴۰ ورځو پوری ، چی په هغوکی به یوه ورځ دیوه کال په اندازه اوږده وی او یوه ورځ به دیوې میاشتی په اندازه اوږده وی او یوه ورځ به دیوې هفتې په اندازه اوږده وی اوپاته ورځی به یې ستاسی دعادی ورځو په شان وی ، داچی یې

واوریده نو صحابه وو رضي الله عنهم دا پوښتنه وړاندې کړه ، یعنې په دې اوږده ورځ کې به دلمر درفتار او راختو او لویدو په حساب باندې دقاعدې مطابق پنځه لمونځونه کافي وي اوکه نه ؟ نبي ﷺ وفرمایل چې نه ! کافي نه دي بلکه په اندازه او حساب سره به تر لږ لږ وخت جلا کولو وروسته دماپښین مازدیګر او ماښام لمونځونه کوی (که یوکال ۴۲۰ ورځې واخیستل سي نوپه دې ورځ کې به اته لس سوه ۱۸۰۰ لمونځونه وکړل سي) ، انشآء الله تعالی دجناب رسول الله ﷺ پیش ګویي به ضرور صادقیږي .
وګورئ الله ﷻ داوسه څخه دهغې ورځې دلمونځو داندازې کولو اسباب او سامان پیدا کړیدي ، ځای پرځای ګړیاني او ساعتونه موجود دي، دهرموسم دلمانځه وختونه دګنتهو په حساب سره خلګو لیکلي دي په هغه اوږده ورځ کې به هم دقاعدې مطابق پرعادي ګنتهو باندې لمونځونه کول کیږي په څلورویشت ۲۴ ساعتو کې به پنځه ۵ لمونځونه ادا کول کیږي .
فآئده : بلغار یو ښار دی چې هلته دماښام تر لمانځه وروسته دشفق لویدلو سره سم صبح صادق (سپیدې) را ښکاره کیږي ، دماخستن وخت ګرسره راځي نه بعضې علماء خو وایي چې پرهغو باندې دماخستن لمونځ فرض دی دهغه قضاء راوړل پکار دي که څه هم چې دهغه (دماخستن دلمانځه) وخت هم نه دی پیدا سوی لکه چې ددجال په اوږده ورځ کې نبي ﷺ دډیرو لمونځونو دکولو حکم ورکړیدی حال دا چې په دې ورځ کې به وخت صرف دپنځو لمونځو راسي ، او بعضې علماء وایي (لکه دعلمآء حنفیه وو قولِ راجح چې هم دغه دی) چې دبلغار اوسیدونکو چې کله دماخستن وخت نه ودرلودی ددې وجې پرهغو باندې دماخستن لمونځ فرض دی، دوی فرمایي چې په دې اوږده ورځ کې به هم چې کله دزیاتو لمونځو وخت نه ودرلودای سی ددې وجې که چیری موږ دقاعدې مطابق حکم ورکوو نوداسې به وایو چې دپنځو لمونځو څخه زیات په دې پوره ورځ کې نه دي فرض ، لیکن درسول مقبول ﷺ دوینا په وجه دقیاس او قانون څخه مخالف دا حکم منل سویدی چې په دې اوږده ورځ کې دی دپوره کال لمونځونه ادا کړل سي .
دوهمه وجه دفرق دا کیدی سی چې په بلغار کې په حقیقت کې دماخستن وخت راتللای نسي ځکه نو لمونځ یې نسو فرض او ددجال په ورځو کې به دلمر راختل او لویدل شپه او ورځ دقاعدې مطابق وي او دلمونځو وختونه به په عادي ډول

سره راتلونکی وی ، لیکن ددې بد بخته (دجال) په سحر او جادو او نظر بندی سره به (چی دهغه قدرت ده ته دالله ﷻ دطرفه ورکول سویدی) په زرهاوو نادرې او عجآئبی ښکاره سی ، اور به داوبو په شکل ښکاره سی ، اوبه به داور په شکل ښکاره سی ، دخلګو دنظر بنده کیدلو په وجه به دوخت تیریدل په سترګو نه معلومیږی اونه به محسوس کیږی، ددې وجی څخه لمونځونه ټول فرض سوه ، ولی چی لمونځونه خدای ﷻ په اصلی وختو پوری متعلق کړیدی ، دیوچا لیدلو او محسوس کیدلو یا نه کیدلو ته اعتبار نسته ، تاسی وګورئ پر ړندو او کڼو باندی ټول لمونځونه فرض دی حال داچی هغوته دلمر ختل او لویدل هیڅ نه معلومیږی .

۱۲ . **پوښتنه** : یارسول الله ﷺ زه مریضه یم دتللو طاقت نلرم طواف څرنګه وکړم ؟

[سوال کوونکی : ام المؤمنین ام سلمه رضي الله عنها]

جواب : څه وخت چی دسهار لمونځ شروع سی نوته پر خپل اوښه باندی سپره سه لمونځ کوه او دخلګو په شا پسې سه او طواف کوه . (بخاری ، مسلم ، ابوداؤد)

شرح : په حجّة الوادع کی دجناب رسول اکرم ﷺ سره ازواجی مطهّراتی هم ملګری وی ، دهغوی رضي الله عنهن څخه امّ سلمه رضي الله عنها مریضه سوه چی دخانهٔ کعبې دطواف کولو طاقت یې نسو پاته کم چی په حج کی ضروی دی، آنحضرت ﷺ ته یې عرض وکی نوده ﷺ دسهار دلمانځه پروخت دسپریدلو او طواف کولو اجازه ورکړه ، ددې ګټه دا وه چی په دې وخت کی نارینه په لمانځه کی اخته وی او مطاف (یعنی دطواف ځای) خالی وی ، وخت هم دتاریکۍ دی په اطمینان سره طواف کولی سی، دیوچا نارینه به هم نظر نه پر لویږی ، دزیاتی پردې اونورو شیانو دترسره کولو تکلیف به هم نه وی . ددې حدیث شریف څخه په حالت کی دعذر دسپرتیا په ډول سره دطواف کولو اجازه معلومه سوه ، په خپله حضرت سرورِ عالَم ﷺ هم دخپل مزاجِ اقدس دمریضی په وجه پر سپرلی باندی دسپرتیا په حالت کی طواف کړیدی ، په دې کی یوه فآئده دا هم وه چی خلګو دده ﷺ څخه مسآئلی پوښتلی او دلیری څخه به یې لیدی او زیات ازدحام جوړولو ته به خبره نه رسیده ، اودا هم معلومه سوه چی په داسی ضرورت کی دکعبې صحن (غولی) ته داوښ ، آس او نورو چارپایانو داخلول جآئز دی .

۱۳ . **پوښتنه** : ای فخر عالَم ﷺ کم سړی چی کښېنی او لمونځ کوی دهغه څه حکم دی ؟ [سوال کوونکی : عمران بن حصین رضي الله عنه]

جواب : کم سړی چی ودرېږی او لمونځ وکی دا ترټولو ښه دی ، اوکم سړی چی یې په ناسته کوی هغه ته نیمایی ثواب رسیږی نسبت وثواب ته دولاړ سړی ، او کم سړی چی یې په پروتی کوی هغه ته دپه ناستی کوونکی دثواب نیمایی رسیږی . (ترمذی)

شرح : کله چی پوښتونکی بې له قیده دصحت او مرض عام سوال کړی وو ددې وجی آنحضرت ﷺ عامه قاعده وفرمایله ، دفرضو او نفلو ، صحت او مرض او نورو حالاتو تفصیل یې نه دی فرمایلی ، قاعده داده چی په ناستی کوونکی نیمایی او په پروتی کوونکی ته دهغه څخه لا نیمایی ثواب ورکول کیږی ، لیکن دمرض په حالت کی چی یې کله دمعذوری دوجی څخه په ناستی یاپه پروتی وکړی نو دالله ﷻ درحمت او فضله څخه پوره ثواب په ولاړی سره دلمونځ کوونکی په شان ورکول کیږی لیکن قاعده همدغه ده چی په ناستی کوونکی ته نیمایی ثواب دی، لکه بې له عذره چی په ناستی نفل کوونکو ته هم نیمایی ثواب ورکول کیږی ، او فرض بې له عذره په ناستی یا پروتی سره جآئز نه دی . بعضی علماوو ددې حدیث مطلب په بل ډول هم بیان کړیدی ، لیکن دا مخکنی بیان ترټولو عمده او واضح دی .

۱۴ . **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زما سترګی خوږیږی آیا دروژې په حالت کی ماته رانجه لګول جآئز دی ؟ [سوال کوونکی: یوسړی، په روایت دانس رضی الله عنه]

جواب : هو! رانجه ولګوه (روا دی، روژې ته څه تاوان نه رسوی)، (ترمذی شریف)

شرح : په روژه کی په رانجو لګولو سره هیڅ تاوان نه کیږی برابره خبره ده که دکم ضرورت او عذر په وجه ولګول سی او که بې له ضرورته ، که چیری تر رانجو لګولو وروسته بلغم راووته اوپه هغو کی درنجو رنګ ښکاره وو بیا هم روژه نه ماتیږی ، ځکه دبدن دسوریو په ذریعه چی کم شی بدن ته دتنه ننوزی هغه روژه نه فاسدوی ، په بعضو ځایوکی په عوامو کی مشهوره ده چی په روژه کی تررانجه لګولو وروسته که چیری بیده سی نو روژه مکروه یا فاسدیږی دا بالکل غلط دی، دا رنګه پرړیره یا پر بریتو یاپر سر باندی تیل لګول روژه نه مکروه کوی .

۱۵ . **پوښتنه** : ای سیّد الاولین والآخرین دا دوه سورتونه قُلْ أَعُوْذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ او قُـلْ أَعُوْذُ بِرَبِّ النَّاسِ په قرآن کی داخل دی که نه دی ؟

[سوال کوونکی : ابی بن کعب رضی الله عنه]

جواب: ماته دخدای تعالی ﷻ دطرفه څخه ویل سویدی چی قُلْ اَعُوْذُ (ترآخره پوری)، نو ما هغه داډول وویل (ددې څخه معلومه سوه چی داپه قرآن مجید کی داخل دی ، ولی کم کلام چی دالله ﷻ دطرفه څخه وفرمایل سی اورسول الله ﷺ هغه پر ژبه مبارکه باندی ادا کړی همدا قرآن مجید دی) . (بخاری شریف)

شرح : د قُلْ أَعُوْذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ او قُلْ أَعُوْذُ بِرَبِّ النَّاسِ په نسبت کی په صحابه وو رضي الله عنهم کی دمخکی څخه یوڅه اختلاف وو چی آیا دا دواړه سورتونه په قرآن کی داخل دی او که نه ؟ ابن مسعود رضي الله عنه ویل چی داپه کتاب الله کی داخل نه دی او دقرآن مجید څخه یې دوی ایستلی شمارل ، زرّ بن حبیش رضي الله عنه وحضرت ابیّ بن کعب رضي الله عنه (دی هغه ثوك دی چی په صحابه وو رضي الله عنهم ترټولو لوی قاری او حافظ وو) ته ددې خبری یادونه وکړه او ورته وې ویل چی ابنِ مسعود رضي الله عنه داسی فرمایی ، ابیّ بن کعب رضي الله عنه خپله پوښتنه او درسول الله ﷺ جواب ورته واوروئ (کم چی لوړ ذکر سوه) چی دهغه مطلب دادی چی په کمه طریقه سره نور قرآن کریم راښوول سویدی په همهغه ډول دا سورتونه هم ماته راښوول سویدی ددې څخه معلومه سوه چی داهم په قرآن کی داخل دی ، دصحابه وو رضي الله عنه داولنی اختلاف څخه وروسته پردې خبره باندی اتفاق راغلی وو چی دا سورتونه په قرآن کریم داخل دی ، نو اوس که چیری یوشخص ددې دقرآن کیدلو څخه انکار وکړی نو کافر به سی ، دابنِ مسعود رضي الله عنه څخه داهم نقل سویدی چی هغه دخپل قول څخه رجوع وکړه او دا سورتونه یې په قرآن کی داخل وګڼل او بعضی علمآء فرمایی چی ابن مسعود رضي الله عنه ته ددې سورتو په قرآن کی دداخلیدلو څخه انکار نه وو ، بلکه په قرآن کی یې ددوی دلیکلو څخه منع فرمایلی وه ، دده رایه دا وه چی یوازی هغه سورتونه او آیتونه په قرآنِ مجید کی لیکل کیدی سی دکومو دلیکلوچی په خاص ډول په تصریح سره آنحضرت ﷺ اجازه ورکړی وی اوددې دوو سورتونو دلیکلو په اړوند دنبی ﷺ داجازې ورکولو خبر ده رضي الله عنه ته نه وو رسیدلی ځکه دی یې دلیکلو څخه منع کوونکی وو .

۱۲ . **پوښتنه** : ماته دومره اندازه حیض راځی چی هیڅکله پاکیږم نه ، همیشه لمونځ پریږدم اوکه یو بل تدبیر ورته جوړ کړم ؟

[سوال کوونکی : فاطمه بنت ابی حبیش رضي الله عنها]

جواب : دا چی تا ته همیشه وینی راځی حیض نه دی (بلکه مرض دی) یورګ خلاص

سویدی دهغه څخه وینی راځی لهذا ددې وینو تر جاری کیدلو مخکی چی تاته څو ورځی حیض راتلی دهغومره مدې دپاره په هره میاشت کی لمونځ پریږده او څه وخت چی دهغه عادت موافق ورځی تیری سی نو غسل وکه او بیرته لمونځونه شروع که . (بخاری شریف)

شرح : دحیض وینی دعادت داختلاف سره سم ډیر وخته بعده راځی چی دهغه مده لږ تر لږه پنځلس ورځی **۱۵** ورځی ده ، اوس که چیری یوې ښځی ته همیشه وینی راځی نو دابه دحیض وینی نه وی بلکه دناجوړی وینی به ګڼل کیږی اوداسی ښځی ته مستحاضه ویل کیږی ، مستحاضې ته دحیض احکام نه ورکول کیږی بلکه مسجد ته داخلیدل ، قرآن شریف ویل ، میړه ته ددې سره نژدیکت کول ، مطلب کم شیان چی حآئضې ته حرام دی هغه دې ته جآئز دی، روژه او لمونځ ادا کول هم وربا‌ندی ضروری دی ، لیکن تردې جاری کیدلو دوینی اوتر دې ناجوړی دمخه په هره میاشت کی چی څو ورځی دحیض وینه راتله ، په همدې اندازه باندی به په همدغو تاریخو کی خپل ځان دحیض په حالت کی وبولی او لمونځ او روژه به پریږدی ، څه وخت چی دعادت موافق دحیض ورځی تیری سوې نوغسل به وکی ، لکه دحیض ترپاکیدلو وروسته چی به یې غسل کوی ، اوپه پاته ورځو کی به همیشه لمونځ کوی ، لیکن دداسی ښځی دپاره مستحب دی چی دهر یوه لمانځه دپاره غسل وکړی یادې ددوو لمونځو دپاره یوغسل وکړی مثلا دماپښین او مازدیګر دپاره یو غسل او دماښام او ماخستن دپاره دوهم غسل ، لیکن دا غسل ضروری نه دی ځکه چی په طور دعلاج کولو ده ﷺ اختیار ورکړیدی ، ددې دپاره چی دغسل خونك والی اویخ والی بدن ته ورسیږی او دوینی جوش کم سی او راوتل اوروانیدل به یې بند سی اوپه اطمینان سره به لمونځ وکړی .

۱۷ . **پوښتنه** : یو سړی (بیده سو ترپورته کیدو وروسته پرکالو او یا بل شی باندی) لوندوالی ووینی (یعنی منی یا مذی) مګر احتلام (خوب) نه وی ورته یاد پرهغه باندی غسل واجب دی که نه او کم سړی چی (دا ډول) خوب ووینی لیکن پرکالو باندی یې لوندوالی نکی پیدا ، ده ته څه حکم دی ؟

[سوال کوونکی : صحابه رضي الله عنهم په روایت دعآئشې رضي الله عنها]

جواب : کم سړی چی لوندوالی پیدا کی اوخوب یې نه وی په یاد پر هغه باندی غسل لازم او فرض دی او دکم سړی چی خوب په یاد وی او لوندوالی نکی پیدا پر

هغه باندی غسل نه دی واجب (ترمذی شریف) .
شرح : په خوب کی په احتلام کیدلو یعنی منی وتلو سره غسل واجبیږی دخوب یادیدلو یا نه یادیدلو ته اعتبار نسته ، که یې چیری خوب په یاد وو اوپر کالو باندی کم ځای لوندوالی او نښان نه وو نو غسل نه دی واجب ، که یې چیری پرجامو باندی نښان او داغ او تپله پیدا کړه لیکن یقین یې نه وو چی منی دی بلکه شاید مذی وی په داسی حالت کی غسل واجب دی که یې یقین سو چی منی نه دی مذی دی نو غسل نه دی واجب مګر خوښه خبره او احتیاط دا دی چی غسل وکی . (دا ډول بیان بل ځای دام سلیم رضي الله عنها دپوښتنی په جواب کی تیر سویدی) .
١٨ . **پوښتنه** : یا نبی ﷺ زما او دعآئشې رضي الله عنهما روژه وه مور ته داسی خوراك پیدا سو چی خوړلو ته مو زړه کیدی موږ دواړو هغه وخوړی ، اوس ارشاد راته وفرمایه چی څه وکو ؟
[سوال کوونکی : حضرت حفصه او عآئشه رضي الله عنهما]
جواب : ددې په بدله کی یوه بله ورځ روژه ونیسی . (ترمذی شریف)
شرح : دنفلی روژې ماتوالی بې له ضرورته هم جآئز دی ، او دمیلمستیا یا بل عذر په وجه یې هم ما تول جآئز بلکه مستحب دی ، لیکن په هر صورت کی قضا واجبیږی ، لکه ده ﷺ چی دبلی روژې دنیولو ارشاد ورته وفرمایی ، البته که یې دبلی ماتی سوی روژې قضایی روژه نیولی وه یا یې یو معین نذر ادا کوی نو بیا یې ماتول نه دی جآئز ، دا مضمون دنورو حدیثو څخه معلومیږی ، نذرِ معیّن دې ته وایی چی یوڅوك دیوې معلومی ورځی یا میاشتی روژه نیول پرځپله ذمه باندی واحب کړی .
١٩ . **پوښتنه** : یارسول الله ﷺ ما خپلی ښځی ته په خور ویلی دی هغه اوس پرما باندی حلاله ده او که نه ؟
[سوال کوونکی : یو شخص په روایت دابو تمیمه عجمی رضي الله عنه]
جواب : هغه خو ستا خور ده ، مګر داسی ویل نه دی پکار . (ابو داؤد)
شرح : یعنی داسلام ددین دلحاظ څخه هغه بیشکه ستا خور ده ، لیکن کله چی زوجه (ماندینه) ده ددې وجی داسی لفظ ویل نه دی پکار چی دهغه څخه دحرامیدو شبهه وسی ، ددې څخه معلومه سوه چی خپلی ښځی ته ددې لفظ ویلو چی (ته

زما خور یې) یا ددارنګه ناری وروهلو چی (ای خور!) څخه نکاح نه ماتیږی ، مګر بیا هم ویل یې مکروه دی .
مسئله : که یې ښځی ته وویل چی ته زما دمور په مثل یې یایې ورته وویل چی ته زما دخور په مثل یې او دطلاق یا ظهار نیت یې وکی نوهمدغه طلاق یا ظهار سو اوکه یې دا نیت وو چی په بزرګی او عزت یا نورو شیانو کی زما دمور په مثل یې یا زما دخور په مثل یې نوطلاق یا ظهار هیڅ هم نه واقع کیږی ، دظهار معنی په عربی کتابو کی یا په پښتو (بهشتی زیور) کی وګوری .
۲۰ . **پوښتنه** : یارسول الله ﷺ کله کله انسان په ځنګل کی وی او اوبه ډیری کمی وی په دې حالت کی که دیو چا څخه لږ څه باد ووزی (نو په اوداسه کولو کی ډیر تکلیف وی، ولی چی اوبه نه وی) ددې په اړوند ستاسی څه ارشاد دی ؟
[سوال کوونکی : یو اعرابی (دصحرا سړی) په روایت دعلی بن طلق رضی الله عنه]
جواب : کله چی ستاسی څخه یو دباد ایستل وکړی نو ورته پکار دی چی اودس وکړی . (ترمذی)
شرح : دسوال کوونکی مقصد دا وو چی که دضرورت په وخت کی لږ او سپك باد وتل معاف وای نو ښه به وای اوپه دې سره شاید اودس نه ماتیږی لیکن ده ﷺ وفرمایل چی عامه قاعده داده چی په باد وتلو سره اودس روغ نه پاته کیږی بل اودس واجب دی برابره خبره ده که لږ باد ووزی اوکه ډیر او داوبو لږ والی وی که نه وی ، البته که چیری اوبه بالکل نه وی ، یایې دچینبلو دضرورت دپاره ایښی وی، نوبیا تیمم جآئز دی چی دهغه حکم په نورو ځایو کی په قرآن او حدیث کی موجود دی .
۲۱ . **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ کله کله ماته یو رانیوونکی راسی داسی شی غواړی چی هغه زما سره نه وی آیا دا روا ده چی زه دهغه دپاره هغه شی دبازار څخه رانیسم . [سوال کوونکی: فضاله بن عبید رضی الله عنه]
جواب : کم شی چی ستاسره موجود نه وی دهغه خرڅول مه کوه (ترمذی ومسلم شریف) .
شرح : دبازاره څخه درانیولو یو ۱ . صورت دادی چی دلال جوړ سی دهغه دپاره یې رانیسی او یوڅه دلالی یا کمیشن خپل هم ورڅخه ترلاسه کړی ، ۲ . یادا سی چی درانیوونکی سره وعده وکړی او عقد بیع (سودا) او معامله ونکړی بلکه دبازار

څخه یې رانیسی او تر راوړلو وروسته دخپل خریدار سره عقدِ بیع (سودا) وکړی هغه ته هغه شی ورکړی او خپله ګټه ورڅخه تر لاسه کړی دا دواړه صورتونه جآئز دی، دریم صورت دادی چی دخریدار څخه دمطلوبه شی بیع (سودا) وکړی او بیا یې دبازار څخه رانیسی هغه ته یې ورکړی دا نا روا ده ، ولی چی دسودا په وخت کی هغه شی چی سودا وربانډی سویده دخرڅوونکی په ملك کی نه وو موجود ، جناب رسول الله ﷺ ته ددې بیع ممانعت منظور وو ، لیکن ده ﷺ دا دیوې نهایتی عامی قاعدی په صورت کی په دومره مفید ډول سره بیان کی چی ددې څخه دنورو ډیرو ناروا سوداوو (خرید او فروخت) او ناجآئزو بیعو حکم معلوم سو ، مثلاً زمونږ مریی (غلام) آبق یعنی تښتیدلی دی ترڅوچی هغه زمونږ په قبضه او واك کی نسی را بیع یې نا روا ده .

فآئده : بیع سلم چی هغه ته بدهنی هم وایی په وجه سره داجازې درسول مقبول ﷺ په غیرِ موجود شی کی هم جآئزه ده ، مثلاً مونږ یوچاته لس ۱۰ روپۍ ورکړی چی دوې میاشتی وروسته غنم راکه ، حال داچی غنم ددې شخص په ملك کی بالفعل نه دی موجود ، مګر ددې دروا والی دپاره ډیر شرطونه دی چی دفقهی شریفی په کتابو کی لیکلی دی ، په پښتو بهشتی زیور کی یې مطالعه کی .

مسئله : که دیوبل سړی شی دهغه داجازې څخه پرته خرڅ کړل شی نو بیع کیږی لیکن دمالك پر اجازې باندی موقوفه ده که هغه اجازه ورکړه نو بیع یې وسوه اوکه نه وی نو ماته سوه .

۲۲ . **پوښتنه** : ای جناب رسول الله ﷺ کله کله زما دروازې ته مسکین راسی سوال کوی اودورکولو دپاره په کور کی هیڅ هم نه وی نوپه دې صورت کی څه کول پکار دی ؟ [سوال کوونکی: درسول الله ﷺ شاګرده ام هند رضي الله عنها]

جواب : که بل دورکولو لائق شی نه وو نودهغه په لاس کی دبزې سوځول سوی ښنګرۍ ورکښیږده . (مسندِ احمد وابوداؤد وترمذی) .

شرح : پوښتنه داوه چی کله ناکله دفقیر دوار وار سوال کولو څخه شرم راځی او دورکولو دپاره هیڅ هم موجود نه وی په دې حالت کی څه کول پکار دی ؟ ده ﷺ وفرمایل چی تر خوار لا خوار او ترکم لا کم شی چی موجود وی ورکوه تردې پوری چی که دبزې سوځول سوی ښنګری وی نوهم یې په ورکولو کی فکر مه کوه ، دهوسۍ او بزې او غوایی او نورو پښې ته په عربی کی ظِلف وایی د هغه ترجمه

موږ په ښنګوری ولیکل .

تنبیه : دا حکم دهغه سوال کوونکی دی چی مسکین او محتاجه وی ، قوی ، جوړ ، مالداره ، کسب کاره فقر کوونکو ته دمحققینو علماوو په نزد باندی څه ورکول نه دی جآئز .

۲۳ . **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زما یوه بنه ده که چیری زه (دهغې دخښمولو او نا آرامه کولو) دپاره دداسی شیانو ښکاره کول کړم چی هغه په حقیقت کی ماته زوج نه وی راکړی نو پرما باندی به کمه ګناه وی اوکه نه ؟

[سوال کوونکی : یوه نامعلوم نامی ښځه ، په روایت داسمآء رضي الله عنها]

جواب : کم څوك چی داسی څه ښکاره کړی چی هغه ته نه وی ورکول سوی هغه داسی دی لکه دمکر (فریب او چم) جامې اغوستونکی (یعنی هغه هم چل بازه اومکار دی او هغه ته به هم داسی ګناه وی لکه دمکاری دجامې اغوستونکی ته ، نوتاسی ته هیڅکله جآئز نه دی چی کم شیان زوج نه دی درکړی هغه په چم سره ښکاره کی او بنه په خپه کی (بخاری شریف ومسندِ احمد وابوداؤد ومسلم بروایتِ عآئشه رضي الله عنها)

شرح : دفریب اومکر جامې اغستونکی هغه شخص دی څوك چی خلګوته ددوکې ورکولو دپاره دیوې خاصی ډلی یا پارټۍ لباس واغوندی اوپه حقیقت کی دی دهغه ډلی څخه نه وی ، مثلاً صوفی نه وی او دصوفیانو چپنه او نور واغوندی او مخلوق ته فریب ورکړی ، یا عالِم نه وی مګر دعالمانو چپنه او لنګوټه وتړی دځانه عالِم جوړ کړی اوبعضی خلګ یوه جامه یا ګرتۍ واغوندی دهغو تر لستوڼو کښته نور لستوڼی ولګوی ددې دپاره چی خلګ فکر وکړی چی تردې لاندی یې بله جوړه هم اغوستیده ، داسی شخص ته هم دمکر دجامو اغوستونکی ویل کیږی ، او هغه شخص ته هم وایی څوك چی دشاهدی ورکولو دپاره عدالت ته دتګ پر وخت ددې سړی او هغه سړی څخه عمده جامې په خواست غواړی او اغوندی یې ددې دپاره چی په عدالت کی خاوند ددبدبې او صالح وګڼل سی او شاهدی یې مقبوله سی .

آنحضرت ﷺ چی کم ارشاد فرمایلی دی دهغه څخه ښځی ته هم دواقع او حقیقت خلاف ځان ښکاره کولو ممانعت سویدی ، او عام حکم هم معلوم سو چی خپل په نسبت دداسی فضآئلو او کمالاتو اظهار کول ناجآئز دی کم چی په حقیقت کی موجود نه وی ، عالِم نه وی او اشارةً خپل ځان عالِم ښکاره کوی ، صوفی او

درویش نه وی خو دتصوّف او درویشی درواغ او ریشتیا خبری سره ګډوی ، غریب او مفلسه وی مګر دریاست او امیری ناری وهی ، البته خپله لوړه ، مسکینی او محتاجی پټول او دچا څخه سوال نه کول نهایتی ستایل سوی او خوښ کړل سوی خاصیت دی .

۲۴ . **پوښتنه** : یا سرورِ عالَم ﷺ یوه شخص ته مذی په نهایت کثرت سره راځی په ډیرو غسلو کولو کولو سره دهغه نس ته ډیر تکلیف رسیدلی دی دهغه دپاره څه حکم دی ؟ [سوال کوونکی: علی په واسطه دمقداد رضی الله عنهما]

جواب : غسل دی نه کوی ، هروخت چی مذی ووزی استنجاء دی ووهی ، لکه څنګه چی دلمانځه دپاره اودس کول کیږی دغه رنګه اودس دی وکړی (ابوداؤد ، بخاری ، مسلم) .

شرح : مذی هغه برېښیدونکی نرمی سپینی اوبه دی چی دشهوت پروخت دمباشرت دارادې کولو یا ددې دبیان کولو سره راوزی ، جناب علی کرم الله وجهه نهایتی قوی ځوان وو ، ده کرم الله وجهه ته مذی ډیر راتله او کله چی مسئله معلومه نه وه ورته ددې وجی لکه څنګه چی دمنیو تر وتلو وروسته غسل واجبیږی په مذیو باندی یې هم غسل واجب وګڼی او وار وار به یې غسل کوی ، چی دهغه څخه به نهایتی ډیر تکلیف ورته رسیدی او په وار وار اوبه اچولو سره به یې په یخ موسم کی نس چاودلی وو ، کله چی دجناب سرورِ عالم ﷺ مبارکه لور بی بی فاطمه رضی الله عنها دده په نکاح کی وه ، ددې وجی څخه دشرم او حیا په وجه یې دآنحضرت ﷺ څخه په خپله ددې قسم مسئلې پوښتنه کول مناسب نه ګڼل ، یوه ورځ ده کرم الله وجهه وخپلو دوستانو مقداد (۱) او عمّار رضی الله عنهما ته ددې یادونه وکړه او ورته وې فرمایل چی

(۱). عمار او مقداد رضی الله عنهما ډیر لوی اوعالی قدره صحابه دی ، داسلام په اوله زمانه کی یې اسلام راوړی او دمکی دمشرکانو دطرفه څخه یې قسم قسم عذابونه او تکلیفونه پورته کړیدی ، دا دواړه صاحبان نهایتی مسکینان او مفلس وه ، دخلګو په ویلو سره آنحضرت ﷺ ددې اراده کړی وه چی دوی دخپل مجلس څخه ولاړ کی او لیری یې کښېنوی ددې دپاره چی دمکی رئیس او سردار راسی ده ﷺ ته نژدی کښېنی او ایمان راوړی ولی چی هغه خلګ ددې غریبو او مسکینانو حضراتو سره په برابر کښېنستلو سره شرمیده خدای تعالی جل جلاله دا آیت نازل کی چی : لاَ تَطْرُدِ الَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيْدُوْنَ وَجْهَهُ او ارشاد یې وفرمایی چی داسی کار دی هیڅکله ونکړل سی که نه نو ښه به نه وی ، ته دچا دایمان راوړلو یانه راوړلو ذمه وار نه یې ستا کار پوهول او وینا کول دی ورته ، آنحضرت ﷺ ددې ارادې څخه راوګرځیدی او تردې =

تاسی یو وخت ددې مسئلې پوښتنه دآنحضرت ﷺ څخه وکی ، یوه ورځ مقداد رضی الله عنه جناب رسول الله ﷺ ته نژدی ناست وو چی حضرت علی رضی الله عنه اشاره ورته وکړه نو مقداد رضی الله عنه مسئله وړاندی کړه نونبی ﷺ وفرمایل چی په مذیو باندی غسل نه واجبیږی بلکه پرکم ځای باندی چی مذی لګیدلی وی هغه پرېوله او اودس وکه او لمونځ ادا که .

مسئله : په خوب کی که چیری مذی ووته او یقینًا معلوم سی چی مذی دی منی نه دی نوبیا هم غسل نه واجبیږی لیکن احتیاطًا غسل کول پکار دی ځکه چی کله ناکله منی هم نرم وی او دمذیو سره مشابه کیږی چی بیا یې فرق ډیر ګران وی .

۲۵ . **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ که چیری موږ په یوه جامه کی لمونځ ادا کوو نو روا دی که نه ؟ [سوال کوونکی: صحابه په روایت دابو هریرة رضی الله عنهم]

جواب : دهرسړی سره خو دوې دوې جامې (کالی) نه وی (نوپه یوه جامه کی لمونځ روا دی) ابوداؤد .

شرح : بل ځای دا معلوم سویدی چی دنارینه دپاره صرف دنو (ناف) څخه تر زنګنو پوری بدن پټول فرض دی، نوکه چیری یوازی په یوه لنګ (یا یوه ګُرتیﮧ) کی لمونځ ادا کړل سی نو بې له شکه جآئز دی ، لکه چی ډیرو صحابه وو رضی الله عنهم په دې وجه چی جامې به یې نه درلودی یا ورته مهیّا او برابری نه وی نوبه یې یوازی لنګ وتړی او لمونځ به یې ادا کوی او ده ﷺ هم جواب همدغسی ورکی چی که چیری دلمانځه دپاره دوې جامې ضروری وی نوهر سړی به دوې جامې دکمې خوا کوی لیکن کله چی جامې مهیّا او برابری وی نو یوازی په یوه جامه کی لمونځ کول ښه نه دی او مستحب داده چی لنګوټه او ګُرتیﮧ او پایجامه واغوندی او لمونځ ادا کړی .

۲۶ . **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ داسی کم شی دی چی دهغه بندول اونه ورکول صحیح نه دی ؟ [سوال کوونکی : پلار دبُهیه رضی الله عنه]

جواب : داسی شی مالګه ده (دهغې نه ورکول دنهایتی بخل اودبدوالی خبره ده) . ابوداؤد

= وروسته یې دا خلګ ډیر نژدې کښېنول ، عمّار دحضرت علی رضی الله عنهما سره اوسیدی په جنګِ صفین سنه ۳۷ هجری کی ددرې نوی ۹۳ کالو په عمر شهید سو او مقداد رضی الله عنه په سنه ۳۳ هجری کی داویا ۷۰ کالو په عمر مدینې ته نژدی دجرف نومی په ځای کی وفات سو او مدینه منوره ته یې جنازه راوړل سو اوپه جنة البقیع کی دفن کړل سو .

شرح : اول وار هغه دا سوال وکی نو آنحضرت ﷺ ورته وفرمایل چی اوبه داسی شی دی چی دهغه منع کول مناسب نه دی ، بیایې سوال وکی چی تر اوبو وروسته بیا داسی کم شی دی ؟ نو ده ﷺ مالګه ورته وفرمایل کم چی دلته ذکر دی ، دده ﷺ دارشاد مطلب دادی چی دا شیان دعام ضرورت او ګټی دی او نهایتی کم قیمته او ارزانه دی ، ترخپل ضروت په زیات موجود کیدلو نوروته نه ورکول یا په وخت کی دسوال انکار کول نهایتی نامناسبه کار دی ګواکی دخپل ضرورت او حاجت دخیال څخه یا دیوې بلی فائدې څخه انکار کول او نه ورکول هم جآئز دی ، دغه ډول اور یا ستن اونور لږ قیمت والا او دضرورت شیان په وخت کی دحاجت غوښتونکی ته نه ورکول نهایتی نا خوښه کار دی .

۲۷. **پوښتنه** : ما خپله لور ورکړې وه اوس هغه ناوی ده (دیوه مرض په وجه سره) دهغې دسر ورېښتان ورژیده ، دهغې زوج ماته وایی چی ددې په وریښتانو کی نور ورېښتان ور ګډ کړه ، آیا داسی کول جآئز دی اوکه نه ؟

[سوال کوونکی : یوه ښځه دانصارو رضي الله عنهم څخه]

جواب : پر ورېښتانو ګډوونکو ښځو باندی دخدای تعالی لعنت فرمایل سویدی ، ددې وجی هیڅکله ورېښتان مه ګډوی . (بخاری)

شرح : ددې ښځی دلور ورېښتان دچیچك دناجوړی دامله دبیخه څخه وتلی او ختلی وه ، او ورېښتان یې کم سوی وه ، درخصتیدو ورځ یې نژدی راغلی وه اوددې پرسر باندی ورېښتان نه وه زوج یې خپل کورته په بیولو کی تلوار کوی او ویل یې چی دې ته مصنوعی ورېښتان ورولګوی ، په عربو کی دستور او قانون وو چی دداسی ضرورت په ځای کی اوکله ناکله بی له ضرورته یوازی دښایست په وجه دنارینه ورېښتان ورسره ملګری کړی او دښځو ورېښتان په غټ او ښایسته په جوړ کړی ، رسولِ مقبول ﷺ ددې سخت ممانعت وفرمایی چی داسبب دلعنت دی، که چیری دنارینه څخه ما سوا دیوه بل شی ورېښتان دزوج په اجازې سره ورسره یوځای او غټ کړی نو دامامِ ابوحنیفه رحمة الله علیه او دبعضی علمآوو په نزد جآئز (۱) دی دارنګه دورېښمو دتار او نری رسی څخه دچوټی لګولو پر سر باندی اجازه دحدیثو څخه ثابته ده ، لکه څرنګه چی پرسر باندی دنارینه ورېښتان لګول حرام دی ، دغه رنګه ښځی ته خپل سر خریل هم حرام دی .

---

(۱). داکثرو علماوو په نزد دهر قسم ورېښتانو دیو ځای کولو او ګډولو ممانعت سویدی . منه

۲۸. **پوښتنه** : ای فخرِ عالم ﷺ مورِ ته دښځو سره په حالت کی دحیض څه معامله کول پکار دی ؟ [سوال کوونکی: صحابه په روایت دانس رضی الله عنهم]

جواب : دصحبت (جماع) څخه ما سوا هرڅه کوی . (مسلم شریف)

شرح : په یهودیانو کی قانون وو چی کله به ښځه حآئضه کیدل نو هغه به یې په جلا ځای کی پرېښوول ، دهغې سره به یې یوځای خوراك او چیښاك او په کور کی اوسیدل ناجآئزه ګڼل او ویل به یې چی ددې ټولو خبرو نهایتی ضرر رسیږی نارینه ته ، دجناب سرورِ عالم ﷺ صحابه وو رضی الله عنهم آنحضرت ﷺ ته عرض وکی چی مورِ ته څه حکم دی ددې په جواب کی دخدای ﷻ دطرفه څخه دا آیت نازل سو چی: يَسْأَلُوْنَكَ عَنِ الْمَحِيْضِ قُلْ هُوَ أَذًى فَاعْتَزِلُوْا النِّسَآءَ فِي الْمَحِيْضِ ﴾ (یعنی صحابه رضی الله عنهم ستا څخه دحیض دحالت حکم پوښتی ته ورته وفرمایه چی هغه دناپاکی زمانه ده په دې کی دښځو څخه جلا اوسئ) ، او ده ﷺ ددې آیت شرح وفرمایل چی دښځو څخه دجلا اوسیدلو دا معنی ده چی دهغو سره صحبت مکوی نوری ټولی خبری ورسره جآئزی دی یعنی ورسره پرېوتل، کښېنستل، په یوه کورکی ورسره اوسیدل، په یوه ځای کی ورسره خوراك او چیښاك کول ټول روا دی. یهودیانو چی دا حکم واوریدی نویې وویل چی دا شخص (یعنی رسول الله ﷺ) خوهم عجبه خبری کوی ، یوه خبره لاهم داسی نه پرېږدی چی په هغه کی زمورِ مخالفت ونکړی . دوه صحابیان (۱) رضی الله عنهما دده ﷺ په خدمت کی حاضر سوه عرض یې وکی چی یا رسول الله ﷺ یهودیان وایی چی ددې خبرو څخه نارینه ته ډیر ضرر رسیږی اوس که چیری ته وفرمایی نو مورِ به هم په حیض کی دښځو سره یوځای اوسیدل، خوراك اوچیښاك او نور ورسره پریږدو (ترڅو چی یهودیان زمورِ ددې موافقت څخه داسلام وطرفته مآئله سی ، اومورِ دضرر او نقصان څخه محفوظ سو) ، رسول الله ﷺ چی دا واوریده دغصې او درد دوجی څخه دآنحضرت ﷺ مخ مبارك متغیر

---

(۱). ددواړو صحابه وو رضی الله عنهما دکلام یو مطلب خو ولیکل سو ، دوهم مطلب ددوی دکلام (کم چی دبعضو روایاتو څخه معلومیږی) دادی چی یا رسول الله ﷺ کله چی یهود پردې حکم باندی او پر خپل مخالفت باندی ویلیږی او سوځی نوکه چیری ستا اجازه وی نو مورِ به ددوی دښه سوځیدو دپاره دخپلو بیبیانو څخه په حالت کی دحیض صحبت هم کوو ددې دپاره چی پوره مخالفت راسی ، مګر کله چی داسی کول دخدای تعالی ﷻ دحکم صریح خلاف او نهایتی سخت حرام وو نوځکه دی ﷺ ددې سوال څخه ډیر خفه سو . منه رحمه الله تعالی وبرّد الله مضجعه

سو تردې چې خلګو داسې وګڼل چې دی ﷺ ددې دوو صحابه وو رضي الله عنهما څخه ډير خفه سو هغه دواړه صحابه رضي الله عنهما دده ﷺ ددرد او غصې دبيرى دوجې دده ﷺ دمخامخ ځای څخه ولاړه او ووته ، په دې وخت کې آنحضرت ﷺ ته ديوه ځای څخه شيدې راغلې ده ﷺ يو سړی واستوی او هغه دواړه صحابه رضي الله عنهما يې را وغوښتل اوشيدې يې په وڅښلې ، نودوی پوه سوه چې دده ﷺ غصه او درد تلونکی دی.

۲۹. **پوښتنه** : يا حضرت ﷺ کم خلګ چې مالداره دی هغه پوره ثواب وړی ولی چې لمونځ او روژې لکه څنګه چې يې موږ ادا کوو دوی يې هم ادا کوی او ددوی سره ډير مال دی چې د هغه څخه دوی صدقه او خيرات ورکوی او ثواب تر لاسه کوی او زموږ سره مال نسته چې موږ هم صدقه ورکړو او د دوی سره برابر سو ، اوس راته وفرمايه چې موږ څه وکړو ؟

[سوال کوونکی : دمهاجرينو مسکينان او ابو ذرِ غفاری رضي الله عنهم]

جواب : ای ابوذره رضي الله عنه موږ تاته داسی کلمې درښيو او درکوو چې کم خلګ (په ثواب کی) ترتاسی مخکی دی هغه ته به ورسيږی يعنی دهغوی برابر به سی او کم خلګ چی په ثواب او عمل کی ترتاسی شاته دی هغه به ستاسی برابری ونکړای سی ، البته کم سړی چی همدغه عمل وکړی (کم چی تاسی ته درښيم هغه به ستاسی سره برابر سی ، هغه عمل دادی چی) دلمانځه بعده درې ديرش ۳۳ واره اَللّٰهُ اَكْبَرُ او درې ديرش ۳۳ واره اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ او درې ديرش ۳۳ واره سُبْحَانَ اللّٰهِ اوپه آخر کی يو وار وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلٰی كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ، وايه ، (ابو داؤد وبخاری ومسلم)

شرح : ده ﷺ وفرمايل چی تر فرضو لمونځو وروسته دا کلمې واياست ، کم خلګ چی دخير په کارو کی يا داسلام په راوړلو کی ترتاسی مخکی تللی دی تاسی به هم دهغو سره برابر سی اوکم خلګ چی په درجه کی ترتاسی وروسته دی يعنی په نورو اعمالو کی دخير شاته دی يا هغه خلګ کم چی دا کلمې نه وايی ترهغو به لوړ سی ، کله چی دده ﷺ مهاجرينو فقراوو ته دا کلمې وروښوولی نو غنيانو او مالدارو صحابه وو رضي الله عنهم هم دثواب او اجر په شوق ددې ويل شروع کړه ، فقراوو بيا عرض وکی چی يا رسول الله ﷺ مالداره خلګ خو دا وظيفه هم وايی نو هغه به بيا ترموږ لوړ سی نوده ﷺ ورته وفرمايل چی دا خو دالله جل جلاله عنايت او

ورکړه ده چاته چې وغواړي فضیلت ورکوی ، او په بعضو روایاتو کی راغلی دی چې ده ﷺ دفقراوو دارنګه علاج وروکی چې تاسی ته درې داسی شیان حاصل دی چې هغه غنیانوته هیڅکله نه دی حاصل سوی ، اول : دا چې په جنت کی داسی لوړی بالاخانې دی چې جنتیان خلګ به هغه ته داسی ګوری لکه دمځکی اوسیدونکی چې دآسمان وستوروته ګوری ، هغه ته به نبی فقیر داخلیږی یا شهید فقیر یا مومن فقیر ، بل څوك نه . دوهم داچې فقیران به جنت ته تر مالدارانو پنځه سوه کاله مخکی داخلیږی . دریم دا چې غنی او فقیر دواړه چې کله سبحان الله والحمد لله ولآ اٰله الا الله والله اکبر وایی نوغنی په ثواب کی هیڅکله دفقیر سره نسی برابریدی ، اودارنګه په نورو اعمالو کی دخیر فقیرته زیات ثواب وی مالداره دهغه سره نسی برابریدی.

۳۰. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ دحق خبری په پوښتلو کی خدای تعالی ﷻ دشرم او لحاظ حکم نه دی فرمایلی ، ځکه نو زه عرض کوم چې که چیری ښځه په خوب کی هغه حالت ووینی کم چې سړی یې وینی (یعنی احتلام یې وسی) نو پرښځی باندی به غسل واجب وی او که نه ؟

[سوال کوونکی : ام سلیم مور دانس رضی الله عنه او خوله بنت حکیم رضی الله عنهن]

جواب : هو ! په دې حالت کی غسل واجب دی که چیری اوبه ولیدل سی (بخاری ومسلم وابوداؤد ونسائی)

شرح : یعنی تر خواب وروسته که چیری پرجامو باندی منی په نظر راسی نو غسل واجب دی اوکه چیری یوازی داډول خوب ولیدل سی منی نه وی وتلی نوغسل نه دی واجب ، پردې مسئله باندی دټولو علماءِ اسلام اتفاق دی ، او دنارینه وو دپاره هم دا حکم دی کم چې دښځو په ځواب کی وفرمایل سو ، ددې حدیث څخه معلومه سوه چې ښځوته هم احتلام راځی ، که څه هم چې بعضو ته نه راځی ، لکه څنګه چې کله ده ﷺ ددې ذکر سوی پوښتنی لوړ جواب وفرمایی نو دجناب رسول الله ﷺ زوجې مبارکی حضرت ام سلمه رضی الله عنها په تعجب سره عرض وکی چې یا رسول الله ﷺ ښځوته هم احتلام راځی ؟ نوده ﷺ په جواب کی ارشاد وفرمایی چې هغه خو هم دنارینه وو جوړه دی . که چیری په دوی کی هغه ماده منویه نه وای دکم په وجه چې احتلام کیږی نو بیا به کوچنیان ددوی سره څنګه مشابه کیدی .

اودا هم معلومه سوه چې کم ځای چې دفتنې اندیښنه نه وی که چیری ښځه په خپله

ولاړه سی دعالِم څخه دمسئلو پوښتنه وکړی نو هیڅ منع نسته پکښی ، کله چی دشرم مسئله وه ددې وجی ام سلمه رضي الله عنها دسوال په شروع کی په طریقه دعذر دا عرض وکی چی الله تعالی دضروری او دحق دخبری په پوښتلو کی دشرم حکم نه دی فرمایلی . حیا نهایتی ښه خوی دی ، جناب سید الکونین ﷺ فرمایلی دی چی حیا هم ایمانی خوی دی او ارشاد یې فرمایلی دی چی حیا چی هر څومره وی ټوله ښه ده لیکن حیا او لحاظ تر هغه ځایه ښه ګڼل کیږی چی دهغه څخه ددین په ضروری شیانو کی خلل او تاوان پیښ نسی ، مثلاً دحیا خبره داده چی دجنابت غسل دا ډول وکړه چی خلګ درخبر نسی ، لیکن که ددې دوجی څخه لمونځ قضا کیدی نو حیا بیا جلا پریږده غسل وکه او لمونځ ادا که ، یا یوه ضروری مسئله دشرم او لحاظ دوجی څخه معلومه نه ده درته نودهغه په وجه سره په دین کی تاوان مه اچوه بلکه ویې لیکه یا یې په ژبه باندی په خپله یا دیو بل چا په ذریعه په ښه ډول باندی دیو عالِم څخه وپوښته ، پرداسی ځایو باندی شرم کولو ته شرعًا حیا نه ویل کیږی ، مجاهد رحمة الله علیه چی ډیر لوی تابعی دی فرمایی چی کم شخص حیا (او تکبر) کوی هغه علم نسی زده کولای .

اړوند مسئلې : که چیری څوك بیده سو او ترپورته کیدلو وروسته یې پرکالو یا بدن باندی لوندوالی یا ټپله پیدا کړه او دا یقین یې نه وو چی منی دی بلکه شاید چی مذی وی په دې حالت کی هم غسل واجب دی که یې لوندوالی پیدا کی لیکن خوب نه وو ورته یاد بیا هم غسل واجب دی .

۳۱. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ یو سړی دغیرت (او دلوړ عزت) دوجی څخه جهاد کوی او یوڅوك دشجاعت ښکاره کولو دپاره او یوڅوك دریا په وجه (یعنی خلګو ته دځان ښکاره کولو او لوی مجاهد مشهور کیدلو په نیت باندی) جهاد کوی نو په دې مجاهدو خلګوکی دچا جهاد فی سبیل الله سو ؟

[سوال کوونکی : لاحق بن ضمیره رضي الله عنه]

جـواب : کم سړی چی ددې دپاره جهاد کوی چی دالله ﷻ کلمه لوړه وی (یعنی دتوحید کلمه جاری وی او اسلام غالب وی) دهغه جهاد فی سبیل الله دی (بخاری)

شرح : دآنحضرت ﷺ دجواب څخه معلومه سوه چی دعمل مدار دخیر نیت دی ، چی هرڅومره ښه عمل وی په بد نیت سره دهغه ثواب باطلیږی ، تردې پوری چی جهاد هم چی دمال او نورو په نیت وی دالله تعالی دپاره نه ګڼل کیږی او ثواب نه

پر ورکول کیږی او هغه فضیلتونه او بزرګی چی کم دشهید په حق کی وارد سویدی دهغو مستحق به نه وی او په آخرت کی به لوړی مرتبې او عالی درجې دشهیدانو په ډول نکی پیدا که څه هم چی په دنیا کی دده دکفن او دفن معامله دشهیدانو په مثل سره وکړل سی ، اصلی او حقیقی شهید هغه دی چی دکلمة الله دلوړ والی دپاره سر پریکړی او دالله تعالی دیادونی او ذکر دلوړیدو دپاره خپله وینه وبهوی . اَللّٰهُمَّ ارْزُقْنَا شَهَادَةً فِیْ سَبِیْلِكَ

۳۲. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ دمحرم دپاره دکومو جامو پرېښوول ضروری دی ؟
[سوال کوونکی: یو شخص په روایت عبد الله بن عمر رضی الله عنهما]

جواب : کرتی دی نه اغوندی ، باران کوټ (١) دی نه اغوندی ، پایجامه دی نه اغوندی، لنګوټه دی نه تړی ، اونه دی داسی جامې اغوندی چی په رس یا زعفرانو باندی رنګ کړل سوی وی اونه دی موزې اغوندی مګر هو! دکم سړی سره چی چپلکی یا بوټونه نه وی هغه دی موزې دارنګه پرې کړی او وادې غوندی چی تر بجلکو یې کښته سی (ابوداؤد) .

شرح : دباران کوټ او لنګوټی په ممانعت کی هغه ټولی جامې داخلی دی چی په هغه سره سر پټیږی ، دزعفران په رنګ رنګ کړل سوی جامه ښځوته یوازی په حالت کی داحرام منع ده او نارینه وو ته هیڅکله جآئز نه دی ، نه په احرام کی اونه بې له احرامه ، دا پوښتنه سره دشرحی په بل ځای کی ذکر سویده ، لیکن دسوال الفاظ یې مختلف دی ددې وجی دوباره ذکر سوه .

۳۳. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ ددې سړی په اړوند څه ارشاد دی څوك چی دیوقوم (یعنی جماعت اوګروپ) سره محبت او دوستی لری لیکن دهغه سره یوځای نسی (یعنی عملِ صالح او فضیلت دومره حاصل نکړی چی په درجه کی دهغه سره برابر سی) ؟ [سوال کوونکی : یو شخص نا معلوم نامی]

جواب : انسان به دهغه چا سره وی دچا سره چی یې دوستی وی (یعنی په قیامت کی به دهغو خلګو په ټولی کی داخل ګڼل کیږی) بخاری شریف .

شرح : ددې حدیث څخه دصالحو بندګانو یعنی انبیآء او اولیآء علیهم السلام دمحبت نهایتی فضیلت او ډیره لویه خوبی او ګټه ښکاره سوه ، چی کم سړی ددوی محبت

(١). په احادیثو کی لفظ دبُرنس ذکر دی ، بُرنس : یو قسم ټوپی ته هم وایی او دباران کوټ او نورو ته هم وایی . منه رحمه الله تعالی

ساتونکې وي هغه ته به هم ددې قسم مرتبې او اخروي درجې ورکول سي لکه څنګه چې هغوی ته ورکول سويدي سره ددې چې هغه ددوی سره برابر عمل نه دی کړی ، ليکن يوازې په ژبه سره دمحبت نوم اخيستل او دا خيال کول بې ځايه دی چې موږ به خامخا دخدای ﷻ ددربار په نژدې کسانو او دلوړو درجو په خلګو کې شامل يو برابره خبره ده که مو عمل هر ډول ولې نه وي .

حق دادی چې دفسق او فجور شرك او بدعت سره سره ددې پاکو حضراتو محبت نسې يوځای کيدلای ، ددې مقبولو خلګو دمحبت نور ظاهري او باطني تاريکې ايسته کوي اودانسان اعمال او عقآئد پاك او صفا کوي ، ريشتيا محبت دادی چې دخپل وس تر اندازې پورې ددوی په ارشاد باندې عمل وکړای سي ، عقآيد او اعمال طرز او طريقه ددوی اختيار کړل سي .

فآئده : امام بخاري رحمة الله عليه ددې حديث يو بل مطلب هم بيان کړيدی چې هر سړی په دنيا کې اکثره دهغو خلګو سره اوسي دچاچې دوست وي که يې داهل علمو سره محبت وي نودهغوی په مجلس کې حاضر اوسي او دهغوی طريقه اختياروي ، که يې دفقيرانو سره مناسبت وي نوهغه رنګ اختياروي ، ددولت دخاوندانو يا درئيسانو يابد معاشانو سره يې که محبت وي نودهغو په خبرو کې ډوب اوسي وعلی هذا القياس ، مقصد دا چې ديوچا طرز او طريقه اختيار کول او يا يوځای ورسره اوسيدل دمحبت علامه ده .

۳۴. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ زه ښکار کوم زياتې جامې اغوستل او ورسره اوسيدل تکليفي وي ، که چيری يوازې په لنګ کې لمونځ وکم نو جآئز دی که نه ؟
[سوال کوونکی : سلمه بن اکوع رضي الله عنه]

جواب : هو ! کوه يې ، ليکن هغه په ګريبان پورې منبلوه (ددې دپاره چې دننه بدن نسي معلوم) اوکه هيڅ نسوه پيدا نو په يوه ځوز يې ورپورې منبلوه . (ابوداؤد)

شرح : دنارينه دپاره په لمانځه کې صرف دنو څخه تر زنګنو پورې بدن پټول فرض دی نوکه يې چيری لنګ دومره کښته وي چې په رکوع او سجوده کې يې زنګنونه او نورنه خلاصيږی نوپه دې لمونځ کيږي ، پرتوګ يا پايجامه خاص ضروري او لازمي نه ده لکه چې دعربو اکثره صحرايي اوسيدونکي صرف يو لنګ لري ليکن که چيری دګرته ګريبان لوی وي نو غوټه ، صدف يا بټن ورلګول پکار دی که نه وي نوکښته طرف ته که نظر وکړل سي نوخپل بدن به په نظر ورسي، که يې چيری

غوټه یا بټن هیڅ ونه لګول او ګریبان یې خلاص پاته پرېښووی نوهم لمونځ صحیح دی لیکن مکروه دی ، ددې وجه څخه جناب رسول الله ﷺ وفرمایل چی که چیری دګریبان دچاك دبندولو دپاره بل شی پیدا نسو نو ځوز دی ورپوری ولګوی کم چی په ځنګله کی هرځای پیدا کیږی .
مسئله : که چیری ګرتۍ یا پاجامه دکښتی خوا څخه دومره خلاصه وی چی که چیری یو سړی دکښتی خوا څخه ورته وګوری نو دده بدن معلومیږی لیکن دلوړی خوا څخه بالکل پټ وی نوپه لمانځه بالکل تاوان نه راځی .
۳۵. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ دحائضې ښځی سره خوراك کول جآئز دی که نه ؟
[سوال کوونکی: عبد الله بن سعد ورور دحکیم بن سعد انصاری رضي الله عنهما]
جواب : هو ! جآئز دی ، ورسره خوراك کوه . (ترمذی وابوداؤد) .
شرح : کله چی په حیض کی ښکاره نجاست پر تولـه بدن باندی نه وی ددې وجی دحآئضې لاس او خُله هم پاك وی، ددې وجی ددې سره یوځای په خوراك کی یا ددې څخه دپاته سوی خوراك یا اوبو په خوړلو او چیښلو کی هیڅ ممانعت نسته او نه هیڅ قسم کراهیت پکښی سته ، په حدیث شریف کی وارد دی چی دیوه هډوکی دیوه طرفه څخه اول وار حضرت عآئشې رضي الله عنها خوراك وکی اوبیا دهمدغه طرف څخه آنحضرت ﷺ هم خوراك وکی اوپه پیاله کی حضرتِ عآئشې رضي الله عنها اوبه چیښلی وی ، اوبیا آنحضرت ﷺ هم پرپیالې باندی ددې دخُلې پرځای خپله خُله مبارکه کښېښول او پاته سوی اوبه یې وچیښلی .
۳۶. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ موږ داهلِ کتابو خلګو (یهودو او نصاراوو) په ملك کی اوسو آیا موږ ددوی په لوښو کی خوراك وکو او موږ دښکار په ځای کی اوسو (یعنی په هغه ځای کی چی دښکار قابل حیوانان پکښی ډیر وی) په خپله لیندۍ سره هم ښکار کوو اوپه خپلو غیرِ تعلیم یافته سپیانو سره هم ښکار کوو ، په دې کی کم شیان زما دپاره صحیح دی او کم نه دی صحیح ؟
[سوال کوونکی: حضرت ابی ثعلبه خشنی رضي الله عنه]
جواب : داهلِ کتابو دلوښو کم چی تا ذکر وکی دهغو په اړوند دا حکم دی چی که چیری تاسی دهغه څخه ما سوا بل لوښی پیدا کی نوددوی په لوښی کی خوراك مه کوی اوکه بل لوښی نه وو نو هغه پرېولی اوپه هغه کی خوراك وکی ، او هغه چی تاسی دلیندۍ څخه په غشی غورځولو سره ښکار کړیدی او (دغشی غورځولو پر

وخت مو) دخداى ﷻ نوم اخيستى دى هغه هم خورى (برابره خبره ده كه ترغشى غورځولو وروسته ژوندى په لاس درسى او كه مړ) ، اوكم چى په تعليم يافته سپيانو سره ښكار كوى او (دسپيانو دايله كولو پروخت) دالله ﷻ نوم يې اخيستى وى هغه هم خورئ (برابره خبره ده كه ژوندى په لاس درسى اوكه مړ) اوكم چى په غيرِ تعليم يافته سپيانو باندى ښكار كول كيږى هغه ته مو كه چيرى دحلالولو موقع پيدا كړه (يعنى ژوندى پيدا سى او ذبح كړل سى) نو خورى يې اوكه مړ پيدا كړل سى او ذبح نكړل سى نوبيا يې مه خورى . (بخارى شريف)

شرح : ابو ثعلبه خشنى رضي الله عنه چى دهغه نوم داكثرو علماوو په نزد باندى جرثوم وو دشام په ملك كى اوسيدى چى هلته دعربو بعضى هغه قبيلې هم آبادى وى كمى چى نصرانى سوى وى دې خلګو چى كله په خپلو لوښو كى دخنزير غوښى هم پخولى او شرابونه يې پكښى اچول او مسلمانانوته به كله كله دهمسايګى په وجه يا كله په سفر كى ددوى دلوښو داستعمال ضرورت پېښېدى ، ددې وجى ددې په اړوند ابو ثعلبه رضي الله عنه پوښتنه وكړه ، ده ﷺ وفرمايل چى په وخت كى دضرورت دالوښى ښه پرېولى اوپاك يې كى اوبيا يې استعمال كړى اوكه نور لوښى پيدا سى نوبيا دا مه استعمالوى ، په دې لوښو كى چى كله دنجاست شبه بلكه يقين وو ددې وجى پرېول يې واجب سوه او بې له ضرورته استعمال يې ناجآئز سو ، ليكن داهلِ كتابو او هنودو او نورو داسى لوښى چى په هغه كى دنجاست شبه نه وى بې له ضرورته هم استعمالول روا دى او دهغو پرېول صرف مستحب دى واجب او ضرورى نه دى ، په بِسْمِ الله ويلو اوبيا غشى غرځولو سره چى كم حيوان مړسى دهغه خوړل حلال او صحيح دى او كه تر زخمى كيدو وروسته ژوندى پيدا سى نوبيا يې ذبح كول واجب دى .

تعليم يافته هغه سپى دى چى دهغه دا عادت جوړ كړل سى چى ښكار وكى او سيده يې راوړى او په خپله يې ونخورى ، څه وخت چى درې واره ښكار وكى اوپه خپله يې ونخورى نو شرعًا ورته معلّم يعنى تعليم يافته ويل كيږى ، پر هغه باندى كه چيرى بسم الله وويل سى او ايله كړل سى او هغه يو حيوان مړ كى او رايې وړى نو حلال او طيب دى ، بيا هم كه چيرى يو وخت دهغه څخه دى په خپله خوراك وكړى نو معلم كيدل به يې باطل سى او څه وخت چى دهغه څخه وروسته بيا درې واره په امتحان كى كامياب سى (يعنى ښكار راوړى اوپه خپله يې ونخورى) نوبيا

به معلّم سی .
باز اونورو مرغانو ته هم که چیری دښکار په واسطه تعلیم ورکړل سی نو دهغه مړ کړل سوی ښکار چی راوړی جآئز دی، په دې کی دا شرط هم نسته چی په خپله به یې نخوری ، که یې چیری مړکی اوپه خپله یې هم وخوری بیا هم هغه حلال دی ، په دې شرط چی بسم الله پر ویل سوی وی او دی ایله سوی وی ، دهغه دمعلم کیدو دپاره فقط دا کافی ده چی ایله کوونکی یې په کم وخت کی چی (درابللو په اشارې یا آواز سره) راوبولی نودی بیرته راسی مګر شرط دا دی چی سپی یا باز او نورو چی کم حیوان مړ کړی وی په هغه کی یې زخم کړی وی که یې بېله زخمه مړ کړی وو نوبیا نه دی حلال .
غیرِ تعلیم یافته سپی که په ښکار پسی ایله کړل سی او ژوندی یې راوړی نو چی حلال کړل سی خوړل یې جآئز دی لیکن که یې چیری مړ کړی او رایې وړی نودهغه خوړل نه دی جآئز .
مسئلې : که چیری سپی یو حیوان مړ کی دهغه څخه یې یوڅه قدر وخوړل اوبیا هم هغه تاته ژوندی ورسیدی نو په ذبح کولو سره یې خوراك جآئز دی مګر سپی لا تراوسه پوری معلم نه دی ترڅو چی درې واره یې بیا امتحان ونکړل سی او په هغه کی کامیاب نسی ، که چیری سپی فقط دښکار وینی وڅیښلی غوښې یې نه وی خوړلی نو هغه ښکار بالکل حلال دی ، او دسپی معلم کیدل هم ددې څخه نه باطلیږی ، که چیری سپی یا باز یا نورو ښکار کوونکو حیوانانو یو ښکار زخمی کی او ژوندی یې راوړی نودهغه ذبح کول ضروری دی که چیری ذبح نکړل سی نو حرامیږی ، او دغشی دښکار همدا مسئله ده ، که چیری پریوه سپی بسم الله وویل سوه او دهغه سره بل سپی یوځای سو چی بسم الله نه وه پر ویل سوی یا معلم نه وو اوبیا یې په ګډه یوښکار وکی نو هغه ښکار حرام دی .
ناپاکه لوښی په پرېوللو سره پاکیږی ، که څه هم چی په هغه کی نجس شی پوخ سوی وی ، که چیری بسم الله وویل سی اوپه ځنګله کی داسی یو دام واچول سی چی په هغه کی په لویدو سره حیوان زخمی سی او یو حیوان چی زخمی سوی وو بیا دهغه زخمه څخه پسی مړ سو نو نه دی حلال البته که چیری ژوندی لاس ته درسی نو چی ذبح یې کړی خوړلای یې سی .
۳۷. **پوښتنه** : ای سیدِ عالَم ﷺ زه یو داسی سړی یم چی ښایست (او صفائی او

نفاست) ماته ډیر خوښ دی اولکه څنګه چی ته ﷺ راته ګوری الله تعالی ماته دا نعمت را عطا کړی هم دی ، اوس زما داصلیت او پاکیزګی تردې اندازې پوری خیال دی چی ماته دا هم خوښه نه ده چی دیوچا دبوټو تسمه هم زما ترهغې لوړه سی (یعنی دا غواړم چی زما هر شی ترټولو ښه او لوی وی تردې اندازی چی دچپلکو او بوټو تسمه هم) آیا دا خبری هم په تکبّر کی داخلی او ممنوع دی اوکه ددې څخه کمه منع نسته ؟

[سوال کوونکی: یوشخص په خپله په روایت دابن مسعود اوابی هریرة رضی الله عنهما]

جواب : الله تعالی جمیل دی ، جمال (ښایست او صفآئی) خوښوی ، (نو داشیان تکبّر نه ګڼل پکار دی) بلکه دحق دخبری څخه (په زور سره دپاره دنحوست) انکار کول او خلګ حقیر او خوار ګڼل تکبّر دی . (بخاری ومسلم وترمذی وابوداؤد بالفاظ مختلفة)

شرح : د الله تعالی دجمیل کیدو څخه دا مراد دی چی د هغه جل جلاله صفات ، افعال ، اسمآء او اغراض مقصد ټول شیان بهتر او عمده دی ، نو هغه جل جلاله دهرشی دښایست اوعمدګی خوښوونکی دی، نفیسی او ښې جامې اونور درلودل کم بد کار نه دی، بلکه په صورت کی دقدرت او پراخی همدا خوښ او مستحب دی لکه چی حضرت سید الکونین ﷺ چی کله یو شخص چی مالدار او خاوند دپراخیۍ وو په کمزوری حالت او مفلسانه جامه کی ولیدی نو وې فرمایل چی کله خدای جل جلاله تاته نعمت درکړیدی نوپکار دی چی دهغه اثر پر تا باندی ښکاره وی البته نور خلګ خوار او یا د هغوی جامې او نور ذلیل ګڼل او په خپل زړه کی د لوړوالی او بهتر والی خیال راوړل نهایتی عیبجن کار او حرام دی ، دارنګه تر حد زیات په زینت او ښایست کی مصروفه کیدل او اسراف کول هم په ګناه کی داخل دی .

حاصل داچی کبر یو دزړه کار دی چی دهغه تاثیر داهم دی چی دخپلی رایی یا عقیدې په مقابله کی دحق خبری دقبلولو څخه نفرت کول کیږی دنورو عقیده، خیال رایه ، قیاس ، صورت او لباس خوار او حقیر ګڼل کیږی ، کله کله سره دښکاره عزته او وجاهته او سامانه په زړه کی دا فکر او مضمون نه وی او کله کله سره دبی سر او سامانیۍ او دقّت (دِغت) او حیرانتیا دکبر فکر او مضمون اودخپل ځان ښه ګڼلو چرت په زړه کی وی ، لکه چی روایت کړل سویدی چی حضرت سیّد عالَم ﷺ تشریف وړی په لار کی یو نهایتی مفلس او محتاجه فقیر ولاړ وو ، خلګو وویل

چی لږ دلاری څخه لیری سه آنحضرت ﷺ تشریف راوړی ، نوده وویل چی لار خو لا ډیره خالی ولاړه ده ، اوهم هلته دریدلی پاتـه سو ، نبی ﷺ صحابه وو رضي الله عنهم ته وفرمایل چی پـه ده کی تکبّر دی ، هغوی رضي الله عنهم عرض وکی چی ای حضور ﷺ ! په دومره ذلت او خواری ، بیکسی او مفلسی کی څنګه تکبّر کیدلای سی ؟ نبی ﷺ وفرمایل : چی دا (تکبّر) خو دزړه سره تعلق لرونکی شی دی (پر سامان او ثروت باندی موقوف نه دی) البته ددبدبې او حشمت په موجود والی کی دهغه زړه دکبر دمضمون ښکاره کیدل ډیر ښکاره کیږی . اَللّٰهُمَّ طَهِّرْ قُلُوْبَنَا مِنْ دَنَسِ الْکِبْرِ وَالْکُفْرِ

۳۸. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ موږ سبا ددښمن دمقابلې دپاره روانیدونکی یو او زموږ سره چاقو نسته نو آیا موږ دبانس په تیره څوکه اونورو داسی شیانو سره ذبح کولای سو ؟ [سوال کوونکی: رافع بن خدیج رضي الله عنه]

جواب : داسی یوشی درسره واخله چی دهغه څخه وینه وبهیږی اودخدای جل جلاله نوم واخله او ذبح وکه او هغه غوښی وخوره ، البته پـه کم شی سره چی ذبح کوی هغه باید چی غاښ او نوك نـه وی ، اوددې وجه هم درتـه ښیم ، پـه غاښ باندی ددې وجی ذبح کول روا نه دی چی هغه هډوکی دی او په نوك سره ددې وجی روا نـه دی چی هغه دحبشیانو چاقو دی . (بخاری وابوداؤد ومسلم)

شرح : کله چی دا خلګ ددښمن مقابلې ته تلونکی وه اوهلته په غنیمت کی دداسی حیوانانو دنیول کیدو امید وو چی هغه ذبح کړل سی اووخوړل سی او په تورو سره ذبح کول دې حضراتو نه خوښول ولی چی تیزوالی یې ځی ، ددې وجی یې سوال وکی چی آیا په بل شی هم ذبح جآئز ده او کـه نه ؟ نبی ﷺ پـه هر داسی شی سره دذبح کولو اجازه ورتـه وفرمایلـه چی تیز او څوکه لرونکی وی چی پـه هغـه سره رګونـه پـرې کـړل سـی او وینـه وبهیـږی ، لـیکن کلـه چی بعـضی حبشی او ځنګلی خلګو به یوشی په نوك او غاښ باندی پرې کی اوذبح به یې کی ددې وجی یې منع ورڅخه وفرمایله چی پـه غاښ سره ذبح مـه کوی ځکـه چی هغـه هډوکی دی اوپـه هډوکی سره ذبح جآئز نه ده ، ولی چی پـه دې سره پـه ذبح کولـو سره بـه هغـه نجس سی ، اوپه نوك سره ذبح کول دحبشیانو طریقه ده ددې څخه پرهیز لازم دی ، لیکن دعلمآء حنفیه وو په نزد پـه هغـه نوك او غاښ سره ذبح کـول حرام دی چی هغـه پـر خپل ځای لګیدلی وی ، کـه چیری په راکښل سوی غاښ یا پرې سوی نوك سره ذبح وکړل سی نوکه څه هم چی سخت مکروه دی مګر حلال دی، دآنحضرت ﷺ دجواب

څخه معلومه سوه چې دذبح دپاره وينه بهوونكې اوپرې كوونكې شې ضروري دی نوكه چيری بسم الله وويل سی په لكړه يا ربړ (غُليل) يا ډبری سره ووهل او مړسی نونه دی حلال .
۳۹. پوښتنه : يا رسول الله ﷺ خلګو لره ترټولو زيات جنت ته داخلوونكې كم شې دی او ترټولو زيات دوږخ ته داخلوونكې كم شې دی ؟
[سوال كوونكی : صحابه رضي الله عنهم په روايت دابو هريرة رضي الله عنه]
جواب : خلګوته ترټولو زيات جنت ته داخلوونكې دالله ﷻ څخه بيره ده (تقوٰی) او ښه اخلاق دی اوپه اور كې ترټولو زيات داخلوونكې خُله او شرمګاه (عورت) دی .
(ترمذی وابن ماجه) .
شرح : اصلي او حقيقي سبب ددخول فضل او رحمتِ خداوندی دی ، ليكن په ظاهر كې لوی سبب چې دهغه څخه خلګ په جنت كې داخل سی دالله تعالی څخه تقوٰی كول او بيريدل دی ولی چې ادنٰی (ډيره كښته) درجه دتقوٰی دشرك څخه ځان ساتل دی اوبې له دې جنت ته داخليدل نسی كيدی او دګناهونو څخه محفوظه كيدل هم تقوٰی ده په دې سره هم انسان ددوږخ څخه ليری كيږی او دجنت مستحق ګرځی ، داعلٰی درجې تقوٰی داده چې دغير الله خيال هم په زړه كې نه راوړی ، وَذٰلِكَ فَضْلُ اللهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَآءُ ، او ښه اخلاق هم لوی سبب دی ، ولی دكم سړی چې دزړه اخلاق او ملكې ښې وی دهغه څخه اعمال او افعال هم خوښ صادريږی او دنورو خلګو سره هم په احسان او ښه سلوك سره پيش كيږی ، چاته ضرر نه رسوی ، بلكه په ښو اخلاقوكې ترقی كيږی ، اوبيا خپلو ضرر رسوونكو ته هم راحت او ګټه رسوی او دهغو سره احسان كوی .
اوپه دوږخ كې دداخليدو لوی سبب خُله او شرمګاه (عورت) دی ولی چې ددې دوو دوجی څخه خدای تعالی ﷻ ناراضه كيږی ، اودده ﷻ نارضايی دوږخ ته دتللو اصلي سبب دی او دهمدې وجی څخه ښه معامله پرېږدی او دخلګو سره مخالفتونه او نزاع كوی او دهغوی حقوق تلفوی ، جناب رسول الله ﷺ ته الله تعالی جوامع الكلم وركړی وی يعنی داسی كلامونه او ويناوی ډك دقدرت او ملكې چې الفاظ يې نهايتی مختصر او لږ وی او معانی يې نهايتی ډيری وی ، لكه چې په دې ځای كې جنت دداخليدلو په اسبابو كې يې تقوٰی دالله ﷻ څخه بيره وفرمايل چې ددې څخه دې طرف ته اشاره ده چې دالله ﷻ سره معامله صحيح كوه دهغه ﷻ دټولو

احکامو تعمیل (پرځای کول) کوه دکومو خبرو دکولو چی یې ارشاد فرمایلی دی هغه پرځای راوړه او کم شیان چی یې منع کړیدی هغه مه کوه ، او دوهم سبب یې ښه اخلاق وفرمایل چی ددې څخه دې طرف ته اشاره ده چی دخدای ﷻ دمخلوق سره معامله صافه ساته او ښکاره ده چی دا خبری دټول شریعت خلاصه او په جنت کی دداخلیدلو داعلی اسبابو څخه دی ، هلته یې دوزخ ته دداخلیدلو په اسبابو کی خُله بیان کړه ، ولی چی په مطابق دارشادِ نبوی ﷺ دژبی ساتنه ددین اصل دی او حلال خوراك دپرهیزګاری مغز دی ، دژبې دناجآئزو اونا مشروعو کلمو څخه دنه محفوظ کیدو په سبب او دحرامی ګولې څخه دپرهیز نه کولو په وجه باندی انسان ددوزخ مستحق ګرځی.

دوهم سبب یې فرج (شرمګاه) وفرمایل ځکه چی دهغه شهوت په نهایتی تیزی سره پر انسان باندی حمله کوی او هغه مغلوبه کوی اودده عقل ړندوی اوپه دې سره دانسان څخه ددوزخ کنده جوړوی ، ددې دشر څخه محفوظ اوسیدل دلویو دیندارو خلګو کاردی ، اوپه وَالَّذِيْنَ لِفُرُوْجِهِمْ حٰفِظُوْنَ سره الله تعالی ددوی تعریف فرمایلی دی ، حاصل دادی چی اکثره اسباب دهمیشنی نیکبختی اواُخروی کامیابی دتقوٰی او ښو اخلاقو څخه تر لاسه کیږی او اکثره اسباب دهمیشنی بدبختی او اُخروی غمونو دخُلې او فرج په واسطه پرذمه باندی لویږی .

۴۰. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ بعضی خلګ (کم چی نوی نوی مسلمانان دی) موږ ته غوښی دخرخولو دپاره راوړی ، معلومه نه وی چی هغوی پردې باندی دذبح پر وخت دخدای ﷻ نوم اخیستی وی اوکه نه ؟ (ولی چی هغوی داسلامی قواعدو څخه پوره نه وی خبر) دداسی غوښو خرڅول او خوړل جآئز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : یوقوم داهل عربو څخه]

جواب: (هیڅ شبه مه کوی) تاسی پرهغه باندی دخدای ﷻ نوم واخلی او خوری یې .

(بخاری شریف)

شرح : دآنحضرت ﷺ دارشاد مطلب دادی چی کله هغه خلګ مسلمانان دی او ظاهر حال دمسلمان دادی چی هغه بسم الله وایی او ذبح کوی نوپه زړه کی شکو او شبهاتو ته ځای مه ورکوی چی شاید چی بسم الله یې پرې ایښی وی ، بلکه بې له تکلیفه دخدای ﷻ نوم واخله او خوره یې ، دا مقصود نه دی چی که چیری هغه دخدای ﷻ نوم نه وو اخیستی نوپه هغه وخت کی به ستا بسم الله ویل کافی سی او

نه هم دا منظوره (مقبوله) ده چې که چیرې په یقین سره معلومه سي چې هغه دذبح په وخت کې دخدای ﷻ نوم نه دی اخیستی نوبیا یې هم خوره ، بلکه په داسې ځای کې پرغالب ګمان باندې حکم ورکول کیږي کله چې دهغه دحال او قرینې څخه نسي معلومه او غالب ګمان سي چې دخدای ﷻ په نامه سره به یې ذبح کړې وي نوبیا یې خوړل جائز دي ، لکه چې په بعضو روایاتو کې دي چې نبي ﷺ وفرمایل چې دهغه څخه ښه قسم واخلې چې دخدای ﷻ په نامه یې ذبح کړیده ، بیا یې خوري ، که چیرې غالب ګمان دالله ﷻ دنوم دپرېښوولو وو نو بیا یې خوراك حرام دی .

۴۱. **پوښتنه** : زما زوی عبد الله (رضي الله عنه) په حالت کې دحیض خپلې زوجې ته طلاق ورکړی دی ، جائز دی که ناجائز او اوس څه کول پکار دي ؟

[سوال کوونکی : حضرت عُمرِ فاروق رضي الله عنه]

جواب : (طلاق لویدلی دی مګر) هغه ته حکم وکه چې رجوع وکړي اوپه خپله نکاح کې یې ولري ترڅو چې ددې حیضه څخه پاکه سي او بیا حیض ورته راسي او بیا پاکه سي تردې وروسته که یې خوښه وي په نکاح کې دې یې ورسره پرېږدي اوکه یې خوښه وه (په همدې طهر کې دی) تر نژدیکت کولو دمخه طلاق ورکړي . (بخاري شریف)

شرح : دحیض په حالت کې طلاق ورکول ډیر بد او ناخوښه دی ، او آنحضرت ﷺ پردې باندې ناراضګي ښکاره کړه ، بیا هم په دې حالت کې چې کم طلاق ورکول سي هغه دجمهورو علماوو په نزد باندې واقع کیږي لیکن رجوع کول بیرته واجب دي لکه چې آنحضرت ﷺ په دې قصه کې درجوع کولو حکم فرمایلی دی او تر رجوع کولو وروسته چې کله هغه دحیض څخه پاکه سي نو دوباره طلاق ورکول جائز کیږي ، لیکن آنحضرت ﷺ دا حکم وفرمایۍ چې یو وار پاکه سي بیا دوهم وار حیض راسي اوبیا پاکه سي نو بیا طلاق ورکول کیږي دا حکم په ډول داستحباب دی ، په دې کې یو حکمت داهم دی چې که چیرې په اول طهر ([1]) کې یعنې په اول وار دحیض پاکیدو څخه طلاق ورکول سي نوداسې به معلومه سي چې ګواکې دطلاق ورکولو دپاره یې رجوع کړې وه او که چیرې تر بل طهره پورې انتظار وسي نو داسې به نه وفهمول سي بلکه شاید چې په دومره زمانه کې یو دبل

([1]). په کمه زمانه کې چې ښځې ته حیض نه وي راغلی هغه ته طهر وایي چې دهغه لږ تر لږه موده پنځلس ۱۵ ورځې ده (او زیاته مودې ته یې اندازه نسته) . منه رحمه ربه جلّ وعلی

سره د اوسيدو الفت وسی او د طلاق خيال د زړه څخه ووزی ، او نبی ﷺ ارشاد وفرمايی چی دوباره په کم طهر کی طلاق ورکوی په هغه کی دی تر صحبت کولو مخکی طلاق ورکړی ولی چی په داسی طهر کی طلاق ورکول عمده او ډير ښه دی په کم کی چی صحبت او جماع نه وی واقع سوی ، تر طلاق تيريدلو ته او بيرته په نکاح کی پاته کولو ته رجعت وايی ترڅو پوری چی يې يو يا دوه طلاقه ورکړی وی نو تر عدې تيريدو دمخه دمخه زوجه بيرته په خپله نکاح کی ساتلی سی دوباره دنکاح کولو ضرورت نسته بلکه صحبت کول او په ژبه سره ويل يې کافی وی . تر عدې تيرېدو وروسته يا تر درو طلاقو ورکولو وروسته يې په خپله نکاح کی نسی ساتلی ، دعمر رضی الله عنه زوی يوازی يو طلاق ورکړی وو ددې وجی رجعت ورته جآئز وو ، دکمی ښځی سره چی تر اوسه صحبت لانه وی سوی هغې ته په حالت کی دحيض هم په طلاق ورکولو کی هيڅ ممانعت نسته .

۴۲. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ موږ ته په حالت کی دجنابت بيديدل جآئز دی ؟

[سوال کوونکی : عمر بن الخطاب دپاره دخپل زوی عبد الله بن عمر رضی الله عنهما]

جواب : هو ! اودس وکی او بيا بيديدل پکار دی بيا چی موکله وغوښتل غسل وکی ، (مسلم وبخاری)

شرح : دحضرت عمر رضی الله عنه زوی عبد الله بن عمر رضی الله عنهما ته دشپې په وخت اکثره دغسل کولو ضرورت کيدی اوپه دې وخت کی ورته غسل کول دشوار او سخت وو هغه دخپل پلار حضرت عُمر رضی الله عنه څخه دا مسئله وپوښتله ، عمر رضی الله عنه دا دجناب سرورِ عالَم رسول الله ﷺ په خدمت کی پيش کړه ، ده ﷺ دذکر پريولو او په عادی طريقه سره داودس کولو او بيا بيده کيدلو اجازه ورته وکړه ، ليکن داوداسه او استنجا کولو حکم يوازی دصفائی او پاکيزګی دپاره ده ﷺ په طريقه داستحباب فرمايلی دی ، که نه وی استنجا کول او اودس کول واجب او ضروری نه دی ، بې له دې هم بيده کيدل جآئز دی ، دا مضمون دنورو حديثو څخه معلوم سويدی ، په دې اوداسه سره که څه هم چی ټوله جنابت نه ليری کيږی ليکن په جنابت کی يو څه قسم تخفيف کيدلی سی ، ددې حديث څخه معلومه سوه چی چی په حالت کی دجنابت اوسيدل او بيديدل جآئز دی ، په بعضو احاديثو کی چی کم ددې ممانعت معلوميږی او فرمايل سويدی چی په کم ځای کی تصوير يا سپی يا جنابت والا شخص وی هلته ملايکه نه داخليږی ، هغه په هغه وخت کی چی

سُستی کوی او پروت وی او دلمانځه وخت پر تیر سی .
۴۳. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ مؤذن چی اذان وکی په ثواب کی تر موږ لوړیږی ، یو داسی چل راته وښیه چی موږ تر دوی کم نسو ؟
[سوال کوونکی : یو شخص په روایت دعبد الله بن عمر رضي الله عنهما]
جواب : لکه څنګه چی هغه اذان کوی تاسی هم په ژبه هغه کلمې وایاست (په ثواب کی به ددوی سره برابر سی) بیا چی کله دا کلمې وویل سی فارغه سی نودخدای ﷻ څخه دیوشی سوال وکی الله تعالی به یې در کړی . (ابو داؤد وابن حبان ونسایی فی الیوم واللیلة) .
شرح : دمؤذن څخه چی دآذان کلمې واورول سی جواب ورکول یې لازمی دی یعنی کمه کلمه چی مؤذن وایی هغه دې په خپله هم وایی ، لیکن کله چی مؤذن حَیَّ عَلَی الصَّلاَةِ او حَیَّ عَلَی الْفَلاَحِ وایی نوبیا ددې په جواب کی لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ اِلاَّ بِاللهِ ویل پکار دی ، او دسهار په آذان کی چی اَلصَّلٰوةُ خَیْرٌ مِّنَ النَّوْمِ واوری صَدَقْتَ وَبَرَرْتَ ویل پکار دی ، دا خبره دنورو حدیثو څخه ثابته ده ، که چیری بالکل همدغه کلمې ووایی بیابه هم ثواب ور ورسیږی او جواب به اداء کړل سی ، ترجواب ختم کولو وروسته دی یوه ضروری دعا وکی او درود شریف دی ووایی ، د آذان جواب ورکوونکی ته دجنت خوشخبری ورکول سویده ، او تر آذان وروسته د اَللّٰهُمَّ رَبَّ هٰذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ الخ دعا تر آخره پوری ویونکی ته دخاص شفاعت کولو آنحضرت ﷺ وعده فرمایلی ده (د اذان تفصیلی حال او مسئلې او دعاوی او نور شیان ددې کمزوری مؤلِّف (رحمة الله علیه) په رساله القول المتین کی لیکلی دی) .
۴۴. پوښتنه : زما دزوج (سعد بن خوله رضي الله عنه) وفات وسو په داسی حال کی چی زه حامله وم تروفات څو ورځی وروسته ما حمل کنښېښووی ، اوس می بله نکاح کول غوښتل چی ابو السنابل راغی او راته وې ویل چی ترڅو پوری دی دزوج دوفات څخه څلور ۴ میاشتی او لس ۱۰ ورځی نه وی تیری سوی تاته نکاح کول نه دی روا ، اوس زما دپاره څه حکم دی ؟
[سوال کوونکی : سبیعه اسلمیه رضي الله عنها]
جواب : تاچی کله حمل کنښېښووی په هم هغه وخت کی دعدې څخه ووتی ، اوس که ستا زړه وغواړی نو نکاح وکه (ابوداؤد ومسلم وبخاری) .

شرح : سبیعه رضي الله عنها دبنی اسلم دقبیلې اوسیدونکی وه ، دهغې زوج سعد بن خوله رضي الله عنه دبنی عامر دقبیلې څخه وو ، او دهغو مقدسو حضراتو صحابه کرامو رضي الله عنهم څخه وو چاته چې دبدر په غزا کې دحاضریدلو شرافت حاصل سوی وو ، کله چې آنحضرت ﷺ په حجة الوداع کې مکې معظمې ته تشریف راوړی نو دهغه وفات سوی وو (دبعضو روایاتو څخه معلومیږي چې هغه دبل چا دلاسه وژل سوی وو) سبیعه رضي الله عنها حامله وه ، شل ۲۰ ورځې وروسته یې کوچنی پیدا سو ، کله چې دحاملې عده دکوچنی ترپیدا کیدو پوری ده نوځکه سبیعې رضي الله عنها ددوهمی نکاح اراده وکړه اوپه زیب او زینت سره اوسیده ، ابو السنابل رضي الله عنه (چې نوم یې عمر یا عامر وو اوډیر ښه شاعر وو) هم ددې سره نکاح کول غوښتل مګر کله چې دده عمر زیات وو ددې وجی سبیعه رضي الله عنها دده څخه نه وه راضی او دخپل قوم دیو ځوان شخص سره یې نکاح کول غوښتل ، یوه روځ ابو السنابل ددې پرکور باندی راغی نویې ولیدل چې په نکریزو یې لاسونه سره کړی رانجه یې لګولی او ښه سینګار یې کړی ناسته ده او دنکاح دپاره تیاره ده ، ورته وې ویل په خدای قسم چې ته نکاح کولای نسی ، ترڅو چې دمخکنی زوج دوفات څخه څلور ۴ میاشتی او لس ۱۰ شپې نه وی تیری سوی ، ده ته مسئله نه وه معلومه دا ګمان یې وو چې په قرآنِ مجید کې چې کم دلسو ۱۰ ورځو او څلورو ۴ میاشتو دعدې حکم دی هغه دټولو هغو ښځو دپاره دی چې زوج یې مړ سی برابره خبره ده که هغه حامله وی اوکه نه وی ، او ددې تاخیر داهم فآئده وه چې دسبیعې رضي الله عنها بعضی قریبان چې ابو السنابل یې پیژندی اودده په ښو خویونو خبروه اوسبیعې رضي الله عنها ته یې دده سره دنکاح کولو ترغیب ورکړی وو او راضی کړی یې وه هغه په دې ورځو کې په مدینه منوره کې نه وه موجود ، ابو السنابل رضي الله عنه فکر وکی چې که چیری دهغو په نه موجودګی کې ددې نکاح دبل چا سره وسوه نو موقع به می دلاسه څخه ووزی اوکه چیری دعدې دمجبوری له امله په نکاح کې تاخیر او ځنډ راغی نوپه دومره وخت کې به هغوی هم را ورسیږی اوزما سره به یې نکاح راوکی، سبیعې رضي الله عنها لس ۱۰ ورځې دده په ویلو سره صبروکی لس ۱۰ ورځې وروسته دماښام تر لمانځه وروسته چې کله تاریکه سوه نوپه ښه پوره ډول یې څادر پرځان را تاو کی او دمحتاجانو کومکی ، دبیچارګانو چاره ګر ، سردار دعالمو ﷺ په خدمت کې حاضره سوه خپل حال یې ورته بیان کی، نبی ﷺ ورته وفرمایل چې

دکوچنی تر زیږیدو سره سم ستا عده تیره سوه، اوس که ستا زړه غواړی اوښه زوج پیدا سی چی دهغه څخه ته راضی یې نو نکاح وکړه ، سبیعې رضي الله عنها تر اجازې اخیستلو وروسته دخپل قوم دهغه ځوان سره نکاح وکړه او ابو السنابل رضي الله عنه بیچاره ورته کتل ، لیکن دده رضي الله عنه دنیك بخت څخه یوڅه زمانه وروسته هغه ځوان دې رضي الله عنها ته طلاق ورکی او آخر ابو السنابل ددې رضي الله عنها سره نکاح وکړه او دډیر وخت آرزو یې پوره سوه . په صحابه وو رضي الله عنهم کی چی به هرکله دحاملې دعدې په باره کی اختلاف راغی نو سبیعې رضي الله عنها ته به ورغله اودهغې دنکاح قصې به یې پوښتله . ددې واقعې څخه معلومه سوه چی دلسو ۱۰ ورځو او څلورو ۴ میاشتو حکم دهغه ښځی دپاره دی چی دهغې زوج مړ سی او هغه حامله نه وی او دحاملې عده اېښوول دی دحمل ، برابره خبره ده که دطلاق څخه عده وی اوکه دمرګ څخه ، اوداهم معلومه سوه چی ترعدې تیریدو وروسته ښځی ته زینت جآئز دی په دې شرط چی په بد نیت سره نه وی ، اودا هم معلومه سوه چی دشپې ښځوته دضروری کار دپاره چی پرځان باندی چادری وپیچی وتل جآئز دی ، که څه هم چی دحقی لاری علمآء دفتنې دبیری او دشر داندیښنې دوجی څخه دا وتل نه خوښوی .

۴۵. **پوښتنه** : ای جناب مصطفٰی ﷺ ! ماته زما دزوجې سره په حالت کی دحیض کمی کمی خبری حلالی دی ؟

[سوال کوونکی : یوشخص په روایت دزید بن اسلم رضي الله عنه]

جواب : دهغې پایجامه وتړه دلوړ بدن څخه یې تاته (دنفع اخیستلو) اختیار دی . (موطا ودارمی) .

شرح : دحیض په حالت کی دزنګنو څخه تر نامه پوری ماسوا دنور بدن څخه نفع اخیستل پریوتل ، کښېنستل ، بدن ورسره یوځای کول جآئز دی ، که څه هم چی په مابینځ کی یې کمه جامه ، ټوکر او پرده نه وی ، البته دنامه څخه تر زنګنو پوری جامه او پرده ضروری ده ، اوکمی خبری چی دپاکۍ په حالت کی جآئزی وی هغه اوس هم جآئزی دی لیکن صحبت بالکل حرام دی ، په دې حالت کی ښځه دخپلی بسترې څخه جلا کول مناسب نه دی ځکه چی په دې کی دیهودیانو سره مشابهت دی، په حآئضه باندی خوراك پخول یا دهغې چی لاس پر لګیدلی وی دهغو شیانو استعمالول (مثلاً ددې په لاس میشته سوی وړه یا پاته سوی اوبه) نه دی مکروه ،

دحآئضي مسجد ته دا خليدل ، قرآنِ مجيد ويل ، روژه نيول ، لمونځ كول ، قرآن مجيد بې له غلافه مسح كول دا ټول حرام دی ، كلمه ويل ، درود شريف ويل ، او سبحان الله او الحمد لله او نور دالله ﷻ ذكرونه كول بې له شبهې جآئز دی .

۴۲. پوښتنه : يا رسول الله ﷺ زما زوج ابو سفيان يو بخيل سړی دی داهل او عيال په خوراك او چيښاك كی تنگی كوی اوماته دومره څه نه راكوی چی ماته او زما اولاد ته كافی سی ، نو كه چيری زه دده دمال څخه بې له اجازته دده ، دده په عيال څه خرڅ كړم نو آيا جآئز دی او كه نه ؟

[سوال كوونكی : نامداره په هند سره ، زوجه دابو سفيان رضي الله عنهما]

جواب : دده پر عيال باندی (په اندازه دضرورت) په اصلی اندازه خرڅ كولو باندی هيڅ منع نسته ، ته دومره اندازه اخله چی تاته او ستا اولاد ته كافی وی (مسلم وبخاری شريف)

شرح : داولاد او دزوجې نفقه پر پلار او زوج باندی واجب ده ، كه په دې كه چيری هغه بخل او تنگی كوی نو ښځی ته په پټه باندی په اندازه دضرورت خرڅ كول جآئز دی يعنی غله او نور دخوراك او چيښاك شيان دی په اندازه دضرورت واخلی او په ځان او اولاد باندی دی خرڅ كړی، لكه نبی ﷺ چی ددې پوښتنی په جواب كی داسی ارشاد وفرمايي ، ليكن دا جآئز نه دی چی بې ځايه خرچی وكړی او دهغه مال ضائع كړی اودا هم جآئز نه دی چی نقدی پيسې او روپۍ په پټه باندی واخلی په هغه غله او شيان رانيسی او په اهل او عيال باندی يې خرڅ كړی بلكه عادی او معمولی شيان دخوراك او چيښاك بې له خبرولو دزوج خرڅولی سی ، په هند سره نامداری ښځی چی دا سوال كړيدی دحضرت معاوية رضي الله عنه مور او دابو سفيان رضي الله عنه زوجه ده ، مخكی تراسلام راوړلو دې ته تر اسلام او مسلمانانو زيات په ټوله دنيا كی بل څوك مبغوض او بد نه معلوميدی ليكن دكمی ورځی څخه چی مسلمانه سوه تر اسلام او اهلِ اسلام زيات دې ته بل هيڅ نه وو محبوب . سبحان الله مقلب القلوب

مسئله : كه ديوچا قرض يا يوبل حق دبل چا پرذمه باندی واجب سو اونه يې وركوی او اتفاقا دهغه يوڅه مال دحق دخاوند په لاس ورغی نوده ته بې له كمی اجازې په اندازه دخپل حق ورڅخه اخيستل جآئز دی ، په دې شرط چی دا مال به دهغه قسم څخه وی كم چی دده پر هغه باندی واجب دی ، مثلاً غلّه دده پرذمه

باندي واجب وه او غله يې پيدا كړه ، يا جامې پر واجب وي جامې يې پيدا كړي ، يا سپين زر پر واجب وه سپين زر يې پيدا كړه ، اوكه چيري دبل قسم څخه وه نوبې له اجازته دهغه څخه اخيستل جآئز نه دي مثلاً روپۍ واجب وي او غله په لاس ورغله يا جامې واجب وي او سپين زر په لاس ورغله ، البته په دوو نقدو (يعنی سرو او سپينو زرو) كې دا قيد نسته ، نوكه چيري ديوچا پرذمه دبل روپۍ (دسپينو زرو) واجب وي او هغه نه وركولی او دهغه دسرو زرو روپۍ دحق خاوند ته په لاس ورغلی يا دسرو زرو روپۍ واجب وي او دسپينو زرو روپۍ په لاس ورغلی نودلته سره ددې چې دجنس اختلاف يې ترما بينځ وجود لری بيا هم دخپل حق په اندازه اخيستل او ورسره اېښوول جآئز دي .

فآئده : (دطالبانو دپاره) ددې سوال او جواب څخه اكثره علمآء شافعيه وو دليل نيولی دی پر روا والی باندی دقضآء علی الغآئب كم چې دحنفيه وو په نزد ناجآئز دی ، ليكن په خپله شوافعو محققينو پر رواياتو باندی په نظر كولو سره ويلی دي چې ددې څخه استدلال صحيح نه دی ولی چې ابو سفيان رضی الله عنه په دې وخت كی په مكه كی بلكه خاص په خدمت شريف كی دنبی صلی الله عليه وسلم دپوښتنی پروخت موجود وو

۴۷. **پوښتنه** : يا رسول الله صلی الله عليه وسلم موږ اوښ او غوايی او بزه ذبح كوو نوبعضی وخت دهغه دنس څخه بچی راوزی، دابچی حرام وګڼو وې غورځوو اوكه هغه حلال دی وې خورو ؟ [سوال كوونكی : حضرت ابو سعيد رضی الله عنه]

جواب : كه چيري مو زړه غواړی نو (ذبح يې كی) وې خورئ ولی چې ددې دذبح كولو هم هغه طريقه ده كمه چې دده دمور دذبح كولو ده (ابوداؤد وترمذی) .

شرح : كه چيری دنس څخه مړ بچی راووزی نو بالكل حرام (١) دی او كه چيری ژوندی راووتی نو ذبح دی كړی او دهغه خوراك جآئز او حلال دی ، لكه څنګه چې ددې پوښتنی په جواب كی ارشاد فرمايل سويدی ، او كه چيری تر ذبح كولو مخكی مړ سوی وو نو حرام دی ، صحابه وو رضی الله عنهم ته دا شبهه وه چې شايد ددومره ضعيف او دبالكل نوی را ايستل سوی بچی ذبح كول جآئز نه وی ولی چې

(١). دامام شافعی رحمة الله عليه په نزد كه چيری ژوندی راووتی نو دذبح كولو ضرورت يې نسته ، او كه چيری مړ راووتی نوهم حلال دی او دامام ابو يوسف او امام محمد رحمة الله عليهما په نزد هم چې مړ را وايستل سی حلال دی په دې شرط چې اعضآء (اندامونه) يې پوره جوړ سوی وی. شامی او مرقاة جلد خامس . منه رحمه الله تعالی

دا یوځه درحم خلاف معلومیږی ، دجواب حاصل دادی چی دذبح په وخت کی درا ایستل سوی بچی او دنورو حیوانانو په ذبح کی هیڅ فرق نسته .
مسئله : دحمل لرونکی حیوان ذبح کول جائز دی ، البته دکم حیوان چی دبچی پیدا کیدو مُده ډیره نژدی راغلی وی دهغه ذبح کول مکروه دی .
مسئله : دشیدی لرونکی حیوان ذبح کول جآئز دی ، لیکن بې له ضرورته داسی کول ښه نه دی .
۴۸. **پوښتنه** : زما پر پلار باندی حج فرض کړل سویدی او هغه اوس دومره ضعیف او سپین ږیری دی چی پر اوښ باندی نسی سپریدی ، که چیری زه دهغه دطرفه څخه حج وکړم نو دهغه دذمې څخه به ادا سی او که نه ؟
[سوال کوونکی : یوه ښځه دختعم دقبیلې څخه]
جواب : هو ! که یې ته دهغه دطرفه څخه ادا کړی نو ادا کیږی .
۴۹. **پوښتنه** : زما مور نذر ایښی وو چی حج به کوی ، حج یې لا نه وو کړی چی وفات سوه ، اوس که چیری زه دهغې دطرف څخه حج اداکم نوصحیح دی اوکه نه ؟
[سوال کوونکی : یو سړی دجهانه قبیلې څخه]
جواب : ته دهغې دطرفه څخه حج ادا که دهغې دذمې څخه حج ادا کیږی ، وګوره ! که چیری ستا دمور پر ذمه باندی قرض وای نوتا ادا کولای سوای دارنګه دخدای ﷻ حق هم ادا کـه ځکـه چی دهغـه ﷻ حق پـوره کـول زیـات ضـروری دی (بخـاری شریف) .
شـرح : ترڅو پوری چی په خپله دحج کولو قدرت او طاقت وی ، یوڅوك خپل فرضی حج دبل چا څخه نسی ادا کولی ، لیکن که یوڅوك په حالت کی دصحت او قوت دحج تر فرض (۱) کیدو وروسته نهایتی ضعیف او دسفر ناقابله سو یا سره دوجوده دقدرت او طاقت دحج تر ادا کولو مخکی مړ سو یایې نذر کړی وو چی حج به کوم او تر ادا کولو مخکی ضعیف او ناطاقته سو یامړ سو نوپه دی ټولو صورتو کی بل سړی دهغه دطرفه څخه حج ادا کولی سی ، دحج تر فرض کیدو وروسته یا دحج تر نذر کولو وروسته او ترادا کولو مخکی که یوڅوك مړ سو او مال یې پرې ښووی او وصیت یې وکی چی زما دطرفه څخه فرضی حج ادا کی یا

---

(۱). دامام ابو یوسف او امام محمد رحمهما الله دا قول دی چی که چیری په حالت کی دعجز او عذر هم حج فرض سی ، بیاهم بل څوك نائب کول او دحج ادا کول لازم دی . منه

زما نذر پوره کی نو دوارثانو پر ذمه باندی دده دطرفه څخه فرضی حج ادا کول او دنذر پوره کول لازم دی (برابره خبره ده که دحج نذر وی اوکه دبل عبادت) اوکه يې مال نه پرې ښووی يا يې وصيت نه وو کړی نو پروارثانو باندی ددې شيانو ادا کول لازمی نه دی البته مستحب دی چی دده دطرفه څخه فرضی حج يا نذر ادا کړی او دده غاړی او ذمه په خلاصه کړی . لکه چی دپوښتنی وړاندی کوونکی ښځی مور هم په ظاهره وصيت نه وو کړی مگر دهغې دمحبت جوش او نيکبختی دا دې ته تياره کړه چی دمور دسره څخه دنذر بار ليری کړی او هغه په راحت کړی او آنحضرت ﷺ دقرض مثال ورکی اوپه دې يې وپوهول چی لکه څنگه چی حقوق العباد دمړی دطرفه څخه ادا کولی سی داغه رنگه دحق الله ادا کول هم ممکن دی .

مسئله : که چيری يو سړی خپل فرضی حج ادا کړی وی ياپرده باندی فرض سوی نه وی او هغه دخپل طرف څخه نفلی حج ادا کول غواړی نوسره دوجوده دخپل صحت او طاقت يې هم په بل سړی سره ادا کولی سی .

مسئله : دخپل مور او پلار او نورو قريبانو او نورو خلگو دطرفه څخه دهغوی تر مرگ وروسته حج ادا کولی سی. برابره خبره ده که په ژوندکی پرهغوی باندی فرض وی او که نه وی او برابره خبره ده که هغوی دحج وصيت کړی وی اوکه نه وی .

مسئله : دبل چا دطرفه څخه چی کم حج کيږی دې ته حج بدل وايی په دې کی مناسب او بهتره داده چی داسی سړی ولاړ سی چی مخکی يې خپل حج کړی وی ، او حج بدل که چيری دنارينه دطرفه څخه ښځه وکی يا دښځی دطرفه څخه يې نارينه وکړی بيا هم جآئز دی ، دا ضروری نه ده چی دنارينه حج بدل دی نارينه کړی او دښځی حج بدل دی ښځه .

مسئله : دبل چا دطرفه څخه دحج کوونکی دسفر خرڅه او مصرف دحج کوونکی پر ذمه باندی وی ، ليکن که يې چيری ددې سره سره څه أجرت او مزدوری هم مقرره کړه نو بيا حج نه ادا کيږی .

۵۰. **پوښتنه** : يوشی که چيری په لار کی پروت وی ياپه لار کی پيدا کړل سی نو په هغه باندی څه کول پکار دی ؟

[سوال کوونکی : يو اعرابی چی نوم يې عقبه بن سويد رضی الله عنه ذکر سويدی]

جواب : دهغه لوښی (يعنی هغه کپړه او ټوکر ياچمړه اونور چی په هغه کی هغه شی تړل سويدی) او سربند (يعنی سر تړونکی چی په هغه باندی هغه شی تړل سويدی)

معلوم که ، او بیا تریوه کاله پوری دهغه اعلان او پیژندنه کوه ، په دې موده کی که یې چیری مالك راغی او علامه او پته او نښانه یې درته وویل نو هغه ته یې ورکړه او که نه وو نوته یې په خپله خرڅ کړه (بخاری شریف) .

۵۱. پوښتنه : ما په لار کی یو پرته (ایله سوی) تیلۍ راپورته کړیده چی په هغه کی سل ۱۰۰ دیناره دی اوس په هغه باندی څه وکړم ؟

[سوال کوونکی : ابیّ بن کعب رضی الله عنه]

جواب : تریوه کاله پوری دهغه پیژندنه په خلګو کی وکړه ، په یوه کال کی که یې چیری مالك راغی نو هغه ته یې ورکړه او که نه وو نوته یې په خپله خرڅ کړه (بخاری) .

شرح : دایله سوی شی را پورته کول په نیت دحفاظت سره جائز دی، اوپه کم ځای کی چی دا اندیښنه وی چی ضآئع به کړل سی یا یو بل سړی به یې په خپله پورته کړی او خپله به یې واخلی هلته یې بیا پورته کول واجب دی ، دپورته کولو پروخت بهتره داده چی یوڅوك شاهد جوړ کړی چی مالك ته دورکولو دپاره یې پورته کوم ترڅو چی دتهمت او یا الزام لګولو موقع چاته په لاس ورنسی او ددې شی څخه دده دنفس طمع هم قطع سی ولی چی کله یو سړی شاهد جوړ کړل سی نو خپل ځان ته داښوولو او خیانت کولو موقع به بیا په لاس کی نه وی . دپورته کولو وروسته دی دهغه علامې ، پته او نښانې په ښه ډول سره یادی کړی او دکم ځای څخه چی یې راپورته کړی وو هلته ، دمسجدو په دروازو ، بازارو اونورو عامو ځایو کی دی دهغه شهرت یعنی عامه پیژندنه او خبریدل وکړی چی داسی یو شی موږ پیدا کړیدی که دیو چا دا ورك سوی وی نو یودی سی ، لیکن پوره حال دی دهغه شی نه بیانوی ترڅو چی چاته ددرواغو ددعوې کولو موقع په لاس ورنسی ، دهر شی تعریف او شهرت دی دهغه شی دقدر اوقیمت سره مناسب وکړی ، تردې پوری چی دا خیال وسی چی اوس ددې مالك ددې طلب پرې ایښی دی او اوس یې هغه پلټنه نه کوی ، مثلاً ډیر قیمتی شی وی نو پوره کال دی دهغه شهرت وکی او که چیری ددوو څلورو روپو شی وی نو لس پنځلس ورځی میاشت دوې میاشتی دی دهغه شهرت وکړی په دې موده کی که چیری یو سړی راغی او دعوه یې وکړه او صحیح صحیح علامې او نښانې یې بیان کړی چی دهغه څخه یقین راسی چی دایې مالك دی نو پر پورته کوونکی باندی لازم او واجب دی چی هغه شی بیرته ورکړی ، او

که چیری په دومره موده کی هیڅوك نه راغی او داسی خیال او فکر وسو چی اوس مالك ددې پلټنه او تلاښ نه کوی نو داشی دی داصلی مالك دطرفه څخه صدقه او خیرات کړی او که چیری پورته کوونکی په خپله فقیر او مفلسه وی نو تردې وخته پوری دشهرت کولو څخه وروسته هغه دخپل ځان سره اېښوول اوپه خپل استعمال او مصرف کی لګول هم جآئز دی ، اوس که چیری بیا وروسته مالك راغی او دهغه شی پر صدقه کولو یا استعمالولو باندی راضی سو نو ددې مالك ته به نهایتی ډیر ثواب ورسیږی او که چیری هغه په دې باندی راضی نه وی نو پورته کوونکی شخص ته دتاوان ورکول لازمی دی او ټوله ثواب به دی تر لاسه کی ولی چی دتاوان تر ادا کولو وروسته ګواکی هغه شی دده دطرفه څخه صدقه سو .

ددې دواړو پوښتنو دپوښتونکو مفلسه او بې مالـه کیدل چی کله وجناب سرورِ عالَم ﷺ ته معلوم وه او دراپورته کړل سوی شی ګران قیمته کیدل هم ورته معلوم وه ځکه یې نو دپوره کال دشهرت کولو حکم ورته وکی او ترکال تیریدو وروسته یې په خپله دخرڅ کولو اجازه ورته وفرمایله .

دلته دا شبهه کیږی چی ددوهم سوال پوښتونکی یعنی اُبیّ بن کعب رضی الله عنه (١) دمالدارو صحابه وو رضی الله عنهم څخه وو بیا هم ده ته نبی ﷺ په خپل استعمال او مصرف کی دراوړلو اجازه کړی وه . جواب دادی چی دده په ملك کی په دې وخت کی کم مال وو ، دومره لانه وو مالدار سوی چی لقطه خرڅول ورته نه وو روا .

مسئله : که چیری پیدا کړل سوی شی یو داسی شی وو چی بدبویه او ورستیدی، نو تریوڅه وخته پوری دی تعریف او شهرت وکړی کله چی یې دخرابیدو اندیښنه سوه نو بیا دی خیرات کړی .

مسئله : که چیری یو داسی شی وی چی مالك دهغه پروا نه کوی اونه په عادت کی دهغه شی پلټنه کیږی (لکه دخرما یا آم مندکه یا دانارو پوستکی اونور) نو پورته کوونکی ته یې بې له تعریف اوشهرته په خپل مصرف او استعمال کی راوستل جآئز دی .

---

(١). دی رضی الله عنه په صحابه وو رضی الله عنهم کی ترټولو لوی حافظ او دومره جلیل القدر عالِم وو چی دحضور ﷺ په ژوند کی یې هم فتواوی ورکولی اودی رضی الله عنه دوحی په کاتبانو کی داخل وو ، آنحضرت ﷺ ده ته سیّد الانصار ویله او عمر رضی الله عنه ته یې سید المسلمین یې ویله ، په کال ١٩ هجری په مدینه منوره کی وفات سو . لوی الله جل جلاله دې ورڅخه راضی سی ، رضی الله عنه

۵۲. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ که څونګښه مړه کم او هغه په دواکی استعمال کم نو روا ده او که نه ؟ [سوال کوونکی : یو طبیب]

جواب : دهغې مړه کول نه دی پکار ، اوپه دوا کی یې اچول نه دی پکار ، ځکه چی دهغې خوراك جآئز نه دی . (ابوداؤد)

شرح : بې له ضرورته دیوه حیوان وژل نه دی روا خصوصًا دچنګوښی چی دهغې په اړوند په نورو ځایو کی نبی کریم ﷺ فرمایلی دی چی دا مه وژنئ ولی چی دا تسبیح وایی اوکله چی دنجاست او حراموالی دوجی دهغې خوړل اوپه دواکی اچول جآئز نه وه ددې وجی ده ﷺ ددې دقتل څخه منع وکړه چی بې له ضرورته یې ووژنی نو ګناهګار به سی .

۵۳. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ پر موږ نارینه وو باندی زموږ دزوجو څه حق دی ؟ [سوال کوونکی : معاویة القشیری رضي الله عنه]

جواب : دزوجې حق پرتا باندی دادی چی کله ته خوراك خوری نوپه هغې باندی یې هم خوره اوکله چی کالی اغوندی نوپه هغې باندی یې هم اغونده اوپر مخ باندی یې مه وهه او کمه بده او قبیحه خبره مه ورته کوه او هغه دځانه څخه مه جلا کوه مګرنه یوازی په ځای کی . (مسند احمد، ابوداؤد ، ابن ماجة) .

شرح : دمیړه پر ذمه باندی دزوجی نفقه یعنی خوراك ، جامه او داوسیدنی کور او ځای ددواړو (زوج او زوجی) دحال او وسعت سره موافق واجب دی ، که چیری زوج هم مفلس او تنګ لاسی وی او زوجه هم داسی وی نو دخاوند پرذمه باندی غریبانه اومفلسانه خوراك اوجامه او داوسیدنی ځای واجب دی، او که چیری زوج نهایتی مالداره اوامیر وی اوښځه مسکینه اومفلسه وی یا زوج مفلس وی او ښځه خاونده دعزت اومال وی نوبیا دمیانه درجې نفقه واجب ده ، که څه هم چی دامیر او مالدار زوج دپاره هم دا مناسبه ده چی کم څه خپله خوری هغه په ښځی باندی هم وخوری مګر داسی کول ورباندی واجب نه دی، اوکه چیری دواړه مالداره وی نوبیا امیرانه نفقه واجب ده ، زوج که څه هم چی هرڅومره مفلسه او فقیر وی لیکن دزوجی نفقه دده پر ذمه باندی ده که یې په ناحقه نه ورکوله یا دده سره موجوده نه وه نوپر ذمه باندی به یې په جبر سره لازمه کړل سی ، یا دی قاضی او حاکم دده مال خرڅ کړی او ښځی ته دی نفقه ورڅخه ورکړی ، که چیری زوجه کم عمره وه چی دصحبت کولو قابله نه وه یا بې له اجازې دشوهر یو ځای ولاړه نوبیا یې نفقه نه ده واجب .

که چیري زوج کم عمره او دصحبت کولو قابل نه وو او دده په ملك کې مال وو نو دزوجې نفقه پر واجب ده ، دخوراك اسباب او ضروري لوښې اونور ټوله دزوج پر ذمه باندې دي او که چیري دمریضی یا بلې وجې څخه زوجې دپخولو طاقت نه درلودی نو پخ سوی خوراك ورکول زوج ته لازم دي ، جامه دهر موسم مطابقه په اندازه دضرورت دهر ملك دعادت اودستور سره مناسبه واجب ده ، او داسې داوسیدنې کور واجب دی چې په هغه کې بل څوك نه وي ورسره شریك (که چیري دزوج کوچنی اولاد هلته اوسي نوهیڅ ممانعت پکښې نسته) اوپه هغه کې به داسې دقلف ځای وي چې قلف او کیلي یې دزوجې په لاس کې وي ، مګر دا ټوله شیان ددواړو دامیري اوغریبې او ددوي دحیثیت او حال سره مناسب واجب دي ، لکه چې په شروع کې هم دا لیکل سویدي .

پر مخ باندې دوهلو څخه ممانعت سویدی ، برابره خبره ده که اولاد وي اوکه زوجه او که غلام یا خادم . دمخ څخه ماسوا پر نورو ځایو باندې وهل دضرورت په وخت کې جآئز دی مثلاً زوج دزینت او سنګار کولو وزوجې ته وایي او زوجه یې نه منې یا یې زوج دمباشرت دپاره راوبولې او هغه بې له شرعي وجې انکار وکړي یا لمونځ نه کوي ، دحیض او جنابت غسل نه کوي ، یا دکومې بدکارۍ فعل وکې .

دبدو کلماتو ویل ، ښکنځل کول ، بد رد ویل هم نه دي جآئز . په ځای کې دجلا کولو مطلب دادی چې که چیري دسختې ناراضۍ په وجه په ډول دآګاهې ورکولو دجلا کولو اراده وکړي نو په همدغه کور کې دې جلا پرې باسي دانه چې په کوم جلا ځای کې دي یې واچوي او ودې بیروي یا دي یوځای ورڅخه ولاړ سي ، همدا مضمون په قرآن کریم کې په دې الفاظو بیان سویدي چې: وَاهْجُرُوْهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ، لیکن پرلوېي خطا او زیات ناراضه کیدو باندې په جلا کور کې پرېښوول یې هم جآئز دي کم چې دنورو حدیثو څخه معلومیږي .

مسئله : دکوچنی هلك پر پلار باندې دده دښځې نفقه نه ده واجب ، البته که چیري دهلك په ملك کې څه مال وي نو دهغه څخه دې دزوجې نفقه ورکړل سي ، که چیري دزوج په اجازې دپلار په کور کې اوسي بیایې هم نفقه پر زوج باندې واجب ده ، دمریضۍ په حالت کې یې هم نفقه واجب ده ، لیکن دوا او علاج یې دزوج پرذمه باندې نه دي واجب البته مناسبه ده چې علاج او معالجه هم وروکړي ، دکوچنی دپیدایښت ددایې مزدوري دزوج پرذمې باندې هغه وخت واجب ده چې هغه دایې

په خپله راوبولی او ورته مقرره یې کړی . دکوچنۍ خطا په وجه پریوه بستره باندی دزوجې دطرف څخه مخ اړول او بیا بیدیدل پکار دی .

۵۴. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ دا دوې انجونی دسعد بن ربیع رضي الله عنه لونړی دی ، ددوی پلار ستا په ملګرتیا کی دأُحُد په ورځ شهید سویدی ، ددوی اکا پرټوله مال باندی قبضه کړیده نه یې ددوی دپاره میراث پرې ایښی دی نه څه مال ، اوترڅو پوری چی مال نه وی ددوی نکاح نسی کیدی . اوس تاسی ﷺ ددوی حصه او حق ورڅخه واخلۍ اوکم څه چی اکا اخیستی دی هغه دوی ته ورکی .

[سوال کوونکی : دسعد بن الربیع رضي الله عنه زوجه رضي الله عنها]

جواب : (دټول مال) څخه دانجونو حق دوې دریمی حصې او ددوی دمور (یعنی دسعد رضي الله عنه دزوجې) اتمه حصه ده اوکم څه چی پاته سوه هغه ددوی داکا دی . (ابوداؤد وترمذی) .

شرح : سعد بن ربیعه رضي الله عنه دخزرج دقبیلې څخه جلیل القدر انصاری صحابی دی، تر هجرت کولو وروسته چی کله رسول الله ﷺ دمهاجرینو او انصارو په مابینځ کی ورور والۍ وکی یعنی یو یو مهاجر یې دیوه یوه انصاری ورور جوړ کی او په خوراك او چیښاك کی یې ورسره شریك کی ، عبد الرحمٰن بن عوف مهاجر یې دده ورور جوړ کی، ده ورته وویل چی ته زما سم نیمایی مال او اولاد ټوله شیان واخله ، دخپلو دوو ښځو څخه چی کمه یوه ته غواړی زه طلاق ورکوم ته یې په نکاح کړه ، مګر عبد الرحمٰن بن عوف رضي الله عنه دشکریې دادا کولو سره هغه ته دبرکت دعا وکړه او دا (دنکاح خبره) یې ونه منله ، اودکوچنیو او لویو شیانو تجارت یې شروع کی دډیر لوی مال خاوند او مالدار سو ، سعد رضي الله عنه دکوچنی اختر په میاشت په کال ۳ هجری کی دغزوهٔ أُحُد په مشهور جنګ کی ددولسو ۱۲ زخمو دلاسه شهید سو ، او تر آخری سلګۍ پوری یې خپل قوم ته درسول الله ﷺ سره دوفادارۍ او دخدمت او ځان قربانولو وصیت کوی ، رضی الله تعالی عنه ، دده تر شهید کیدو وروسته دجاهلیت دزمانې دقانون په مطابق دسعد رضي الله عنه ورور پر ټوله مال قبضه وکړه ، ځکه چی دجاهلیت په زمانه کی ښځوته میراث نه ورکول کیدی ، دده رضي الله عنه زوجه رضي الله عنها درسول الله ﷺ په خدمت کی حاضره سوه ، ځکه چی دی ﷺ دمسلمانانو دپاره ځای دپناه اورجوع او دبیکسو دپاره فریادرس وو ، او خپل حال یې ورته بیان کی او ورته وې ویل چی ترڅو پوری دانجونو دپاره

مال نه وی اودقانون مطابق ډیر څه ولور ورنکړل سی، په عزت سره یې نکاح نسی کیدی ، نبی ﷺ وفرمایل چی خدای ﷻ به ددې فیصله وفرمایی او دسعد رضي الله عنه زوجه یې رخصت کړه، تردې وروسته د: يُوْصِيْكُمُ اللّٰهُ فِيْٓ اَوْلَادِكُمْ څخه ترآخری رکوع (پاره ۴ سورة النسآء رکوع ۳) پوری دمیراث حکم نازل سو او دزامنو حصه هم مقرره کړل سوه ، بیا رسول الله ﷺ ددې انجونو اکا دسعد رضي الله عنه ورور ته حال ور واستوی چی دټوله مال څخه انجونو ته دوې ثلثې ورکړه او اتمه حصه ددوی مور یعنی دحضرت سعد رضي الله عنه زوجې ته ورکه او کم څه چی پاته سوه هغه ستا دی، په دې صورت کی دعلم الفرآئض (علمِ میراث) دقاعدې مطابق (ټوله ترکه او پاته سوی مال) څلوریشت **۲۴** حصې سو چی په هغه کی به **۱۲** دواړو انجونو ته ورکول کیږی او دریمه حصه یې زوجې ته اوپا ته پنځه حصې دمړی ورورته ، صورت دمسئلې دادی :

مسئله ۲۴

ورور	دختر	دختر	زوجه
۵	**۸**	**۸**	**۳**

په اسلام کی دا تر ټولو لومړنی میراث دی چی تقسیم سو .

۵۵. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ فال څه ته وایی ؟ [سوال کوونکی: صحابه رضي الله عنهم]

جواب : فال هغه صالحه او نیکه کلمه ده چی په تاسی کی یې څوك واوری (یعنی انسان چی کمه ښه خبره یا ښه نوم واوری او خوشحاله سی همدغه فال دی ، مثلاً یوچا په یو ضروری کار پسی ځغستل ، په لار کی یې دیوه شخص سره ملاقات وسو دهغه نوم چی یې وپوښتی نووې ویل چی زما نوم واجد (پیدا کولو والا) دی، داچی یې واوریدی نوخوشحاله سو چی خدای ﷻ به دا کار را پوره کی. (بخاری ومسلم)

شرح : یو وخت آنحضرت ﷺ وفرمایل چی بد فالی نیول جآئز نه دی ، اونیك فال نیول بهتر دی صحابه وو رضي الله عنهم عرض وکی چی یا حضرت ﷺ ! فال څه ته وایی؟ نبی ﷺ وفرمایل چی هغه عمده او خوښه سوی خبره او لفظ دی چی څوك یې واوری نو خوشحاله سی ، چی دهغه څخه یوه داسی اشاره را ووزی چی زما مراد به پوره سی اوپه مرام او مقصد کی به فآئز (کامیاب) سم ، یا زما غم به لیری سی ، په عربو کی قانون وو چی داضطراب او شك په وخت کی به یې پر درختو

باندی ډبری ویشتلی او مرغان به یې الوزول ، که به مرغان رسته طرف ته والوتل نودا به یې نیك فال بلی، اوکه به چپه طرف ته والوتل نودابه یې منحوس ، بد او دضرر نښانه بلل او بد فالی به یې ورڅخه کول ، اسلام ددې ممانعت وکی او دیو عمده او اصلی لفظ یا کلمې څخه یې نیك فال اخیستل جآئز وفرمایل اوبد فال نیول یې ددې څخه هم جآئز نکی ، ځکه چی دبدفال نیولو څخه هیڅ قسم نفع نه وی، کم امور چی په مقدر کی وی هغه نسی خرابیدی خامخا به انسان په رنځ او غم باندی مبتلا او حیران کیږی ، دنیك فال تر نیولو وروسته زړه خوشحاله سی او په عمده او اصلی تدبیرونو کی مصروف کیږی تردې وروسته بیا هغه مخ ته راځی کم چی نیك یا بد مقدر کړل سویدی ، په زړه کی دبد فالی په خیال راتلو سره هیڅ گناه نسته ، لیکن ددې دوجی څخه کار پرېښوول او دکمې گټی یا نقصان رسیدو عقیده درلودل گناه ده ، که چیری یو وخت دیوې خبری څخه دبد فالی خیال راسی نو دا دعا دې ووایی او پر الله تعالی دی توکل وکی انشآء الله هیڅکله به نقصان نه ور ورسیږی : اَللّٰهُمَّ لاَ یَاْتِیْ بِالْحَسَنَاتِ اِلاَّ اَنْتَ وَلاَ یَدْفَعُ السَّـیِّاٰتِ اِلاَّ اَنْتَ وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ اِلاَّ بِكَ .

۵۲. پوښتنه : که چیری یو چاته ښکارپه لاس ورسی اوچاقو په دې وخت کی موجود نه وی نو په (تیره او تیزه ځُله لرونکی) ډبری باندی یا دلرگی په څوکه سره ذبح کول جآئز دی او که نه ؟ [سوال کوونکی: عدی بن حاتم رضی الله عنه]

جواب : په هرشی سره چی دی زړه غواړی وینه وبهوه او دخدای ﷻ نوم واخله او ذبح وکړه (ابوداؤد ونسآئی) .

شرح : کم شی چی پرې کوونکی او زخمی کوونکی وی په هغه سره ذبح جآئزه ده ، په پنډ او درانه شی سره که ووهل سی او زخمی کړل سی نو ذبح نه ده جآئزه ، پرې کوونکی شی برابره خبره ده که تیره ډبره وی اوکه لرگی یا یو بوټی وی ، په نوك او غاښ سره دذبح کولو ممانعت په بل ځای کی معلوم سویدی .

مسئله : کله چی دټوپك گولی پرې کوونکی نه ده ځکه نوپه ټوپك سره ویشتل سوی حیوان نه دی حلال ، دټوپك گولی دتیزی او زور دوجی څخه په بدن کی سری کوی او ننوزی دچاقو او توری په ډول پرې کول نه کوی .

۵۷. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ آیا ذبح په حلق او لبّه کی کول کیږی په بل ځای کی نه ده جآئزه ؟ [سوال کوونکی : وامد ابو العشرآء]

جواب : که ته هغه په ورون کی هم په نیزه ووهی نو کافی ده (ابوداؤد ، ترمذی ، نسائی ، ابنِ ماجة)

شرح : په ورون یا نورو ځایو کی په نیزه وهلو سره ذبح کول یوازی په هغه صورت کی جآئز دی چی دحیوان دنیولو اوپه حلق کی دحلالولو طاقت او قدرت نه وی مثلاً یو حیوان ایله سو او وتښتیدی هرڅومره کوشش چی وکی په لاس نه ورځی ، یا همدارنګه په یوه غار یا څاه کی دارنګه ولویدی چی اوس یې ژوندی راکښل ممکن نه دی ، په داسی صورت کی په بسم الله ویلو سره دنیزې یا غشی په غورځولو سره چی پرهر ځای هم زخم ولګیږی حلالیږی ، لبّه [1] وایی دسینې سر ته یعنی ترغاړی کښته چی کمه غار او ډب وی . په أردو کی بعضی خلګ دې ته نرخره وایی .

۵۸. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ زموږ یوه اوښه هریا [2] ده هغه دیوه سړی باغ ته ورغله او ډیر تاوان یې وروړسوی ، پرموږ باندی ددې تاوان واجب دی که نه ؟

[سوال کوونکی : برآء بن عازب رضي الله عنه]

جواب : دباغ حفاظت دورځی دخوا دهغه دمالکانو پر ذمه باندی دی (نو که چیری په ورځ کی یوحیوان ورغی او تاوان یې وروړسوی نو دځړیدونکو حیوانانو پر مالك باندی یې تاوان نه دی واجب اودشپې دپاره مالك ته ضروری ده چی خپل حیوانان تړلی وساتی، ځکه نو) دشپې چی حیوانانو کم نقصان اړولی دی ددې تاوان دحیوانانو دمالك پر ذمه باندی دی . (ابوداؤد)

شرح : که چیری دحیوان سره یوڅوك څروونکی او ساتونکی نه وو اوپه ورځ کی دیوچا څه نقصان وسو نوپه اتفاق سره دعلماوو دحیوانانو پرمالك باندی تاوان نسته اوکه یوڅوك څروونکی یا ساتونکی ورسره وو یایو څوك ورباندی سپور وو نوبیا ددې شخص پرذمه باندی تاوان لازم دی برابره خبره ده که دورځی تاوان ورسوی او که دشپې پردې باندی هم اتفاق دی، لیکن که یې دشپې تاوان ورسوی اویو څوك نه وو ورسره نوبیا هم امامِ ابوحنیفه صاحب رحمه الله علیه دنورو احادیثو

---

[1]. قال الرازی فی مختار الصحاح ص ۲۷۰ عمود ۱ (طبع : المکتبة التجاریة بالمکة المکرمة): اللَّبَّةُ بِوَزْنِ الْحَبَّةِ : الْمَنْحَرُ آه وهو موضع النحر من الابل . حقّانی عفی الله عنه جمیع ذنوبه. آمین

[2]. هریا : هغه غویی اوښ اونورو ته ویل کیږی چی هغه دشنو واښو خوړلو عادت لری .

لکه : اَلْعَجْمَآءُ جُرْحُهَا جَبَّار او نورو دوجی څخه فرمایي چي په دې صورت کی هم تاوان نه لازمیږی ، اوامام شافعی صاحب رحمة الله علیه او نور امامان فرمایي چي په دې صورت کی تاوان واجبیږی ، تفصیل او دلیل یې په عربی کتابو کی موجود دی.

۵۹. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ ما خپلی مور ته یوه مینځه ورکړې وه اوس می مور وفات سوه او مینځه ماته په میراث کی پاته سوه ددې اخیستل جائز دی او که نه ؟ اوپه اخیستلو سره خوبه یې زما ثواب نه باطلیږی او یا رسول الله ﷺ پر هغې باندی دیوې میاشتی روژې هم واجب وی آیا دهغې دطرفه څخه چي یې ادا کړم نو ادا به سی اوکه نه ؟ او یا رسول الله ﷺ هغې حج هم نه وو ادا کړی که دهغې دطرفه څخه زه حج ادا کم نو کیدلای سی او که نه ؟

[سوال کوونکی : یوه ښځه په روایت دبریده رضی الله عنه]

جواب : دمینځی دورکولو ثواب تاته حاصلیږی ، او اوس په میراث کی بیرته تاته راغله (ددې اخیستل جائز دی ثواب دی نه باطلیږی) روژې چي ته دهغې دطرفه څخه ونیسی وبه سی اوته دهغې دطرفه څخه حج وکړه . (ترمذی ، ابوداؤد ، مسلم)

شرح : کله چي مینځه دوصله رحمی اوثواب په نیت ورکول سوی وه نوکامل ثواب حاصل سو ، اوس په ذریعه دمیراث که چیری دورکوونکی وطرف ته بیرته راسی په ثواب کی کمی نه راځی ، ددې څخه دا قاعده معلومه سوه چي خپله ورکړل سوی صدقه او نور که چیری دکومی حلالی طریقې څخه بیرته ورکوونکی ته ورسیږی نو اخیستل یې جائز دی ، مثلاً یوچا لس ۱۰ روپۍ دزکوة خپل ورور یا اکا ته ورکړی نوزکوة ادا سو ، اوس یوځو ورځی بعده ورور یا اکا مړسو او لس روپۍ ۱۰ هغه ورکوونکی وراره یا ورورته بیرته په میراث کی ورسیدی نو اخیستلای یې سی ، یا مثلاً دزید یوه قریب ته دیوه ځای څخه دصدقې او زکوة مال ورسیدی ددې قریب پرمړ کیدو باندی که هغه مال په میراث کی زید ته ورسیږی نو اخیستل یې جائز دی برابره خبره ده که هرڅومره مالدار ولی نه وی او که چیری په خپل ژوند کی هم هغه مفلسه قریب دخپل طرفه څخه هغه په صدقه کی ترلاسه کړی مال زید ته ورکړی نو هم جائز دی . نفلی روژه که ونیول سی یا لمونځ وکړل سی اویو ځوك یې ثواب ویوچاته وروبخښی نو ور رسیږی لیکن فرضی او واجب روژه یا لمونځ کم چي دیو چا پرذمه باندی وی هغه دبل چا په نیولو او ادا

کولو نه ادا کیږی ، دهغه دادا کولو صورت دادی چی دهری روژې اوهر لمونځ په عوض کی نیمه کاسه غنم (په انګریزی وزن سره دوه ۲ سیره (۱) چی هغه ۱۲۰ تولې کیږی) دې مسکنینانو ته ورکړل سی ، یا دې ددومره غلې قیمت ورکړل سی . آنحضرت ﷺ چی دپوښتنی په جواب کی کم دروژې دادا کولو حکم فرمایلی دی دهغه همدغه مطلب دی چی دهغې دروژې په عوض کی فدیه او صدقه ادا که . که چیری یو شخص بې له حج کولو څخه مړ سوی وی یا عاجزه سو چی قدرت او طاقت دسفر یې نه درلودی نوبل شخص ته دهغه دطرف څخه حج ادا کول جآئز دی، لکه ده ﷺ چی ارشاد وفرمایه چی دخپل مور دطرفه څخه حج وکه .

۷۰ . **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زه مسلمان سوی یم او زما په نکاح کی داسی دوې ۲ ښځی دی چی هغوی خپل په مابینځ کی سره خوندی دی هغوی اوس په نکاح کی ساتلای سم او که نه ؟ [سوال کوونکی: فیروز رضی الله عنه]

جواب : ددوی څخه چی دې هره یوه زړه غواړی هغه طلاقه کړه . (ابوداؤد ، ترمذی، ابن ماجة)

شرح : که یې چیری ددوو خوندو سره په یوه عقد کی نکاح کړی وه نو تر اسلام وروسته ددواړو پرېښوول ضروری دی ، ترعدې تیریدو وروسته یې چی دچا سره زړه غواړی نکاح دی ورسره وکړی ، اوکه یې جلا جلا ددواړو سره نکاح کړی وه نو دهغه یوې پاته کول جآئز (۲) دی دکمی یوې سره چی یې اول نکاح کړی وه ځکه چی ددوو خوندو دیوه سړی په نکاح کی راتلل دقرآن او حدیث په تصریح سره ناجآئز دی .

مسئله : کمی ښځی چی یو دبله خورزه او خاله وی یا عمه او وریره وی دوی په نکاح کی جمع کول نه دی جآئز .

مسئله : که یې چیری ښځی ته طلاق ورکی نو ترڅو پوری چی عده نه وی تمامه سوی ددې دخور سره نکاح نه ده جآئز .

(۱). دبعضو علماوو دتحقیق مطابق په انګریزی وزن سره یوسیر درې چیټانګه یعنی **۹۵** تولې غله کافی ده مګر احتیاط په هغه مقدار کی دی کم چی احقر لیکلی دی ، او داکثرو معتبرو علماوو همدغه قول دی . منه

(۲). داقید یوازی دامام ابو حنیفة رحمة الله علیه په نزد باندی دی چی دچا سره اول نکاح سوی وی هغه دی پرېږدی نور علمآء فرمایی چی هره یوه چی یې خوښه وی هغه دی پرېږدی . منه

۲۱. **پوښتنه** : قیامت به کله راسی ؟ [سوال کوونکی: یو اعرابی یعنی صحرائی]
جواب : کله چی امانت ضائع کړل سی نو بیا دقیامت انتظار کوه او دامانت دضآئع کیدلو صورت دادی چی کار داسی خلګوته وسپارل سی چی دوی یې لائق نه وی . (بخاری)
شرح : مثلا حکومت داسی چاته ورکول سی چی هغه عادل او لائق نه وی، نصیحت هغه څوك کوی چی لائق یې نه وی ، مقتدا او مفتی هغه عالِم سی چی هغه ددې لائق نه وی ، درویش او مرشد هغه جاهل او فاسق وګڼل سی چی دهغه دتصوّف سره هیڅ رابطه نه وی ، مصنف او مؤلف هغه کم استعداده خلګ جوړ سی چی په هغوی کی ددې اهلیت نه وی ، ومنهم هذا الفقیر غفر له الکبیر ، په دې حدیث کی دامر دلفظ څخه خاص حکومت او سلطنت هم مرادیدلای سی ، والاول اولٰی کما لا یخفٰی علی العلمآء .
۲۲. **پوښتنه** : دعقیقې حکم څه دی ؟ (یعنی دهلك او انجلۍ دپاره چشی ذبح کول پکار دی ؟) . [سوال کوونکی : ام کرز رضی الله عنها]
جواب : دهلك دعقیقې دپاره دوې بزې او دانجلۍ دپاره یوه بزه ، که نروی او که ماده په دې کی هیڅ منع نسته . (یعنی که چیری دهلك دطرفه څخه ماده بزه ذبح کی یا دانجلۍ په عقیقه کی بُز نر ذبح کړی بیا هم هیڅ حرج نسته پکښی . (ترمذی)
شرح : آنحضرت ﷺ داعمده اومستحبه طریقه دتعلیم فرمایلی ده ، که چیری دهلك په عقیقه کی هم یوه بزه ذبح کړل سی نو دعقیقې سنت په ادا کیږی ، په نر او ماده کی هیڅ فرق نسته ، یعنی دهلك په عقیقه کی برابره خبره ده که نر حیوان ذبح کړی او که ماده دارنګه دانجلۍ په عقیقه کی هم ، دا قید نسته چی دهلك دپاره به نر وی او دانجلۍ دپاره به ماده وی .
مسئلې : دکم شخص کره چی کوچنۍ پیدا سو دهغه دپاره مسنون او مستحب ده چی په اوومه ورځ دهغه نوم کښېږدی او دهغه سر ور وخروی او دهغه دسر دوریښتانو دوزن په اندازه سپین زر یا سره زر خیرات کړی او یو بُز یا یوه بزه حلاله کړی ، دهلك په عقیقه کی که دوه وی نو بهتره ده دهغه غوښی دی پخی کړی یادې همداسی اومې تقسیم کړی دهغه دغوښو دهډوکو دماتولو او نه ماتولو ورته اختیار دی ، دا څه ضروری نه ده چی هډوکی به یې نه ماتیږی ، داچی کمه مشهوره ده چی آنا او نیکه اونورو بعضو قریبانو ته دعقیقې غوښی نه خوړل پکار دی ، بې

اصله ده . که په اوومه ۷ ورځ باندی دیوې وجی ځخه داسی ونکړل سی نوپه څوار لسمه ۱۴ ورځ یا په یو ویشتمه ۲۱ ورځ باندی دې عقیقه وکړی ، که چیری نور هم ناوخته سی نو داوو ۷ هفتو یا داوو ۷ میاشتو حساب دی ولګوی ، دعقیقې په حیوان کی هغه ټوله شرطونه دی کم چی دقربانۍ په حیوان کی دی او ددې اکثره مسئلې دقربانۍ په مثل سره دی ، که چیری په یوه غوایی کی شپږ کسه دقربانۍ په نیت شریك وی او اوم شخص دخپل کوچنی دعقیقې په نیت ورشریك سی نو جآئز دی .

۲۳. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ ماته خپله زوجه ډیره محبوبه ده او زما پلار (حضرت عمر رضي الله عنه) دهغې ځخه ناخوښه دی او فرمایی چی دې ته طلاق ورکه اوس چی تا څنګه وفرمایل هغسی به کوم . [سوال کوونکی: عبد الله بن عُمر رضي الله عنهما]

جواب : ته هغې ته طلاق ورکه . (ابوداؤد ، ترمذی ، نسآئی ، ابن ماجة ، ابن حبان باختلاف الفاظ)

شرح : که چیری زوجه بې قصوره وی نو دمور او پلار په فرمایشت سره هغې ته طلاق ورکول واجب او لازمی نه دی اوپه دې صورت کی دمور او پلار اطاعت ضروری نه دی ، لیکن جناب رسول الله ﷺ فکر وکی چی عمر رضي الله عنه کم چی داعلی درجې عالِم ، عاقل ، مشفق او مهربانه پلار دی نودخپل زوی دزوجې ځخه بې له وجی هیځکله نه ناراضه کیږی اوبې له کمی ګټی ، فآئدې او خیر خواهی خامخا دطلاق حکم نه ورته فرمایی لیکن دمحبّت او الفت دغلبې دوجی ځخه هغه وجه او علت دده دزوی په خیال کی نه راځی ددې وجی ده ﷺ دطلاق ورکولو حکم ورته وفرمایۍ .

۲۴. **پوښتنه** : ای سیّد الاولین والآخرین موږ په سفر کی وو دعربو پریوې قبیلې باندی تیریدو هلته کښېنستو ، دهغو خلګو ځخه مو مهمانی وغوښته نو هغو خلګو مهمانی نه راکړه ، دهغه ځای ځخه یوه ښځه راغله اوراته وې ویل چی ستاسی ځخه دیوچا دم نه دی ازده چی راسره ولاړ سی زموږ دقبیلې پرسردار باندی دم وکی ځکه چی هغه لړم خوړلی دی ، زموږ ځخه یوه شخص وویل چی زما زده دی ، موږ دهغوی ځخه یوڅه پسونه وغوښتل او هغه زموږ ملګری سورةِ فاتحه وویل پرده باندی یې دم اچول شروع کړل هغه ښه سو او دغه خلګو دوعدې مطابق پسونه راکړه دا ملګری دهغو دبېولو ځخه انکار کوی لیکن ما ورته وویل چی دا

دځانه سره راروان کړی او ترڅو پوری چی مو درسولِ مقبول ﷺ څخه پوښتنه نه وی کړی دوی ته لاس مه وروړی ده ﷺ چی څنګه وفرمایل هغسی عمل به کوو .
جواب : دا تقسیم کړئ او زما دپاره هم پکښی حصه راکړی . (بخاری ، مسلم)
شرح : جناب سرورِ عالَم ﷺ خپل دیرش ۳۰ صحابه رضی الله عنهم چی په هغوکې یې ابو سعید رضی الله عنه سردار وو یوځای ددښمن دمقابلې دپاره استولی وه ، (غالبًا په بیرته راتلوکی) هغوی دعربو پر قبیلې باندی تیریده او دشپې هلته پاته سوه او دعربو دقانون مطابق یې دهغوی څخه میلمستیا وغوښته مګر هغوی دسخت زړه والی دوجی څخه انکار وکی ، هغو خلګوته ډیره ژر سزا ورسیده چی دقوم سردار یې لړم وچیچی ، هرقسم تدبیرونه او دوا ګانی یې دکومو چی هلته عادت وو په وکړی لیکن آرام نسو ، نویې په خپلو کی سره وویله چی دغه مسافرینو ته ورسی پوښتنه ورڅخه وکی شاید یو تدبیر یا دم ورته یاد وی ، په همدې ډول ددوی څخه یوه ښځه (دیوه سړی سره) دوی ته ورغله او ورته وې ویل چی زموږ دقبیلې سردار لړم چیچلی دی موږ هرډول منډی او ترنډی پسی وکړی لیکن هیڅ نفع یې ونه رسوله ، موږ اوریدلی دی چی ستاسی صاحب (یعنی رسول الله ﷺ) دخدای تعالی دطرفه څخه په نور او شفآء سره راغلی دی ، نو که چیری ستاسی څخه دیوه چا سره څه چل ول وی چی دهغه په وجه دې سردار ته آرام حاصل سی نوراته ویې ښیاست، ددوی څخه ابوسعید خدری رضی الله عنه وویل چی هو ! زموږ دم یاد دی ، لیکن ددې سره سره چی موږ درته وویل تاسی خلګو زموږ مهمانی نه وکړه لهذا ترڅو پوری چی مو څه معاوضه نه وی مقرره کړی موږ مفت علاج نه کوو ، آخر هغوی دیرش ۳۰ پسونه ورکول قبول کړل او ابو سعید خدری رضی الله عنه ولاړی پر هغه باندی یې دالحمد لله په ویلو سره دم اچول شروع کړل ، په اوه واره ویلو سره هغه سردار ښه سو ، په دې ټولو خلګو باندی یې خوراك وکی یا یې شیدې په وچښلی او دیرش ۳۰ پسونه یې هم ورکړه (ددې دپاره چی دنفر پرسر یو پسه راسی) تر را اخیستلو وروسته بعضو خلګو ته په وړلو کی شبه وه چی معلومه نه ده جآئز دی که ناجآئز ، ددې وجی ابو سعیدِ خدری رضی الله عنه وویل چی دا تر جناب رسول کریم ﷺ پوری را ورسوی څه چی هغه ﷺ وفرمایل هغسی به کوو ، جناب رسول الله ﷺ چی ټوله قصه واوریده نو مبارکه خندا یې وکړه او وې فرمایل چی: تاسی ته څه معلومه

سوه چی دا رُقیـه یعنـی دم دی ، تاسی چی څه کړیدی ښه مو کړیدی ، تقسیم یې کړی او دخپلو حصو سره زما حصه هم را مقرره کړی .
دصحابه وو رضي الله عنهم ډیر کرامت وسو کمو خلګو چی ددوی تعظیم نـه وو کـړی هغوی ته سزا ورسیده اودوی ته خوراك او نورڅه هم ورسیدل ، او سزا هـم سـردار ته ورکول سوه ولی چی دهغه ټول خلګ تابع دی او رئیس هم وو ددوی ، کـه چیـری یو غریب وای نو دومره عوض ورڅخه اخیستل مشکل وو ، ددې حدیث څخه پـر علاج او دم او نورو باندی دأجرت مقررول او اخیستل جآئز معلوم سول ، دا جآئز دی لیکن پـه تراویحو کی دقرآن پر اورولو یا دمیت دپاره پرویلو باندی اجرت مقررول ناجآئز او حرام دی .
٧٥. **پوښتنه** : ای سرورِ عالم ﷺ تاسی ارشاد وفرمایاست چی شهید کم کم خلګ دی ؟ [سوال کوونکی : صحابه رضي الله عنهم په روایت دابی هریرة رضي الله عنه]
جواب : ١. کم سړی چی دخدای تعالی پـه لاره کی (یعنی پـه جهاد کی) قتل کړل سی هغه شهید دی ٢. اوکم سړی چی دخدای تعالی پـه لاره کی (یعنی پـه جهاد کی، پـه خپل مرګ) سره مړ سی هغه هم شهید دی ٣. او کم سړی چی پـه طاعون کی مړسی هغه هم شهید دی ۴. اوکم سړی چی دنس دناجوړی (یعنی هیضه ، اسهال او نـورو) څخه مړسی هغه هم شهید دی (مسلم) .
شرح : اول قسم اوداعلی درجې شهید خو هغـه دی کم چی فـی سبیل الله یعنـی پـه جهاد کی قتل کړل سی ، دی ددنیا پـه احکامو کی هم شهید دی یعنی بې لـه غـسله او کفنه پـه خپلو جامو کی دفن کړل کیږی اوپـه آخرت کی هم دده دپاره پـه زرهاوو نعمتونه او راحتونه دی ، دهمداسی شهیدانو پـه اړوند خدای تعالی جل جلاله فرمایلی دی چی هغوی مړه مه ګڼې بلکه هغوی ژوندی دی دخدای دطرفه څخه رزق ورکول کیږی او خوشحاله دی . دوهم قسم شهید هغه دی چی ددنیا پـه احکامو کی شـهید نه ګڼل کیږی بلکه غسل او کفن دعادی مړو پـه شان ورکول کیږی لیکن پـه آخرت کی هغه ته اجر او ثواب او حیات ورکول کیږی پـه مثال سره دهغـه چاچی دالله جل جلاله پـه لاره کی قتل سوی وی ، که څه هم چی پـه درجه او مرتبه کی تر هغـه چا یوڅه کم دی ، ددې قسم شهادت زیری پـه مختلفو احادیثو کی پـه څو قسمه مرګونو باندی ورکول سویدی ، لکه څلور قسمه خلګوتـه چی ددې پوښتنی پـه جواب کی شـهید فرمایل سویدی او پـه نورو احادیثو کی ددې څخه ماسوا نورو ډولو مرګونو تـه هم

شهادت فرمایل سویدی که څه هم چی دضعیف او قوی روایاتو مطابق داقسم شهادتونه اته شپیتو ۲۸ ته رسیدلی دی (وګوری مظاهرِ حق ، شروع دباب الجنآئز) لیکن دنهایتی صحیح او قوی روایاتو څخه چی کومو خلګو ته شهید کیدل ثابت دی هغه دادی :

۱. په جهاد کی چی په خپل مرګ سره یعنی بې له وژلو مړ سی.
۲. په طاعون (وبا) اخته سی او مړ سی.
۳. دنس دمریضۍ څخه مړسی .
۴. په اوبو کی ډوب سی مړ سی .
۵. وسوځی او مړسی .
۲. دذات الجنب (یعنی دبغل ددرده څخه) مړسی .
۷. تر دیواله ، کور اونورو لاندی سی مړسی .
۸. دمورپه نس کی کوچنۍ مړسی اوددې دغمه څخه یې بیا مور مړه سی یا دولادت دتکلیف څخه په یو بل ډول مړه سی .
۹. دسل په ناروغۍ مړ سی .
۱۰. دمال په حفاظت کی مړ سی (مثلاً دغلو یا ډاکوګانو مقابله کوی مړ سی) .
۱۱. دخپل ځان دمحفوظ کولو دپاره مړ سی .
۱۲. دخپل اهل او عیال دمحفوظ کولو دپاره مړ سی .
۱۳. دسپرلۍ څخه را ولویږی مړ سی .
۱۴. دخپل حق په طلب کی او دهغه په غوښتنه او فریاد کی په ظلم سره مړ سی.
۱۵. په جهاد کی دیوه حیوان په چیچلو سره مړ سی .
۱۲. په غربت یعنی مسافرۍ کی مړ سی .
۱۷. داسلامی ممالکو پر سرحد باندی چوکیداری او پیره کوی مړ سی .
۱۸. په ستونی کی یې ګوله یا دانه ولویږی او بنده سی یا په زکام سره مړ سی چی هغه ته په ستونی کی پهندا لویدل (زکام) هم وایی .
۱۹. زمرۍ ، دغرو پسه یا یوبل درنده حیوان یې څیری او وشکوی اومړ سی .
۲۰. دزړه په اخلاص سره دشهادت فی سبیل الله تمنّا لری مګر ورنصیب نسی او داغسی مړ سی .
۲۱. دمار یا لړم دچیچلو څخه مړ سی .

۲۲. دطاعون په ځای کی صبر او شکر وکی او په همداسی ځای کی دیره سی او دمرګه څخه خلاص سی.
۲۳. دکور دبام ، غره یابل لوړ ځای څخه را ایله سی او مړ سی .
دا ټوله شهادتونه که څه هم چی ددوهمی درجې شهادت او شهادتِ صغرٰی دی لیکن په دوی کی هم خپل په مابینځ کی دمرتبو او درجو فرق ډیر څه دی .
یوبل شهید دریم قسم هم سته کم چی یوازی په احکامو کی ددنیا شهید دی ، په آخرت کی دهغه دپاره اجر او ثواب دشهیدانو نه دی هغه دادی چی صرف دغنیمت دمال په اراده یا دیوبل قسم فاسد نیت په وجه په جهاد فی سبیل الله کی مړ سی په ظاهره به دده سره هغه معامله کیږی کمه چی داول قسم دشهیدانو سره کیږی یعنی بې له غسله او کفنه په خپلو جامو کی دفن کړل کیږی لیکن په آخرت کی به اجر او ثواب دشهیدانو هغه ته نه وی حاصل.
۲۶. **پوښتنه** : په ټولو اعمالو کی بهتره او افضله کم عمل دی او تر هغه وروسته دکم عمل درجه ده او تر هغه وروسته دکم ؟
[سوال کوونکی : یوشخص په روایت دابو هریرة رضي الله عنه]
جواب : ترټولو بهتر عمل په الله ﷻ او دهغه په رسول ﷺ باندی ایمان راوړل دی ، تردې وروسته دخدای ﷻ په لاره کی جهاد کول ، تردې وروسته هغه مقبول حج دی چی په هغه کی ریا نه وی . (بخاری ومسلم)
شرح : ایمان یې ترټولو اول اوپه اوله درجه کی ددې وجی کښېښووی چی بې له ده هیڅ عمل او عبادت په کار نه راځی اونه هم قبلیدی سی همدی اصل داصلو دی ، په جهاد کی هم کله چی دایمان اشاعت اوخپرونه او متعدی ګټه وی ددې وجی یې هغه په ایمان پسی متصل په دوهمه درجه کی کښېښووی ، حج چی کله یو لوی مشکل اوسخت عبادت وو او نهایتی داعلٰی قسم عمل وو هغه یې هم په افضله او بهتره عملو کی شمار کی .
صحابه وو رضي الله عنهم چی هروخت هم ترټولو دمحبوب عمل او ترټولو دافضله عبادت په اړوند په دربار کی دالله ﷻ پوښتنه کړیده نو آنحضرت ﷺ بعضی وختونه دهغه دحال سره مناسب جواب ورکړیدی مثلاً دمور اوپلار په خدمت کی دهغه څخه قصور کیدی یا په لمانځه کی ورڅخه یوڅه سُستی کیدله نوهغوی ته به یې فرمایله چی ستا دپاره دمور او پلار خدمت کول ترټولو بهتره عمل دی ، او

ستا دپاره لمونځ په پابندی سره په خپل وخت کی ادا کول بهتره عمل دی ، نور بعضی اعمال ګواکی تردې هم افضله سته دهغوی دافضلیته څخه هم انکار نه وو مقصد ، او کله به يې دوخت او ضرورت دلحاظه څخه مختلف جواب ورکوی په کمه زمانه کی چی دجهاد نهایتی احتیاج وو هلته يې جهاد ترټولو ښه عمل بللی دی اوکله چی به دجهاد دومره قدر ضرورت نه وو نو نور عملونه به يې ترټولو افضل وګرځول او جهاد به يې په دوهمه یا دریمه درجه کی وګرځوی ، اوپه حقیقت کی داټوله اعمال محبوب او افضل دی ګواکی فرق يې په خپل مینځی مرتبو او درجو کی دی . ددې جوابو داختلافاتو په وجه کی علماوو نوری وجوهی هم بیان کړیدی ، دې بنده دضرورت داندازې په بیان کولو باندی اکتفاء وکړه .

۲۷. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زما رضعی خور دا نذر ایښی وو چی لڅ سر او لڅی پښې به دبیت الله شریفی طرف ته ځی (یعنی حج به کوی او اوس په دارنګه کولو تکلیف او دقت وی) . [سوالکوونکی : عقبه بن عامر رضی الله عنه]

جواب : الله تعالی ته ستا درضعی خور دمشقت او تکلیف هیڅ ضرورت نسته هغې ته پکار دی چی سپره سی (یعنی سپره دی سی اوبیت الله شریفی ته دی ولاړه سی او پړونی دی واغوندی یعنی سردې پټ کړی) اودرې روژې دی ونیسی (ځکه چی هغې خپل نذر نکی پوره ، دا دهغه کفاره ده) . (ترمذی ، ابوداؤد ، نسآئی ، ابن ماجة ، دارمی) .

شرح : دسر پټولو حکم ده ﷺ ددې وجی وفرمایی چی ښځی ته سر پټول فرض دی او دناورا کارو نذر که چا ایښی وی دهغه پوره کول لازم نه دی ، اودسپریدو حکم يې ددې وجی ورکی چی هغه ښځه په پښو باندی دسفر کولو څخه معذوره وه طاقت يې نه درلودی لیکن کله چی هغې دخپل نذر خلاف وکړه ددې وجی ددې پر ذمه باندی قربانی واجب سوه چی دهغه حکم دنورو احادیثو څخه معلوم سویدی ، په کمه درجه کی دهغه دبزې قربانی ده او په لوړه درجه کی او مستحب داوښ یا دغوایی قربانی ده ، اوکله چی يې نذر نکړی پوره نوځکه کفاره هم واجب سوه . او کفاره ده دمریی آزادول یا لسو ۱۰ مسکینانو ته خوراك ورکول یا لسو ۱۰ ته کالی وراغوستل اوکله چی داهیڅ هم نه وی نو درې ۳ روژې دی یوپه بل پرلپسی متصلی ونیسی ، کله چی آنحضرت ﷺ ته معلومه وه چی دعقبه رضی الله عنه درضعی خور په وس او طاقت کی بل ډول کفاره ادا کول نسته ځکه نوده ﷺ دروژې نیولو

حکم ورکی، (یو دا هم احتمال دی چی دعقبه رضی الله عنه درضعی خور سره دقربانۍ طاقت هم نه وو ددې په عوض کی ده ﷺ دروژې نیولو ارشاد ورته فرمایلی دی).

۲۸. **پوښتنه**: مورږ سپیان ایله کړو ښکار په کوو دهغوی کړل سوی ښکار په کمو صورتو کی جآئز دی اوکله ناجآئز، او بعضی وختونه خو زمورږ دخپل سپی سره پر ښکار باندی بل سپی هم موجودیږی داسی ښکار خوړل پکار دی او که نه؟

[سوال کوونکی: عدی بن حاتم رضی الله عنه]

جواب: کله چی ته خپل تعلیم یافته سپی (په بسم الله ویلو سره) پر ښکار باندی ایله کړی او هغه ښکار مړ کړی نو هغه خوره او که چیری ښکار کوونکی سپی په خپله هم دهغه څخه خوراك وکړی نودا ښکار مه خوره او کله چی دسپی سره بل سپی پر ښکار باندی پیداسی نوبیا هم هغه مه خوره ځکه چی تا بسم الله یوازی دخپل سپی پر ایله کیدو باندی ویلی وه نه پر هغه بل باندی (اوپر کم سپی چی دایله کیدو په وخت کی بسم الله ونه ویل سی دهغه ښکار کړل سوی حیوان خوړل جآئز نه دی) لهذا نو هغه هم مه خوره ځکه چی معلومه نه ده چی ستا سپی دا ښکار کړی او مړ کړی دی اوکه هغه بل سپی. (بخاری شریف)

شرح: دسپی ښکار کم چی ترمړ کیدو وروسته پیدا سی په هغه کی که چیری درې ۳ خبری وی نو حلال دی ۱. سپی به تعلیم یافته وی ۲. مسلمان به په بسم الله ویلو سره ایله کړی وی ۳. سپی به دهغه څخه خوراك نه وی کړی، که چیری ژوندی پیدا سو نوددې شرطو ضرورت نسته ذبح یې دی کړی او بیا دې یې وخوری. که چیری دوو سپیانو په شریکه ښکار کوی نوپه دواړو کی هغه درې ۳ سره شرطونه پکار دی، که چیری په دوی کی یوهم غیرِ تعلیم یافته وو یا کافر یا مشرك ایله کړی وی نو ددوی دخوا څخه مړ کړل سوی ښکار نه دی حلال (تفصیلی حال دسپی دښکار او مسئلې او نور یې تردې مخکی ذکر سویدی).

۲۹. **پوښتنه**: یا رسول الله ﷺ دا زما زوی دی ما په دغه نس کی ساتلی وو، دتیو څخه می شیدې ورکولی په غیږ کی می روزی اوس دده پلار ماته طلاق راکړیدی او غواړی چی دی هم زما څخه جلا کړی، ته ﷺ ددې په اړوند څه حکم فرمایی؟

[سوال کوونکی: یوه ښځه په روایت دعبد الله بن عمر رضی الله عنهما]

جواب: ترڅو پوری چی ته دبل چا سره نکاح ونکړی نسبت دهلك وپلار ته، ته یې زیاته حقداره یې. (ابوداؤد، مسندِ احمد)

شرح : کوچنی ته دپرورښت ورکولو او دخپل ځان سره دساتلو دپاره مور حقداره ده ترڅو پوری چې کوچنی هوښیار نسی (چی دهغه موده فقهاوو ؓ دهلك دپاره اوه ٧ کاله مقرره کړیده او دانجلۍ دپاره يې دحيض تر راتلو پوری) لیکن پرښځی باندی دی ددې په وجه جبر نه کول کیږی ، دکوچنی نفقه اوخرچه په دې ورځوکی دپلار پرذمه باندی ده ، او که چیری پلار مالداره وی نو دپرورښت مزدوری هم ښځه ورڅخه اخیستلای سی کله چې دمیړه په نکاح یا عده کی نه وی ، لیکن که چیری مور يې دداسی شخص سره نکاح وکړه چی هغه دکوچنی دپاره محرم نه وو یا داسی ځای ته داوسیدنی دپاره ولاړه چی دهغه ځای اوسیدونکی دکوچنی او دهغه دپلار سره عداوت (دښمنی) درلوده نو ددې (مور) حق دپرورښت يې ځی ، ولی چی په دې صورتوکی کوچنی ته دتکلیف او ضرر اندیښنه ده ، که چیری مور یې دداسی یو شخص سره نکاح وکړه چی هغه دکوچنی محرم وو نو دمور حق داولاده څخه نه باطلیږی ، مثلا دکوچنی داکا سره یې نکاح وکړه یایې داکا دزوی سره نکاح وکړه ، که چیری مور یې پرورښت نه کوی یا مړه سوه یایې دکوچنی دنامحرم سره نکاح وکړه نو نیکه ته ترده وروسته بیا انا ته تردې وروسته بیا خور ته تردې وروسته بیا خاله ته بیا عمه ته بیا نورو ښځو او نرانو ته دحضانة (١) حق حاصلیږی ، چی دهغه تفصیل ددې لنډی کتاب لائق نه دی .

مسئله : که چیری مور یې فاسقه یا فاجره وی نوبیا دحضانة حق نه ورته حاصلیږی . که چیری دکمی وجی څخه لا چاری او لابدی وی مثلا دمور څخه ما سوا کوچنی دبل چا شیدې نخوری نوبیا به یې په مور باندی په جبر سره داولاد پرورښت کول کیږی .

٧٠. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زما دزوج یوڅه غلامان تښتیدلی وه هغه ددوی په

(١). حضانة : یعنی داولاد طلب کول مور لره دپرورښت دپاره .

قال الكاسانى فى البدآئع فى الحضانة : هِيَ فِي اللُّغَة تُسْتَعْمَلُ فِي مَعْنَيَيْن: أَحَدُهُمَاجَعْلُ الشَّيْءِ فِي نَاحيَة يُقَالُ: حَضنَ الرَّجُلُ الشَّيْءَ أَيْ اعْتَزَلَهُ فَجَعَلَهُ فِي نَاحيَة منْهُ، وَالثَّاني: الضَّمُّ إلَى الْجَنْب يُقَالُ: حَضَنْته وَاحْتَضَنْته إذَا ضَمَمْته إلَى جَنْبك ، وَالْحَضْنُ الْجَنْبُ فَحَضَانَةُ الْأُمّ وَلَدَهَا هيَ ضَمُّهَا إيَّاهُ إلىٰ جَنْبهَا وَاعْتزَالُهَا إيَّاهُ منْ أَبيه ليَكُونَ عنْدَهَا فَتَقُومَ بحفْظه وَإمْسَاكه وَغَسْل ثيَابه وَلاَ تُجْبَرُ الْأُمُّ عَلَى إرْضَاعه إلاَّ أَنْ لاَّ يُوجَدَ مَنْ تُرْضعُهُ فَتُجْبَرَ عَلَيْه وَهٰذَا قَوْلُ عَامَّة الْعُلَمَاء . آهـ

تلاښ کې ووتی کله چې قدوم ته ورسیدی نو هغه غلامان یې پیدا کړه ، غلامانو هغه قتل کې ، اوس که چیرې اجازه وفرمایې نو خپلې پخوانۍ قبیلې بنی خدره ته به ولاړه سم ځکه زوج چې زه په کم کور کې پرې اېښې یم او دی مړ سو هغه نه داوسیدنی دپاره صحیح ځای دی اونه هم څه دخوراك او چیښاك اسباب سته .

[سوال کوونکې : زوجه حبشیه ابو سعیدِ خدری رضی الله عنه]

جواب : ته په خپل هغه سرای کې اوسه ترڅو پورې چې مقرره عده خپل پای ته ورسیږي (ترمذی، ابوداؤد ، نسائی، مؤطا امام مالكؒ) .

شرح : اول دې ته آنحضرت ﷺ اجازه فرمایلې وه چې ولاړه سه لیکن کله چې هغه واپس روانه سوه نو پدستی یې راوبلله او ورته وې فرمایل چې دعدې ترختمیدو پورې په همدې سرای کې اوسه ، ددې څخه معلومه سوه چې دمعتدې دپاره دزوج یا دزوج دوارثانو دطرفه څخه داوسیدنی دپاره په ورکړل سوی کور کې اوسیدل واجب دی او دا چې دکور یا بل شی دخرابوالی او دلږ او ډیر تکلیف دوجی څخه په عده کې کور پرېښوول جآئز نه دی بلکه په وخت کې دوفات دزوج چې په کم کور کې اوسیږي په همدغه ځای کې دې عده پوره کړي برابره خبره ده که هغه ځای دښځې په ملك کې وي اوکه دزوج او که دبل چا . البته که یې چیرې دزوج وارثان په ظلم او زور سره وباسي یاپه دې کور کې دځان او مال دضآئع کیدو خطره وي یا کور ونړیږي یا دنړیدو بیره وي یا دکرایې کور وي او ښځې ته دکرایې ورکولو طاقت نه وي په دې ټولو صورتونو کې کور پرېښوول جآئز دی .

مسئله : که چیرې اتفاقي دیوچا کره دلیدو کتو دپاره تللې وه او ترشا یې په همدې وخت کې زوج مړ سو یا یې طلاق ورکې نو پدستې دې خپل کورته بیرته راسي او عده دې تیره کړي .

مسئله : دزوج دمرګ په عده کې که چیرې دښځې سره دخوراك او چیښاك او ګذارې سامان نه وي نو دا چې دا دورځې ووزي اوکار وبار وکړي او دشپې بیرته واپس همدغه کور ته راځي او پکښې اوسي نو دا جآئز دی لیکن دطلاق په عده کې بالکل وتل روا نه دی ولې چې ترعدې پورې ددې خرڅ دزوج پر ذمه باندې دی.

۷۱. **پوښتنه** : ما دابو اهاب دلور سره چې نامداره ده په غنیه باندې نکاح کړې وه اوس یوه ښځه وایي (او زما په فکر کې که هغه درواغ وایي) چې ما عقبه او دهغه وزوجې ته ددوی په کوچنیوالی کې شیدې ورکړیدي په دې صورت کې غنیه زما

زوجه کيدلی سی او که نه ؟ [سوال کوونکی: عقبه بن حارث رضي الله عنه]

جواب : ته خپله دا زوجه پرېږده ، کله چی دا ويل کيږی چی تاسی دواړه رضاعی خور او ورور ياست ، نوبيا څنګه تاسی دواړه دزوج او زوجې په ډول اوسيدلای سی . (بخاری ، نسآئی ، دار قطنی) .

شرح : عقبه رضي الله عنه په مکه معظمه کی اوسيږی دده دزوجې نوم زينب او غنيه وه او دامِ يحيٰی په کنيت سره مشهوره وه يوه ورځ يوه سوال کوونکی تور پوستی ښځه ددوی کورته راغلله دې ته په خير ورکولو کی دوی وځنډيده نو دې ورته وويل چی ماته څه صدقه او خيرات ضرور راکړی په خدای قسم چی ما خو تاسی دواړو ته شيدې درکړيدی که څه هم چی هغې زړی ښځی دا خبره دصدقې او خيرات اخيستلو دپاره کړی وه ليکن ددې څخه ددې دواړو زوج او زوجې ورور او خور کيدل ثابت سوه ، عقبه رضي الله عنه ورته وويل چی ته درواغ وايی که ريشتيا داسی وای نو دمخکی څخه تا دا خبر ولی نه راکوی مګر هغه سپين سری پرخپلی خبری باندی ولاړه وه ، دزوجې وقريبانو او کورنۍ ته يې دتحقيق دپاره سړی وليږی نو هغوی ټولو وويل چی موږ ته نه ده معلومه چی دې ښځی دی زموږ انجلۍ ته شيدې ورکړی وی ، نوبيا عقبه رضي الله عنه سپور سو او دمسئلې دپوښتنی دپاره مدينی منوری ته ولاړی او دجناب سرورِ عالَم ﷺ په خدمتِ بابرکت کی حاضر سو ده ﷺ چی واقعه واوريده نو دجلا کيدو حکم يې ورکی او وې فرمايل چی کله په تاسی دواړو کی دشيدو دعلاقې په وجه باندی دورور اوخور قرابت راغی نوبيا څنګه يوځای اوسيدلای سی ، عقبه رضي الله عنه ارشادِ نبوی ﷺ په زړه او روح سره قبول کی او خپله زوجه امِ يحيٰی يې پرېښووله او بله نکاح يې وکړه .

دا حکم آنحضرت ﷺ په ډول دتقوٰی او احتياط فرمايلی وو که نه وی نوپه دې صورت کی زوجه پرېښوول واجب او لازمی نه وه ، او يوازی ديوې ښځی په شاهدې سره درضاع علاقه نسی ثابتيدی ، البته احتياط او تقوٰی دغه ده دکم چی حضور ﷺ حکم ورکی او عقبه رضي الله عنه عمل په وکی .

۷۲. **پوښتنه** : ای فخرِ عالَم ﷺ دابی القعيس ورور افلح دلته زموږ کره راغلی وو ما دهغه څخه پرده وکړه نو هغه راته وويل چی آيا زما څخه هم پرده کوی زه خو ستا اکا يم ما ورته وويل چی ته می اکا دکمی خوا سوې ؟ هغه راته وويل چی زما دورور زوجې تاته شيدې درکړيدی ، ما ورته وويل چی ماته خو شيدې ښځی

راکړیدی ستا یې څه علاقه ورسره ، اوس ته وفرمایه چې دهغه څخه پرده کول پکار دی او که واقعی هغه په دې علاقې سره اکا ګرځی او پرده نه ده واجب ؟

[سوال کوونکی : ام المؤمنین عآئشة رضي الله عنها]

جواب : هغه شرعًا ستا اکا دی هغه ته دراتللو اجازه ورکړه دهغه څخه پرده مه کوه ځکه په نسب سره چې کم قرابتونه ثابتیږی هغه په رضاع سره هم ثابتیږی. (بخاری)

شرح : ددې حدیث څخه معلومه سوه چې دشیدې ورکوونکی ښځی دزوج په علاقې سره هم هغه قرابت ثابتیږی کم چې په نسب کی دپلار دطرفه څخه وی مثلاً دنسبی پلار دورور څخه پرده نه ده واجب او نکاح ورسره حرامه ده دغه رنګه درضاعی پلار دورور سره هم نکاح حرامه ده او پرده نه ده واجب ځکه چې هغه رضاعی اکا دی ، لکه چې دا شخص چې دحضرتِ عآئشې رضي الله عنها درضاعی مور لیور یعنی درضاعی مور دزوج ورور یې وو چې دهغه په مخامخ کیدو سره ده ﷺ عآئشې رضي الله عنها ته اجازه ورکړه او ورته وې فرمایل چې دی ستا اکا دی ، دافلح په اړوند اختلاف دی چې دا دابو القعیس زوی دی اوکه ورور مګر زیاته معتبره خبره داده چې ورور یې دی ، دعآئشې رضي الله عنها یوبل اکا هم رضاعی وو مګر هغه یې دبلی علاقې څخه اکا کیدی یعنی دابوبکر رضي الله عنه سره په شیدو کی شریك ورور وو ، په عربو کی چې کله دمور څخه ما سوا دنورو ښځو شیدې هم اکثره وخت ماشوم ته ورکول کیږی ددې وجی درضاعت علاقې په کثرت سره وی . په هندوستان ، پاکستان او افغانستان کی هم داسی علاقې او قرابتونه وی دنکاح پر وخت خلګوته پکاردی چې دعلماوو څخه تحقیق وکړی ترڅو چې په حرام کی مبتلا نسی .

۷۳. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ ارشاد وفرمایاست چې بعضی وخت یوڅوك یو دخیر کار کوی په دې وجه باندی خلګ دهغه تعریف کوی ، ددې څخه هغه ته څه تاوان رسیږی او که نه اوپه ثواب کی څه نقصان راځی اوکه نه ؟

[سوال کوونکی : صحابه رضي الله عنهم په روایت دابو ذر رضي الله عنه]

جواب : دا تعریف خو مومن ته ژر رسیدونکی زیری دی . (مسلم شریف)

شرح : دجواب مطلب دادی چې دا تعریف هغه شخص لره هیڅ ضرر رسوونکی نه دی بلکه داخو نقد او ژر رسیدونکی زیری دی چې ده ته دلته ورسیدی چې دهغه څخه معلومه سوه چې الله تعالی ددې بنده څخه راضی سویدی او دی یې خپل

محبوب کړیدی ، دا دهغه ﷻ درضا او محبت تاثیر دی چی ددنیا خلګ یې هم محبوب بولی او تعریف یې کوی ، لکه په حدیث شریف کی چی راغلی دی چی کله الله تعالی یوڅوك محبوب ګرځوی نو دآسمان خاوندانو ته اطلاع او خبر ورکول کیږی چی هغه یې هم دوست ونیسی تردې وروسته په کراره کراره داهلِ دمځکی په زړو کی هم دهغه محبّت او عظمت کښېنی او هغه په دوی کی مقبول ګرځوی ، حاصل داچی ددې ځای تعریف دراتلونکی دکامیابۍ او نیکمرغۍ او دعالَم آخرت دبشارت او خوشحالۍ علامه ده چی هغه ده ته هلته حاصلیدونکی ده او دهغه لوړ قیمتو اجر اوثواب اوالهی نعمتو پیش خیمه ده کم چی دده دپاره په عالمِ باقی کی تیار سویدی .
۷۴. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ ما یو آس فی سبیل الله (یعنی دثواب په نیت باندی دخدای تعالی ﷻ دپاره یا دجهاد کولو دپاره) یوه شخص ته ورکړی وو مګر هغه ددې آس هیڅ خدمت نه وو کړی او ډنګر او نرۍ کړی وو چی بالکل بیکاره کړی یې وو ، اوس یې هغه شخص خرڅوی غالبًا داسی ګمان کیږی چی په ډیره اندازه کم قیمت به یې ورکړی زه هغه ورڅخه رانیسم که نه ؟
[سوال کوونکی : عمر بن الخطاب رضی الله عنه]
جواب : هغه هیڅکله مه رانیسه خپله صدقه بیرته واپس مه اخله که څه هم چی هغه یې تاته دیوه درهم په بدله کی هم درکوی ددې وجی چی کم څوك صدقه ورکړی او بیرته یې واپس ورڅخه واخلی هغه داسی دی لکه سپی چی خپل قۍ دوباره بیرته خوری . (بخاری ومسلم)
شرح : کله چی هغه آس (چی دهغه نوم حضرت عمر رضی الله عنه وَرْد ایښی وو) ډیر ډنګر او بیکاره سوی وو ددې وجی څخه یې په کم قیمت باندی دتر لاسه کولو ګمان وو او ددې وجی چی دده سره به په خاص طور سره ډیر رعایت وکی ولی چی دا دده دخوا څخه ورکول سوی وو که څه هم چی داقسم بیع حلاله او جآئزه ده لیکن کله چی دفی سبیل الله تر ورکولو وروسته اوس دهغه څخه یو قسم رعایت تر لاسه کول نا مناسب دی اوس چی هغه هرڅومره قدر رعایت وکړی ګواکی په هغومره اندازه دده ورکړه بیرته ده ته واپس راغله لهذا دا فعل داحتیاط او تقوٰی خلاف او یوڅه قدر مکروه دی ددې وجی جناب سرورِ عالَم علیه الصلاة والسلام دعمر رضی الله عنه دپاره دا نکړه خوښه او ممانعت یې وفرمایۍ او بیا یې دصدقې بیرته اخیستلو

سخت مذمت دیوه مثال په بیان کولو سره ښکاره کی .
۷۵. **پوښتنه** : ای سرورِ عالَم ﷺ مورِ (یعنی ښځی) پر خپلو پلرو او زامنو او مړو باندی نهایتی بار (او ګرانی) یو (زمورِ خرڅ چی کم ددوی پرذمه دی هغه دوی ته ډیر درونـد او ناخوښه دی) ددې خلګو دمال څخه (مورته بې لـه اجازې) آیا یوڅه اخیستل حلال دی ؟
[سوال کوونکی: یوه ښځه اوږدقامت اوقوی اوغټ بدن والا ګواکی دقبیلې څخه دمضروه]
جواب : ددوی دمال څخه تازه شی اخلی خوراك یې هم حلال دی او په هدیه کی ورکول یې هم (ابوداؤد) .
شرح : په کومو ملکو کی چی ښځی کم دروزی کار په خپله نه کوی هلته اکثره پر خلګو باندی ددوی داخراجاتو بار نهایتی ګران تیریږی (ګواکی بعضی وختونه په وجه دډیر تعظیم او محبّت هغه درونـد والی نه معلومیږی) اوس چی هغه په اجازه او خوشحالیۍ سره هرڅه ورکړی دا دهغوی عنایت اومهربانی ده لیکن بې له اجازې څومره قدر تصرف کول جآئز دی ؟ دا سوال کوونکی وپوښتل ، ده ﷺ وفرمایل چی لانده او تازه شیان مثلاً پوخ سوی خوراك یا شیدې اونور داسی شیان چی ژر خرابیږی او هغه نسی ذخیره کیدی هغوی بې له اجازې خوړل یا یوڅه قدر په طور دهدیې یا خیرات ورکول یوچا ته جآئز دی ، نور مالونه لکه غلې او دانې او داسی شیان چی دذخیره کیدو قابل وی په هغوی کی داسی تصرف کول نه دی جآئز ، که چیری زوج نه ورکول نو دخپل اولاد دپاره خوراك او نور ضروری شیان بالکل بې لـه اجازې اخیستل هم جآئز دی لیکن هدیه او صدقه او نور په هغه صورت کی ورکول جآئز دی چی دزوج اجازه اورضا په ډول دعرف او عادت معلومه وی او هغه دکوچنی شیانو په ورکولو سره نه ناراضه کیږی ، بلکه که چیری په غله او نقدو او نورو شیانو کی هم دزوج په طرز او طریقې سره اجازه معلومه سی نو خرڅول ، ورکول او وربخښل یې جآئز دی لیکن په هر حالت کی دی بې له موقع او بې ځایه دهغه مال نه خرڅوی او دفضول خرچی دعادت په اختیارولو سره دی دشیطان خور دځانه څخه نه جوړوی .
۷۶. **پوښتنه** : پرمځکه باندی ترټولو مخکی کم مسجد جوړ سویدی او دهغه څخه وروسته کم یو ؟ [سوال کوونکی: ابوذرِ غفاری رَضِیَ اللهُ عَنْهُ]
جواب : اول مسجدِ حرام (یعنی خانهٔ کعبه) جوړ سویدی تر هغې وروسته مسجدِ

اقصٰی (یعنی بیت المقدس چی سلیمان ﷺ جوړ کی) . (بخاری ونسائی)
شرح : په دې کی هیڅ کله هیڅ شبه نسته چی په ټوله عالَم کی چی ترټولو اول کم ځای دعبادت دپاره مقرر کړل سویدی هغه مسجدِ حرام یعنی خانه کعبه ده لکه خدای تعالیٰ چی هم فرمایلی دی چی: إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُّضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِيْ بِبَكَّةَ یعنی تر ټولو مخکی کور کم چی دخلګو دپاره عبادت خانه مقرره کړل سوی وه هغه دی چی په مکه کی دی (یعنی خانه کعبه) ، اونه هم په دې کی شك سته چی مسجدِ اقصٰی تردې وروسته جوړ سویدی لیکن په بعضی روایتوکی دی چی دسوال کوونکی پر پوښتنه باندی آنحضرت ﷺ وفرمایل چی دمسجدِ حرام او مسجدِ اقصٰی په بنیاد کی دڅلویښتو ۴۰ کالو فاصله ده حالانکه دتاریخ څخه واضحه کیږی چی په دوی کی تر زرو ۱۰۰۰ کالو هم زیات لیری والی دی ولی چی خانه کعبه ابراهیم عَلَیْہِ السَّلَامُ جوړه کړیده او مسجدِ اقصٰی سلیمان عَلَیْہِ السَّلَامُ . ددې وجی نو ښه پوهیدل پکار دی چی جناب سرورِ عالَم ﷺ هغه فاصله بیان کړیده کمه چی ددوی دواړو داولو بنیادو او اصلی بناوو ترمابینځ واقع ده ولی چی نه دخانه کعبې اصلی بانی حضرت ابراهیم عَلَیْہِ السَّلَامُ دی اونه هم دمسجدِ اقصٰی بنیاد ایښوونکی حضرت سلیمان عَلَیْہِ السَّلَامُ دی بلکه حضرت آدم عَلَیْہِ السَّلَامُ په امرِ خداوندی سره یو تربل وروسته دواړه مسجدونه جوړ کړیدی اوپه همدغه بنیاد ایښوولو کی څلویښت ۴۰ کاله فاصله وه ، دکم چی مخبرِ صادق (روحی فداه [1]) بیان فرمایلی دی ، تر اوږدې زمانې او ډیری مودی وروسته چی کله ددواړو علامې خرابی او محوه سوی وی او بې نښانه پاته سوی وی په ارشاد او اطلاع خداوندی سره سیدنا ابراهیم عَلَیْہِ السَّلَامُ خانه کعبه پرقدیمو بنیادو باندی تعمیر کړه او دده لمسی حضرت یعقوب عَلَیْہِ السَّلَامُ مسجدِ اقصٰی پر مخکنیو بنیادو باندی راپورته کی (په دې دوو تعمیرو کی تقریباً دڅلویښتو کالو فرق وو) بیا یوڅه موده وروسته داؤد عَلَیْہِ السَّلَامُ په نهایتی عمدګی او استحکام سره دمسجدِ اقصٰی تعمیر شروع کی او دهغه دوفاته څخه وروسته دده رشید زوی او لآئق او عالیقدر جانشین سلیمان عَلَیْہِ السَّلَامُ اختتام ته ورسوی او هم دی عَلَیْہِ السَّلَامُ ددې بانی مشهور سو لیکن دخاصو تعلقاتو دوجی څخه دبیت الله شریفی بانی حضرت ابراهیم عَلَیْہِ السَّلَامُ مشهور دی ګواکی

[1]. یعنی زما روح دی ترده ﷺ قربان وی . منه

خانه کعبه هم تر ده ﷺ وروسته څو وراه تعمیر سویده ، دبیت الله تعمیراتو یو څه قدر حالات همدې فقیر مؤلِف په الجواب المتین کی او زیات حالات یې دالصّالحات پر حاشیه باندی دحضرتِ فاطمې رضي الله عنها په حالاتو کی لیکلی دی .

۷۷. **پوښتنه** : یا رسول مقبول ﷺ زما نوم فلانی ځای ته دتلونکو مجاهدینو په نومونو کی لیکل سویدی او زما زوجه حج ته تللی ده (حالانکه دښځو دپاره بې له کم محرم یا زوجه څخه یوازی تلل منع دی او هلته په جهاد کی تلل هم ضروری دی (ولی چی نوم می لیکلی دی) اوس څه تدبیر وکړم) ؟

[سوال کوونکی : یو شخص په روایت دابن عباس رضي الله عنهما]

جواب : ته دخپلی زوجې سره ولاړ سه حج وکه (جهاد ته تلل وځنډوه). (بخاری)

شرح : یو وار دخدای ﷻ رسول ﷺ ارشاد وفرمایی چی بې له ملګری کیدو دزوج یا یوه محرم دی هیڅ ښځه سفر نه کوی ، چی ددې څخه معلومه سوه چی دښځی دپاره دفرضی حج دادا کولو دپاره هم بې له ملګری کیدو دزوج یا محرم سفر نه دی جآئز ، ددې وجی سوال کوونکی ولاړ سو او پوښتنه یې وړاندی کړه ، غالبًا به دهغه پر زوجی باندی حج فرض کړل سوی وو اوپرده به نه وو فرض سوی لیکن کله چی دده دنفلی حج دوجی څخه دزوجې فرضی حج ادا کیدی اوبې له دی چی دی ولاړ سی هغه پاتیده ولی چی بل څوك بیوونکی یې نه وو او یوازی تلل حرام وه ځکه یې نوده ته دجهاد پرېښوولو او حج کولو حکم ورکی ، ولی چی جهاد دده په نه موجودګی کی هم کیږی لیکن دزوجې حج بالکل فوت کیږی .

مسئله : کله چی دنورو احادیثو څخه معلومه سویده چی دیوازی سفر ممانعت په هغه حالت کی دی کله چی ددرو ورځو سفر وی (چی دهغه مقدار په پاکستان او هندوستان کی ۴۸ انګریزی میله کیږی) نو که چیری یوه ښځه مکی معظمې ته نژدی اوسیږی چی ددرو ورځو سفر (یعنی د۴۸ میلو فاصله نه وی) نودې ته یوازی تلل او حج کول هم جآئز دی ، لیکن بهتره خبره پرهر حال داده چی دیو چا محرم سره یوځای ولاړه سی.

۷۸. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زما دوه همسایګان دی (که چیری زه هدیه ورکول وغواړم او هغه دومره شی وی چی یوازی یوه همسایه ته دورکولو قابل وی نو) په دوی کی یې کم یوه ته ورکړم ؟ [سوال کوونکی: عآئشة رضي الله عنها]

جواب : دکم یوه دروازه چی تاته زیاته نژدی وی . (بخاری)

شرح : دهمسایه وکورته چی کم شی راځی نونژدی دروازې والا همسایه اکثره وخت هغه وینی اوبعضی وخت یې دهغه شی وطرف ته رغبت او خواهش پیدا کیږی ، نو دپوره نروالی دوجی څخه یې هغه ته دهدیې او تحفې ورکولو حکم وفرمایۍ او ددې وجی هم دهغه حق زیات دی چی هغه دحاجت او ضرورت پروخت دده کومکی وی او دغفلت په وخت کی یې حفاظت کوونکی وی ، نو ددې ټولو مصلحتو په وجه نژدی دروازې والا همسایه ته یوشی ورکول مستحب او افضله دی ، که یې چیری دخپل یوه مصلحت یا فآئدې په وجه ولیری دروازې والا همسایه ته ورکی نوبیا هم جآئز او صحیح دی. دارنګه دا حکم هغه وخت دی چی یوازی یوه ته ورکول منظور وی یا هغه هدیه قلیل المقداره وی چی یوه ته ورکول کیږی زیات ته نه ، که داسی نه وی نوکه یې قدرت وی نوبهتره داده چی دواړو ته هدیه ورکړی ، نژدی دروازې والا ته هم او لیری دروازې والا ته هم .

دهمسایه سره په مړانی ، کومك ، خیر خواهی او اعانت کولو کی ډیر حدیثونه وارد سویدی ، هغه ته ضرر رسول ، آزارول ، دهغه وپټو شیانوته کتل او پلټنه یې کول نهایتی لویه ګناه ده ، دهمسایه حقوق ، اخلاق او آداب یې په کتابو کی مفصل ذکر دی .

۷۹. **پوښتنه** : ای جناب سرورِ عالَم ﷺ زما مور راغلی ده ، هغه مشرکه او داسلام څخه ناخوښه او بیزاره ده ، ماته دهغې خدمت کول او ورسره وصله رحمی کول جآئز دی او که نه ؟ [سوال کوونکی : اسمآء خور دابوبکر رضی الله عنهما]

جواب : ته دخپلی مور سره وصله رحمی (په ګذاره او احسان کی) کوه (مسلم)

شرح : ابوبکر رضی الله عنه دجاهلیت په زمانه کی خپلی یوې زوجې ته چی نامداره وه په قُتیلۀ سره طلاق ورکړی وو چی دهغه څخه دابوبکر رضی الله عنه لور اسمآء (چی زوجه وه دزبیر رض) پیدا سوی وه ، مدینې ته ترهجرت کولو وروسته په کمه زمانه کی چی حضرت سرورِ کآئنات ﷺ دقریشو دکفارو سره پریو څو شرطو باندی صلح کړی وه (چی هغې ته صلحِ حُدیبیه او عهدِ قریش هم ویل کیږی) دا ښځه دخپل زوی حارث سره (چی هغه یې دبل زوج مدرك څخه پیدا سوی وو) ملګری سوه دمکې معظمې څخه را روانه سوه دخپل لور اسمآء رضی الله عنها کور مدینی منوری ته راورسیده اویوڅه غوړی ، کشمش اونور شیان یې په تحفه کی راوړه لیکن داسلام څخه متنفره او دلور دمسلمانیدو څخه نهایتی ناراضه وه ، او دلته دډیری مودې

څخه دابوبکر ﷛ کور په نورِ اسلام سره منوّر سوی وو ، ښځو او نرانو ټولو درسول الله ﷺ پر احکامو باندی روح او ځان ورکوی او دده ﷺ بې له اجازې يې هيڅ کار نه کوی ، اسمآء ﵟ نه تحفه قبوله کړه او نه يې دمور کم خاطر او خيال وساتی بلکه دهادی برحق ﷺ په خدمت مبارك کی حاضره سوه او حال يې عرض کی ، ده ﷺ په جواب کی دمور کيدو دعلاقې ښکاره والی وکی ددې محبّت يې تازه کی او اجازه يې ورته وفرمايله چی دمور کيدو دعلاقې څخه ته دهغې خدمت ، تعظيم ، ښه سلوك او احسان ورسره وکړه که څه هم چی هغه مسلمانه نه ده، دده ﷺ دارشاد څخه معلومه سوه چی سره ددې چی کافر او مشرك وی دمور اوپلار دخدمت او تعظيم حق نه زائليږی ، او خدای تعالٰی ﷻ چی دمور اوپلار سره کم داحسان اونيکئ حکم فرمايلی دی هغه عام دی ، والدين برابره خبره ده که مسلمانان وی او که نه وی او په مذهب مخالف قريب او رشته دار کم چی دمسلمانانو په آزار نه وی پسې دهغه سلوك او احسان کول شرعًا نه دی منع او داهم واضحه سوه چی اسلام څومره قدر فراخ زړه درلودونکئ اوخوښ مذهب دی، دمذهب مخالفين ترڅو پوری چی ضرر ونه رسوی دهغوی سره مراعات کول ، نفع ورته رسول ، تعظيم او خدمت ورته جآئز بولی .

مسئله : که چيری په جهاد کی کافر پلار دمسلمان زوی په مقابله کی راسی او دقتل کولو موقع وی نو مستحب داده چی په خپله يې نکړی قتل يوبل څوك دې ورته را مخ ته کړی .

۸۰. **پوښتنه** : ای حضرت رسول الله ﷺ زه مسلمان سوی يم او زما سره اته ۸ ښځی دی دا ټولی دځانه سره ساتلی سم او که نه ؟

[سوال کوونکی : قيس بن حارث الاسدی ﷛]

جواب : څلور (کمی چی ستا په نکاح کی اولی راغلی دی) راوګرځوه (او څلور يې ايله کړه) (ابوداؤد) .

شرح : دمسلمان دپاره تر څلور زياتی ښځی په يوه حالت کی په تصريح سره دقرآن او حديث هيڅکله جآئز نه دی ، که چيری دمسلمان کيدو پروخت تر څلورو زياتی موجودی وی نو دزياتو ايله کول ضروری دی ليکن دهغو څلورو ايله کول پکار دی دکومو سره چی نکاح وروسته سوی وی ، او که وروسته والا دځانه سره پاته کول غواړی نودهغه صورت دادی چی اول دی ټولوته طلاق ورکړی اوبياچی يې دکومی

دکومې سره زړه وغواړي نکاح دې ورسره وکړي .

مسئله : که چیرې دیوه سړي په نکاح کې درې ښځې موجودې وي او څلورمې ته یې طلاق ورکړی وو نو ترڅو پورې چې دڅلورمې عده نه وي تیره سوې زوج ته دبلې ښځې سره نکاح کول نه دي حلال .

۸۱. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ کوچنیانو ته په کم عمر کې لمونځ کول پکار دي ؟
[سوال کوونکی: یوشخص نامعلوم الاسم په روایت دعبد الله بن حبیب رضی الله عنه]

جواب : کله چې په رسته اوچپه کې فرق وکولای سي (یعنی هوښیار سي) نوبیا دي لمونځ ادا کول شروع کړي . (ابوداؤد)

شرح : لمونځ روژه او نور احکامِ شرعیه هغه وخت فرض او واجب ګرځي چې انسان بالغ سي او لیونی نه وي لیکن کله چې لمونځ دالله جل جلاله په فرآئضو کې ډیر مهم او دټولو عباداتو خلاصه ده ددې وجې دعادت جوړولو ، او اِزده کولو په واسطه کوچنیانو ته داوو ۷ کلو په عمر کې لمونځ ادا کول پکار دي او کله چې یې عمر دلسو ۱۰ کالو سو او دژبې په تاکید او امر کولو سره یې لمونځ نه کوي نو په سزا ورکولو او وهلو باندې لمونځ په ادا کول پکار دي ، لکه چې په ابوداؤد او ترمذي او نورو کې یو حدیث دی چې دهغه ترجمه داده چې خپل اولاد ته (هلك وي اوکه انجلۍ) دلمانځه حکم کوي کله چې دهغه عمر اوه ۷ کاله وي او پر لمونځ نه کولو باندې یې وهي کله چې دهغه عمر لس ۱۰ کاله وي (ولې چې اوس بالغ کیدو ته نژدې دي په دې وخت کې دتاکید زیات ضرورت دی او دلسو ۱۰ کالو په عمر کې) دهلکانو او انجونو بسترې ورجلا کوي (یعنی خور او ورور جلا جلا بیدوي) لیکن په چلاخې او لرګي او نورو دا ډول شیانو سره یې (چې عیب په بدن کې پیدا کوي) وهل نه دي پکار بلکه په لاس سره یې وهل پکار دي ، او تردرو ضربو وهلو یې زیات په یوه وار مه وهي او پرسر یې مه وهي ، دلمانځه په ډول دروژې حکم هم په دې عمرکې پکاردی او دنورو شرعي احکامو پابندي په کول هم پکار دي ددې دپاره چې په آزاد پرېښوولو سره ورڅخه بې مهاره اوښ جوړ نسي او په آینده کې په خرابۍ اخته نسي . (۱)

۸۲. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ موږ پر دریاب باندې سفر کوو او دخپل ځان سره

---

(۱). دعامو (عامیانو) خلګو دپاره دا حدیث دومره مهم دی چې باید دسرو زرو په اوبو یې ولیکي او تر خپل وسه پورې دعمل کولو کوشش په وکړي. مترجم غفرالله له

لړې خوړې اوبه اخلو که چيرې په هغه اودس وکړو نو دتندي څخه به مړه سو نو آيا ددرياب (سمندر) په شور کوونکو اوبو سره اودس کوو ؟
[سوال کوونکی : يوشخص په روايت دابو هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]
جواب : ددرياب اوبه پاکي دی او دهغه مرداره (خپله مړسوی حيوان) هم حلاله ده (نوپه هغه باندی اودس کوی) (ابوداؤد ، نسائی ، ابن ماجه ، دارمی)
شرح : کله چي ددرياب داوبو خوند يوڅه بدل سوی وی اوپه بعضو ځايو کی يې رنګ هم بل وی او آنحضرت ﷺ ددرياب داوبو په اړوند دا هم فرمايلی دی چی هغه اور دی ددې وجی صحابه وو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ ته شبه وسوه چی شايد ددې داوبو څخه په اودس کولو سره يوڅه کراهيت وی ، ده ﷺ ددې پاکوالی بيان کی داوداسه ، غسل او نورو اجازه يې ورته وفرمايله ، اوکله چی ده ﷺ ته دا معلومه سوه چی دې خلګو ته ددرياب په اوبو کی شبهه ده ددې وجی يې داهم وفرمايله چی ددرياب مرداره هم حلاله ده . دامامِ ابو حنيفه رَحِمَهُ اللهُ عَلَيْهِ په نزد ددې څخه خاص ماهی مراد دی اوپه دريابی حيوانانو کی يوازی هغه حلال دی دبعضو نورو علماوو په نزد باندی ټوله دريابی حيوانان حلال دی ، پوره تفصيل يې دحديثو په شروحو کی موجود دی.
۸۳. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ زه داسی ښځه يم چی دخپل سرکوڅۍ ډيری ټينګی تړم دجنابت په غسل کی پرسر باندی داوبو اچولو اورسولو پروخت دهغو خلاصول ضروری دی اوکه نه ؟ [سوال کوونکی : ام سلمه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا]
جواب : نه ! دخلاصولو هيڅ ضرورت يې نسته ، تاته همدا کافی دی چی درې واره لپه داوبو ډکه کړی او پرخپل سر باندی يې واچوی او بيا پرټوله بدن باندی اوبه واچوی بس په همدومره کولو سره ته پاکه سوی . (ترمذی ، مسلم ، ابوداؤد)
شرح : په غسل کی درې فرض دی ۱. غړغړه کول يعنی دخُلې پوره دننه خوا پرېوول ۲. په پزه کی اوبه اچول ۳. پرپاته ټول بدن باندی اوبه اچول ، ددې قاعدې څخه لازمه سوه چی دسر او ږيری اونورو ځايو ټول وربښتان دی هم پرېولل سی او لانده دی کړل سی ليکن دښځو دپاره آنحضرت ﷺ وفرمايل چی يوازی دوربښتانو بيخونه لندول کافی دی ، داچی دسر وربښتان خلاص کړی او ټوله وربښتان لانده کړی ضروری نه دی ، البته پرټول سر باندی داوبو تيريدل او دوربښتانو دبيخو لنديدل ضروری دی ، ليکن دا حکم يوازی دکوڅۍ سوو وربښتانو دپاره دی او په

ښځو پوري خاص دی نو که چیری دیوې ښځی ورېښتان مخکی تر غُسل خلاص کړل سوی وه نو بیا دټولو ورېښتانو پرېولل فرض دی . دارنګه دنارینه دپاره دټولو ورېښتانو لندول ضروری (۱) دی برابره خبره ده که کوڅۍ سوی ورېښتان یې وی او که خلاص . که چیری دښځی دکوڅۍ سوو ورېښتانو وبیخو ته اوبه ونه رسیږی نوبیا یې هم خلاصول او دټولو ورېښتانو پرېولل فرض دی .

۸۴. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ کم سړی بهتره دی ؟

[سوال کوونکی : یو اعرابی نا معلوم الاسم]

جواب : کم سړی چی په خپل ځان او مال سره جهاد وکړی (یعنی په جهادکی ځان او مال مصرف کړی) او کم شخص چی دغره دغارو څخه په یوه غار کی واوسیږی او دخپل پروردګار عبادت وکړی او خلګو ته تکلیف ونه رسوی . (بخاری شریف)

شرح : دجهاد کوونکی څخه دا نه دی مراد چی یوازی جهاد کوی ، نور فرآئض او واجبات نه ادا کوی بلکه هغه شخص مراد دی چی ټول ضروریات ددین هم ادا کوی او فی سبیل الله جهاد هم کوی ، دا شخص ترټولو افضل ددې وجی څخه سو چی په نورو اعمالو او افعالو کی یې دالله تعالی داطاعت او فرمانبرداری سره سره اوس خپل ځان اومال هم دخدای ﷻ په لاره کی مصرف کړ کم چی انسان ته ترټولو زیات عزیز او محبوب او قابلِ قدر شیان دی اوددې کار یعنی جهاد ګټه دومره متعدی (نوروته رسیدونکی) ده چی ټول عالَم ددې څخه فیض اخیستونکی دی ځکه چی دهمدې جهاد په سبب سره داسلام نور تر خلګو پوری رسیږی مخالفین نړیږی او دالله ﷻ نوم لوړیږی دکم دوجی څخه چی ټول عالَم قآئم دی ، دټولو څخه جلا چی ګوښه نشین سی او دغره په غارو کی اوسیږی او دخدای ذو الجلال ﷻ ذکر کوی داهم افضله دی مګر په دوهمه درجه کی ، ولی چی دخلګو سره په یو ځای کیدو او ملګری اوسیدو کی اکثره ګناهونه را وړاندی کیږی چاته تکلیف هم رسیږی اوپه عبادت کی خلل او تاوان هم راځی ، داټوله شیان په جلا اوسیدنه کی نه را پیدا کیږی ، نه به چاته دضرر رسولو موقع درته راځی ، نه به ګناه مخ ته راځی ، نه په عبادت کی ریا راځی اونه هم مکر او فریب ، بلکه دزړه داخلاصه به په عبادتِ الٰهی کی مصروف وی لیکن ددې ګټه او نفع او ثواب دده تر ذاته پوری محدوده ده نورو خلګو ته نه ده رسیدونکی ددې وجی په دوهمه درجه کی

(۱). په ابوداؤد کی په روایت دثوبان رضي الله عنه ددې تصریح سویده .

کښېښوول سو .
علمآءِ ربّانیه وو فرمایلی دی چی جناب رسول الله ﷺ ددوو زمانو دوه مناسب عملونه بیان کړیدی یعنی په زمانه کی چی ترڅو پوری یوڅه قدر خیر او نیکی وی اوپه وعظ، نصیحت ، جهاد او نورو شیانو سره داسلام ترقی او نورو ته نفع رسول ممکن وی نو ترهغو پوری دخلګو سره یوځای اوسیدل ، او څه ډول چی ممکنه وی دهغوی په اصلاح او خیر خواهی کی اوسیدل بهتر دی ، اوکله چی دزمانې په هر طرف کی شر خپور سی دنیکۍ دکار نوم لا نسی پاته په داسی وخت ګوشه نشینی او یوازی والۍ بهتر دی .
دموجوده زمانې نهایتی فساد او ډیر شرته په کتو سره خوبعضی حضرات همداسی فرمایی چی همدا زمانه دخلګو څخه دجلا والی او تنهایی ده ، لیکن راجح او حق دهغو بزرګانو قول دی کم چی فرمایی چی اوس هم څه خیر او نیکی موجوده ده داصلاح اونیکۍ کوشش بالکل بې فآئدې نه ځی هغه زمانه تر اوسه لا نه ده راغلی که څه هم چی ډیره نژدی ده .
٨٥. **پوښتنه** : ما په خوب کی دعثمان بن مظعون رضی الله عنه دپاره یوه روانه چینه لیدلی ده. [سوال کوونکی: ام العلاء انصاریه رضی الله عنها]
جواب : دا دهغه عمل دی (چی دهغه ثواب تر مرګ وروسته هم) دده دپاره جاری دی . (بخاری شریف)
شرح : په خوب کی ددنیوی اشغالو تر پرېښوولو او دحواسِ ظاهره وو تر معطل کیدلو وروسته چی کله انسانی روح دعالمِ بالا وطرف ته متوجّه کیږی نو هغه په اندازه داستعداد او قابلیت دهغه ځای شیان په نظر ورځی یعنی که چیری روح صاف او لطیف وی نو مفصّل حالات او پوره واقعه ورته لیدل کیږی او که چیری روح کثیف او په دنیاوی جنجالونو باندی زیات ککړ وی نوڅه مشتبه او مبهم شیان ورته ښکاره کیږی (لکه هنداره چی صفا او شفافه وی نوپوره عکس صفا ښکاره کوی اوکه ککړه او خرابه وی نو پرې پرې عکس پر لوېږی او دخاوری سوی شی په مثال سره شکلونه پکښی معلومیږی) مګر په لوړ عالَم کی دهرشی جلا صورت او نوی شکل مقرر دی ، دلمانځه جلا صورت دی ، دروژې جلا ، دمرګ جلا شکل دی او دژوند جلا ، دخیر داعمالو جلا حالت دی او دشر داعمالو بیا دهغه څخه مختلف ، لیکن سره ددې چی انسان ددنیا څخه یوڅه قدر بې تعلقه سی

اوحواس يې بيكاره سي مگر بيا هم هغه طاقت نه وي ورته حاصل چې انسان دی هغه اصلي صورتونه ويني ، ځكه چې دهغه ټولې قواوې هرشی ته ديو دنياوی شكل په ليدلو عادي سوي وي ، ددې وجې څخه هغه يې دمحسوساتِ ظاهره وو دشكل څخه په يو شكل كې راوړي اوپه خوب كې هغه شيان ويني . خير او بركت علم او نور داسې شيان دشيدو په صورت كې ليدل كيږي ، گمراهي ، بې لارې او نور دشرابو په صورت كې ليدل كيږي ، دمرگ دپاره دبزې صورت بيانيږي ، دښمني او مرض دفيل او زمرې په صورت كې په نظر راځي وعلی هذا القياس ، دمعبِّر (يعنی تعبير وركوونكي) كار دادی چې ددې صورتو څخه (چې خوب ليدونكي يې ورته بيانوي) اصلي شي وپيژني او ورته بيان يې كړي (دا نهايتی مشكل علم دی مگر ترنبي او خصوصاً تر خاتم الانبيآء ﷺ څوك زيات ماهر او پوه كيدلای سي) ، لهذا نوده ﷺ دام العلآء رضي الله عنها دخوب په تعبير كې وفرمايل چې دا دعثمان بن مظعون رضي الله عنه هغه دخير عمل دی كم چې دده تر مرگ وروسته جاري دی دا دروانی چينې او صافو اوبو په شكل كې ليدل سويدی .

عثمان بن مظعون رضي الله عنه هغه عالي مقام والا صحابي دی چې دی په هغو صحابه وو رضي الله عنهم كې چې دمكې معظمې څخه يې مدينې منورې ته هجرت وكی لومړنی شخص دی چې وفات سو ، انصارو يعنې دمدينې اوسيدونكو مسلمانانو يوه يوه يا دوو دوو مهاجرينو ته په خپلو كورو كې ځايونه وركړي وه ترڅو چې په خوراك ، جامه اونورو ټولو شيانو كې دوی دخپل ځان سره شريك كړي اوپه هر ډول باندې ددوی كار او خدمت وكړي ، عثمان بن مظعون رضي الله عنه دحضرت زيد بن ثابت رضي الله عنه (چې كاتب وو درسول الله ﷺ) په حصه كې راغلی وو دده په كور كې اوسيدی او دزيد اهل او عيال دده دطرز او طريقې څخه نهايتي خوشحاله او دده دربښتيني بزرگۍ او تقدس معتقد وه ، دعثمان رضي الله عنه دوفات څخه رسول الله ﷺ ته هم ډير لوی تكليف ورسيدی او دحضرت زيد رضي الله عنه متعلقينو او قريبانو ته داسې صدمه اوتكليف ورسيدی لكه څنگه چې دخپلو خاصو قريبانو پرمرگ باندې چاته رسيږي ، په همدې ورځو كې دزيد بن ثابت رضي الله عنه زوجې ام العلآء رضي الله عنها دا خوب وليدی چې په دې پوښتنه كې يې ذكر وسو .

۸۲. **پوښتنه** : په غوړو كې موږك ولويدی مړ سو اوس په دې غوړو څه وكړو دهغه خوړل حلال دی او كه نه ؟ [سوال كوونكې : ميمونه رضي الله عنها]

جواب : که چیری غوړی یخی ۍ وی نو هغه موړك او دهغه شاوخوا غوړی وغورځوه او خپل پاته غوړی وخوره (او که چیری ویلی غوړی وه نو هغه ته مه ورنژدی کیږه).
(مسلم وبخاری ونسآئی وجمله کتب احادیث)

شرح : که چیری وچ غوړی نه وه بلکه ویلی وه چی بهیده نوبالکل ناپاکه کیږی دهغه خوراك جآئز نه دی ، البته خرڅول او رانیول یې جآئز دی (لیکن رانیوونکی ته خبر ورکول پکار دی که نه نو سخته ګناه به سی چی بل چاته موفریب ورکی او نجس غوړی موپه وخوړل) او په څراغ کی یې بلول هم جآئز دی لیکن په مسجد کی یې بلول جآئز نه دی ، همدا حکم دغوړو څخه ما سوا دنورو شیانو هم دی ، که چیری کلك او یوځای وی نو موړك یابل شی چی ورلویدلی دی هغه او دهغه پرڅلور طرفه باندی یوڅه دهغه شی څخه غورځول پکار دی پاته پاك دی او که چیری روان او بهیدونکی شیان وی (لکه تیل او نور) نوټوله ناپاکه کیږی .

مسئله : که چیری په ناپاکه غوړو کی دهغه برابر اوبه واچول سی او دومره جوش ورکول سی چی ټوله اوبه وچی او ختمی سی نو غوړی پاکیږی ، همدا طریقه دشهدو او تیلو دپاکولو هم ده ، لیکن تیلو ته جوش ورکول ضروری نه دی بلکه اوبه دی ورواچوی کله چی تیل یې پر سر راغله هغه دی په یو ترتیب باندی ورڅخه جلا کړی ، البته بهتره داده چی په دې ترتیب یې درې واره پاك کړی .

۸۷. **پوښتنه** : دیمن اوسیدونکی دشهدو څخه شراب جوړوی او چیښی یې چی هغه ته تبع وایی هغه حلال دی اوکه حرام ؟

[سوال کوونکی : حضرت ابو موسٰی رضی الله عنه]

جواب : هرهغه شراب چی نشه راوړی هغه حرام دی (کله چی په تبع کی هم نشه سته لهذا دا هم حرام دی چیښل یې جآئز نه دی) ، (بخاری ومسلم) .

شرح : په قرآن شریف کی چی کله خمرو ته حرام ویل سویدی ، او خمر وایی په عربی ژبه کی خاص دانګورو وشرابو ته ددې وجی په نورو قسمو شرابوکی صحابه وو رضی الله عنهم ته شبه وه ځکه چی په نشه راوړلو کی هغه داسی وه لکه دانګورو شراب مګر په لغت کی خمر نه ورته ویل کیده بلکه یوبل قسم نوم به یې وو ، لکه دشهدو وشراب ته چی به تبع او داوربشو او جوارو شراب ته به مزر ویل کیده ، ددې وجی صحابه وو رضی الله عنهم دده ﷺ څخه پوښتنه کوله چی فلانی قسم شراب حرام دی او که نه ؟ خصوصا دنورو ملکو اوسیدونکو صحابه کرامو رضی الله عنهم چی

هلته به نور قسمونه شراب اکثر وه ، پوښتنه به يې کوله ، ده ﷺ نهايتي جامع او عام حکم او قاعده کليه ورته وفرمايله چې دکومو شيانو څخه نشه راځي هغه ټوله دانګوري شرابو او خمرو په حکم کې دي او حرام دي برابره خبره ده که دهرشي څخه جوړ کړل سي او په هرنامه چې مشهوره وي .

۸۸. **پوښتنه** : يا حضرت ﷺ ! بعضې وختونه څوك لمونځ کوي اوپه نس کې يې غوړهاري وسي او داسي شبه کيږي چې شايد څه باد به وتلی وي ، دداسې شك په حالت کې دي لمونځ پرېښوول کيږي او که نه ؟

[سوال کوونکی : عبد الله بن زيد بن عاصم المازنی رضي الله عنهما]

جواب : ترڅو پوري چې آواز يا بد بويي رانسي لمونځ دي نه پرېږدي (بخاري ومسلم وابوداؤد) .

شرح : مقصد دادی چې ترڅو پوري چې آواز وانه وريدل سي يابد بويي محسوس نسي ياخص پربدن باندی دباد وتلو اثر معلوم نسي او دباد وتلو يقين رانسي اودس نه ماتيږي ځکه نو لمونځ پرېښوول نه دي پکار ، ددې حديث څخه دا قاعده معلومه سوه چې دهرشي حکم پرخپل اصلي حالت باندي دي ترڅو پوري چې دهغه خلاف حکم يقيني معلوم نسي ، مثلاً ديوې جامي يا اوبو دپاکوالي موږ ته يقين وو اوس ديوې وجه څخه شبه پيدا سوه چې شايد ناپاکه سوی به وی نوددې شبه هيڅ اعتبار نسته اوبه او جامه دخپل حالت موافق پاکي ګڼل کيږي ، هو! کله چې يې ناپاکه کيدل په يقين سره معلوم سي نوبيا به دناپاکه کيدو حکم ورکول کيږي ، يا مثلاً تاته خپل اودس کول په يقيني او پوخ ډول سره معلوم دي ليکن دا شبه ده چې شايد مات سوی به وی نوددې شبهي هيڅ اعتبار نسته اودس پاته دی .

فائده : کله چې په لمانځه کې خاص دلمانځه دحالت ذکر دی ددې وجې دامام مالك او حسنِ بصری يو قول دادی چې که چيری په لمانځه کی دننه داسی شبه وسی نو بيشکه اودس نه ماتيږي ليکن که چيری دلمانځه څخه دباندی داسی شك پيدا سی نو اودس ماتيږي مګر دا قول معتبر نه دی ځکه چې په مسلم شريف کی چې کم روايت دی دهغه څخه معلومه سوه چې حکم عام دی ، په لمانځه کی دننه داسی شك پيدا سی اوکه دلمانځه دباندی په دواړو حالتو کی اودس نه ماتيږي .

اړوند مسئلې : که چيری په لمانځه کی دقضاًء حاجت ضرورت يوڅه معلوم سی نو لمونځ دي پوره کړی او که چيری دومره غلبه يې وکړه چې دلمانځه طرف ته خيال نه

پاته کیدی هغه طرف ته مشغوله وو نو لمونځ دی پرېږدی ، که چیری دمخه څخه لا داسی ضرورت ورته پیښ وو نو لمونځ شروع کول ورته مکروه دی ځان دی فارغه کړی اوبیا دې لمونځ وکړی ، که ریح یعنی باد زور وکی لیکن اودس لرونکی شخص هغه راوګرځوی نو اودس نه ماتیږی .

٨٩. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ دوې ښځی پر دروازه مبارکه باندی حاضری دی او پوښتنه کوی چی که دوی چیری دخپله طرفه څخه صدقه خپلو زوجو او هغو یتیمانوته ورکړی کم چی ددوی تر پرورش لاندی دی نو آیا جائز دی اوکه نه ؟
[سوال کوونکی : حضرت بلال دپاره دزینب اویوې ښځی دانصارو رضي الله عنهم]

جواب : (هغو خلګوته صدقه ورکول جائز دی او) هغو ښځوته به دوه ثوابه حاصل سی یو دقرابت ، دنورو سره دوصله رحمی او دبل چا دخبر اخیستلو ، او دوهم دصدقې ورکولو (بخاری ومسلم باختلاف الفاظ)

شرح : یو وخت جناب سرورِ عالَم ﷺ په خپل وعظ اونصیحت کی ښځوته دصدقې ورکولو تاکید وفرمایی ، دعبد الله بن مسعود رضي الله عنه زوجه زینب رضي الله عنها دهغه ځای څخه راواپس سوه اوخپل زوج ته راغله او ورته وې ویل چی ته غریب سړی یې اومونږ ته حضرت اقدس ﷺ دصدقې ورکولو حکم فرمایلی دی ، اوس ته دآنحضرت ﷺ خدمت مبارك ته ورسه ددې پوښتنی جواب ورڅخه راوړه چی که چیری تاته په ورکولو سره هم زما صدقه ادا سی او ماته ثواب حاصل سی نوتاته به یې درکړم اوکه تاته یې درکول جائز نه وه او زما صدقه نه ادا کیده نوبیا به یې بل چاته ورکم ، عبد الله بن مسعود رضي الله عنه ته خپله په تللو کی څه حیا او لحاظ ودریدی او زینب رضي الله عنها ته یې وویل چی ته په خپله ولاړه سه پوښتنه وکړه او جواب یې راوړه ، پرمبارکه دروازه باندی چی دا حاضره سوه نوګوری چی دانصارو دښځو څخه یوه ښځه تردې دمخه هلته ولاړه ده او دهمدې مسئلې پوښتنه کول غواړی ، کله چی دجناب سیّد العالَمین ﷺ دجلالتِ شان او رعب څخه هیڅوك یې له اجازې (خصوصاً ښځی) کورته دننه نسوای ورتلای ددې وجی دوی هلته ودریدی ، دده ﷺ خادم او مؤذن سیّدنا بلال رضي الله عنه دباندی راووتی نو دوی رضي الله عنهن ورته وویل چی دا زمونږ پوښتنه نبی ﷺ ته وروړاندی کړه او جواب یې راوړه مګر دامه ورته وایه چی کومی ښځی دی ، بلال رضي الله عنه ولاړی او عرض یې وکی چی دوې ښځی ددې مسئلې پوښتنه کوی ، ده ﷺ وفرمایل چی کمی ښځی

دی ؟ (اوس حضرت بلال رضی الله عنه ته دا لازمه سوه چی وروئې ښیی ولی چی درسول الله ﷺ دسوال جواب او دارشاد تعمیل یې واجب دی) بلال رضی الله عنه عرض وکی چی یوه ښځه دانصارو څخه ده اوبله زینبه رضی الله عنه ده (کله چی زینبه دډیرو ښځو نوم وو ددې وجی) ده ﷺ وفرمایل چی کمه زینبه ؟ بلال رضی الله عنه عرض وکی چی دعبد الله رضی الله عنه زوجه ، نوبیا آنحضرت ﷺ ارشاد وفرمایې چی خپلو زوجو او یتیمانو ته صدقه ورکولای سی .

دا خبره دی واضحه وی چی یتیمان کوچنیان که چیری خپل اولاد (لکه دلور زوی اولور یادزوی زوی اولور) نه وی اودهغوی په ملك کی په اندازه دنصاب مال نه وی نوپر دوی باندی واجبی صدقې لکه زکوٰة او نور مصرفول هم جآئز دی مثلاً دخپلی زوجې اولاد کم چی دبل زوج څخه پیدا سوی وی دیوه سړی په پرورش کی وی نوپر هغه باندی صدقه او زکوٰة خرڅولای سی ، دارنګه که چیری دخپل زوج اولاد کم چی دبلی ښځی دنس څخه وی که چیری دیوې ښځی په پرورش کی وی نو هغه ته خپله صدقه او خیراتِ واجبه ورکولای سی او دنفلی صدقو مصرفول هم په دې یتیمانو باندی جآئز دی بلکه افضل او بهتر دی کم چی خپل اولاد وی (مثلا زوی ، لمسی ، پوتا او نور) .

داغه رنګه (دحقوقِ واجبه څخه پرته) که چیری دضرورت پرځای زوج زوجې ته یا زوجه زوج ته نفلی صدقه ورکړی اوکومك یې وکړی نوجآئز او ددوچنده ثواب باعث دی او غالبًا دې ښځو هم دنفلی صدقو په اړوند پوښتنه کړی وه ، لیکن واجبی صدقې (مثلاً زکوٰة) دامام ابوحنیفه رحمة الله علیه په نزد نه زوج زوجې ته ورکولای سی نه یې زوجه زوج ته ورکولای سی. البته امامِ ابویوسف او امامِ محمَّد رحمة الله علیهما چی شاګردان دی دامام اعظم رحمة الله علیه فرمایی چی زوجه که چیری خپل مسکین زوج ته زکوٰة اونور ورکړی نو روا دی ، ادا کیږی لیکن داخبره دا دواړه صاحبان هم روا نه بولی چی زوج خپل زکوٰة او واجبی صدقې خپلی زوجې ته ورکړی اوفرمایی چی په دې صورت کی زکوٰة اونوری واجبی صدقې نه ادا کیږی.

۹۰. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ موږ ته دبیت المقدس په اړوند فتوی راکړه (یعنی ددې سره څه معامله کول پکار دی) ؟

[سوال کوونکی : میمونه رضی الله عنها مولاة درسول ﷺ]

جواب : هلته ځی او هلته لمونځونه کوی ، او که چیری ولاړاست لیکن لمونځ مو

نسوای کولای (١) نوهلته تیل ور واستوه چی دهغه په قندیلو کی ولګیږی .
(ابوداؤد)

شرح : دشام په ملك کی دیوه نهایتی برکت مند ځای نوم بیت المقدس دی هغه ته مسجدِ اقصیٰ هم وایی، هلته ترټولو مخکی آدم ﷺ دالله ﷻ په امر سره عبادت ګاه (دعبادت ځای) جوړکی ، ترهغه وروسته هغه ځای خراب او خسته سو اونښانې یې ولاړی ، یعقوب ﷺ پراصلی بنیادو باندی دوباره عمارت جوړکی ترده وروسته داؤد ﷺ یو عالیشانه مسجد اونهایتی مستحکم عمارت پردې ځای باندی شروع کی اوترده وروسته سلیمان ﷺ په جناتو (پیریانو) اونورو سره دا عمارت پای ته ورسوی اودهمده (سلیمان ﷺ) په نامه سره مشهور سو ، لکه چی دې (بیت المقدس) ته مسجدِ سلیمان ﷺ هم وایی ، دا ډیر برکتمند او مکرّم او معظم مسجد دی ، تربیت الله او مسجدِ نبوی ﷺ وروسته ددې مسجد درجه ده ، داځای دبعضو انبیاوو دولادت ځای دی اوډیر نبیان همدلته مدفون (ښخ) دی ، دجناب خاتم الانبیآء ﷺ تروفات وروسته چی کله په صحابه وو ﷺ کی اختلاف سو چی دی ﷺ به په کم ځای کی دفن کوو نودبعضو حضراتو رایه داهم وه چی دی ﷺ دی بیت المقدس ته یووړل سی اوهلته دی دفن کړل سی (لیکن ابوبکر ﷺ نبوی حدیث دوی ته ورواوروئ او فیصله یې وکړه چی الله ﷻ چی دنبیانو ﷺ هرځای دفن کول خوښوی هم هلته یې وفات کوی، ځکه نودی مبارك ﷺ په حجرهٔ مبارکه کی دفن کړل سوپرکم ځای چی دی ﷺ وفات سوی وو) ، مقصد داچی بیت المقدس ډیر دتعظیم وړ ځای دی پرهر مسلمان باندی دوس په اندازه ددې تعظیم ضرور دی که چیری په آسانی سره ممکنه وی نو وروسته تر ادا کولو دحج او تر زیارت دروضهٔ مطهّرې دی ددې دمسجد وزیارت کولو ته ولاړسی او لمونځونه دی پکښی وکړی یادې تیل (یا دشم بتۍ یادهغه قیمت) ورواستوی چی هلته ولګیږی ، لیکن هلته تلل یاتیل اونور شیان وراستول صرف مستحب دی څه ضروری نه دی چی ددینی ضروری شیانو تکلیف ورته وایستل سی اوهلته تیل واستوی یاپه خپله په تکلیف سره ولاړ سی.

---

(١). دایې ځکه وفرمایل چی په هغه زمانه کی هلته په ملك کی امن نه وو ، ځای پرځای دجنګونو او قتلونو بازار ګرم وو . منه رحمه الله تعالی

ددې حدیث څخه دا هم معلومه سوه چې په مسجدِ کې څراغ روښانه کول جائز او دثواب باعث دی .
دجناب سرورِ عالَم ﷺ په مسجدِ مبارك کې ترتهولو مخکې دده ﷺ صحابی حضرت تمیم داری رضی الله عنه څراغ روښانه او ولګوی ، نبی ﷺ چې هغه ولیدی نهایتی ډېر خوشحاله سو او وې فرمایل چې تا اسلام روښانه کې خدای تعالی جل جلاله دی ستا زړه روښانه کړی او وې فرمایل چې که چیری زما کمه نا واده سوی لور وای نوستا سره به می دهغې نکاح کړی وای یوه شخص وفرمایل چې که چیری ستا امر وی نوزه به دخپلی لور سره دده نکاح وکم ، ده ﷺ اجازه ورکړه او نکاح وسوه . (وګوری علم الاولین)
۹۱. **پوښتنه** : یا رسول کریم ﷺ زه فرضی لمونځونه ادا کوم او درمضان روژې نیسم او حرام حرام بولم او حلال حلال ګڼم آیا زه به په جنت کی داخل سم ؟
[سوال کوونکی : **نعمان بن قوقل** رضی الله عنه]
جواب : هو! داخل به سی . (مسلم)
شرح : سوال کوونکی چی کم دا وویل چی حرام حرام بولم ددې مطلب داوو چی دهغه پر حرمت او حراموالی باندی عقیده لرم اودهغه څخه ځان ساتم اودحلت او حرمت په اړوند خدایی احکام قبلوم ، نو هغه ایمانداره شخص چی دحرامو څخه پرهیز کوونکی وی او فرآئض خداوندی په پوره ډول سره ادا کوی دهغه په جنت کی دداخلیدو څه شك دی ځکه چی ګناهونه او معاصی اول دهغه څخه صادرېږی نه او که یوڅه ورڅخه وسی نودهغه دښو عملونو لمونځو او روژو په وجه به هغه معاف سی او که چیری بالفرض یوه ګناه معاف هم نسی نودهغه تر سزا تیرولو وروسته به جنت ته ضرور داخلیږی ، مقصد دداسی شخص جنت ته داخلیدل په مطابق دقول دمخبِر صادق ﷺ یقینی دی ، دزکوٰة ذکر یې ځکه نه وکی چی دهغه سره مال نه وو او حج لا په دې وخت کی پر مسلمانانو نه وو فرض کړل سوی .
۹۲. **پوښتنه** : یارسول اکرم ﷺ زه اکثره وخت همیشه (نفلی) روژې نیسم اوپه ماکی دومره طاقت سته چی په سفر کی هم روژې ونیسم نو که چیری زه په سفر کی (فرض) روژه ونیسم نوکمه ګناه خوبه نلری ؟
[سوال کوونکی : **حمز بن عمر الاسلمی** رضی الله عنه]
جواب : په سفر کی روژه ماتول دخدای تعالی دطرفه څخه رخصت دی نو کم سړی

چې دا رخصت اختيار کړی نوداهم ښه دی او کم سړی چې روژه نیول خوښوی (او روژه ونیسی) نوپر هغه باندی هم هیڅ ګناه نسته (بخاری ومسلم وترمذی وابوداؤد باختلاف الفاظ) .

شرح : دنفلی روژې دنیولو او نه نیولو په هرحالت کی اختيار دی ، په سفر کی وی اوکه مقيم وی، کله چې يې زړه وغواړی ودی نیسی اوکله چې يې زړه نه غواړی نو نه دی يې نیسی ، البته درمضان روژې بعضو علماوو په سفر کی ناجائزه او بعضو ناخوښه اومکروه بللی دی ، ولی چې په بعضو احادیثو کی دجناب سرورِ عالَم ﷺ څخه دسفر دروژې څخه په نهایتی سختی سره ممانعت ثابت دی لیکن زیات صحیح او معتبر او داکثرو علماوو قول دا دی چې په سفر کی دواړه کارونه جائز دی روژه نیول هم اونه نیول هم ، ولی چې آنحضرت ﷺ بعضی وختونه په سفر کی روژه نیولی ده او بعضی وختونه يې ماته کړیده او دده ﷺ سره ملګری صحابه وو رضي الله عنهم به بعضو روژې نیولی اوبعضو به نه نیولی ، اویو پربل يې بد نه ویل ولی چې دسید الاولین والآخرین ﷺ داقوالو او افعالو څخه یې دواړی خبری جائز ګڼلی ، لکه ددې سوال په جواب کی چې هم ده ﷺ ددواړو خبرو اختیار ورکړیدی لیکن په کم شخص کی چې دروژې نیولو طاقت وی اوپه روژه سره هیڅ قسم تکلیف هم نه وی ورته نو دهغه دپاره افضله او بهتره داده چې روژه ونیسی . په احادیثو کی چې په سفر کی دروژې نیولو کم ممانعت راغلی دی هغه دداسی ځایو دپاره دی چې هلته دروژې ماتولو ضرورت وی اوپه نه ماتولو کی دینی یا دنیاوی حرج ، تکلیف او نقصان پیښیږی او دروژه نیولو والاوو چې کم بدوالی او مذمت ثابت دی هغه دهغه خلګو دپاره دی چې په سفر کی روژه نیسی او پرځان ډیر تکلیف او مشقت تیروی او ملګری حیران کړی ، مګر دالله تعالی دطرفه څخه عطا کړل سوی رخصت قبلول اوپه سفرکی روژه ماتول دی نه سپموی کوی ، لکه چې یو وخت آنحضرت ﷺ په سفر کی ولیدل چې یوشخص ددرختی ترسایی لاندی داډول پروت دی لکه دیوه درد یا بل شی څخه چې ناروغ وی او خلګ يې پرشا وخوا را ټول وه ده ﷺ پوښتنه وکړه نو ورته معلومه سوه چې دروژې دسختۍ څخه يې دغه حال دی پردې باندی ده ﷺ وفرمایل چې په سفر کی روژه نیول کم دنیکۍ کار نه دی (یعنی په دومره محنت او سختی برداشت کول او سره دوجوده دسخت ضرورت بیاهم چې دروژې نیولو څخه نه راوګرځی دا دثواب خبره اوکار نه دی) .

اړونـد مـسئلې : ۱. پـه سـفرکی چی دکـم شـخص دروژې نیولـو څخـه دهغـه دسـفر ورفیقانو او ملګرو ته سختی او تکلیف وی دهغـه دپاره افضله داده چی روژه ونـه نیسی . ۲. کم سفرچی تر ۴۸ انګریزی میلو کم وی په هغـه کی دروژې پرېښوولو اجازه نسته ، ۳. په کمه ورځ چی پـه سفر باندی دوطن څخـه روانیږی پـه هغـه ورځ روژه نیول ضروری دی البته که چیری تر صبح صادق کیدو مخکی یې سفر وکی نو په دغه ورځ باندی هم روژه ماتولی سی ۴. کـه چیری دزوال پـه وخت (یعنی ترتیـك غرمې یوه نیمه ګنټه مخکی) یو مسافر وطن تـه ورسیدی او تراوسه یې یوداسی کار نـه وو کړی چی پـه روژه کی جآئز نـه وی اودروژې خلاف وی نوپـه هغـه ورځ باندی روژه نیول واجب دی اوکه یې چیری خوراك ، چیښاك یابل داسی کار کړی وو چی هغـه پـه روژه کی جآئز نـه وو نـوتر مابنامه پـوری دخوراك اوچیښاك څخـه ځان بندول واجب دی. ۵. دسفر ترختمیدو وروسته چی کله مقیم سو نو قضایې نیول لازمی دی ۶. که یې چیری قضا نـه راوړه او مړګ راغلی نو وربانـدی واجب دی چی وارثانو ته وصیت وکړی چی دهری روژې پـه عـوض کی دوه سیره غنم پـه انګریزی سیر سره مسکینانوته ورکړی ۷. که چیری یوه غافل سړی وصیت نـه وکی یایې دوصیت موقع نکړه پیدا بیاهم وارث دهغه دطرفـه څخه ذکر کړل سوی فدیـه ورکولای سی چی دهغه په وجه به انشآء الله دهغه مړ انسان ذمه خلاصه سی ۸. کم سړی چی په سفرکی روژې نـه وی نیولی اوپـه همدې سفرکی مړسو یـا وطن تـه تر رسیدو وروسته پدستی مړسو دهغـه پرذمـه باندی هیڅ نـه دی لازم ځکـه چی ده تـه ترسفر وروسته دادا کولو موقع پـه لاس نـه ده ورغلی ۹. کـه یې چیری ډیری روژې پـه سفر کی نـه ونیولی او وطن تـه چی ورسیدی نوصرف یوڅو ورځی ژوندی پاتـه سو نو صرف ددومره روژو صدقه ورکول دهغه دطرفه څخـه واجبیږی څومره ورځی چی دی وطن ته راغلی صحیح او جوړ اوسیدلی دی (دروژې مسئلې او متعلقات دې فقیر لیکـونکی پـه خپلـه مختـصره رسـاله فرحـة الـصّآئمین کی نهـایتی صـاف صاف بیان کړیدی) .

۹۳. **پوښتنه** : ای نبی کریم ﷺ تاسی وفرمایاست چی کـه چیری یوشـخص راسـی او زما مال وړل غواړی نو څه وکم ؟ کـه یې چیری زمـا سره جنګ اوجدل کوی نوڅه وکم ؟ اوکه یې چیری مړکړم نوڅنګه به سم ؟ او کـه چیری مـا هغـه مړکی نوهغـه بـه څنګه سی ؟ [سوال کوونکی: یوشخص په روایت دابی هریرة رضی الله عنه]

جواب : ته هغه ته خپل مال مه ورکوه (دخپل وس تراندازې پورې دمال حفاظت کوه ، که جنګ وسو نو) ته يې هم مقابله کوه او جنګ ورسره کوه که هغه ته مړ کړې نو ته شهيد سوی ، اوکه تا هغه مړکی نوهغه به جهنم ته ولاړ سی. (مسلم)

شرح : ددې حديث څخه دخپل ځان اومال (اواهل اوعيال) دحفاظت حکم او فضيلت ثابتيږی او معلومه سوه چی دخپل مال اوځان دحفاظت دپاره که چيری يوڅوك غل يا راهزن (لار نيوونکی) اويل بل څوك مړ کړی يايې زخمی کړی نوپردې باندی ګناه نسته ليکن دکم قيمته او سپکو شيانو دحفاظت دپاره دغله وژل بالکل نه دی روا او دده دپاره جهنم ته دتګ حکم ده ﷺ ځکه وفرمايی چی هغه دبل چا دمال وړلو دپاره په ناحقه ډول راغلی وو کمه چی ډيره لويه ګناه او معصيت دی ، او ښکاره ده چی ترتوبه کولو مخکی مړسو نوددې ګناه او دخپلو نورو مخکنيو ګناهونو دسزا تيرولو په وجه به هغه دوږخ ته ځی ، ليکن که چيری ايمانداره وو نو تر سزا تيرولو وروسته به بالآخره بيرته جنت ته ورسيږی .

۹۴. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ دمردار سوی شی چربی پر کښتيو باندی لګول کيږی پر چمړی باندی مښل کيږی او خلګ هغه په څراغ کی لګوی ددی څه حکم دی ؟ [سوال کوونکی: بعضی صحابه په روايت دجابر بن عبد الله رضي الله عنهم]

جواب : داسی کول هيڅ وخت نه دی پکار هغه خو حرام دی ، پرکمبختو يهوديانو باندی خدای پاك ﷻ چربيانی حرامی کړی نو هغوی به دا جلا کولی او خرڅولی او دهغه قيمت به يې په کار راوړی . (نسآئی)

شرح : دمردارو او حرامو حيوانانو چربی (وازګه) اوغوښی بالکل حرامی دی دهغه خوړل نه دی روا اونه په بل ډول باندی دهغه څخه نفع اخيستل روا دی نه يې په څراغ کی سوځولای سی نه موم بتی ورڅخه جوړولای سی نه يې پر کښتی يابل شی باندی مښلولای سی اونه يې رانيولای او خرڅولای سی ، يهوديانو کم چی ډير سرکښه قوم وو او په الٰهی احکامو کی به يې طرح طرح حيلې اوحوالې را ايستلی پرهغوی باندی الله تعالی دحلالو حيوانانو چربی حرامه کړی وه دوی به هغه پراور باندی ويلی کړه اوبيا به يې سره يوځای کول او پردې به يې بيا بل نوم ايښی وو او بيا به يې خرڅوله اودهغه پيسې به يې په خپل کار خرڅولی او ويل به يې چی خدای تعالی چربی حرامه کړيده موږ خو دهغه قيمت خورو په خپله چربی او وازګه خو نخورو ، حالانکه دهغه خرڅول او رانيول او قيمت او نور ټوله حرام وه ، دچربی

دذکر پر وخت جناب سرورِ عالَم رسول الله ﷺ ته دهغو خلکو حال ورپه یاد سو او په بد دعا ورته کولو سره ده ﷺ هغه حال بیان کی ، البته دحرامو حیوانانو پوست او دارنګه دحلالو حیوانانو پوست کم چی بې له ذبح (په خپله) مړه سوی وه تر پخولو وروسته بالکل پاکیږی دداسی پوست خرید او فروخت تر رنګولو دمخه ناجآئز دی ، دکومو حیوانانو چی غوښی حلالی دی اوذبح سوی هم وی دهغوی پوست مخکی تر رنګ کیدو هم پاك دی او خرید او فروخت یې هم جآئز دی .
مسئله : ترمږ کیدو یا ترپرې کیدو او جلا کیدو وروسته دانسان دهیڅ اندام او جزء څخه نفع اخیستل روا نه دی او دهغه پوست په رنګ ورکولو سره هم نه پاکیږی .
مسئله : دکوچنی کوچنی حیوانانو لکه موږك ، ګلهری (١) اونور دهغو پوست درنګ کولو (٢) قابل نه دی ، او دخنزیر پوست په رنګ کولو سره نه پاکیږی .
مسئله : پاك تیل ، غوړی او وازګه که چیری ناپاکه وی نو دهغو خوراك نه دی جآئز لیکن پرکښتیې یا نورو شیانوکی یې غوړی ورکول یاپه یوه بل کار کی یې لګول یا یې په څراغ کی سوځل جآئز دی لیکن دمسجد په څراغ کی یې سوځول هم نه دی جآئز .
مسئله : دناپاکه سوو تیلو او نورو شیانو خرید او فروخت هم حلال دی په دې شرط چی خریدار (رانیوونکی) ته خبر ورکړی .
٩٥ . **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ ماته داسی عمل راوښیه چی هغه ما جنت ته نږدی کړی او ددوږخ څخه می لیری کړی (یعنی یوه داسی خبره یا تدبیر راته وښیه چی دهغه په وجه په جنت کی داخل سم او ددوږخ څخه نجات ترلاسه کړم) .
[سوال کوونکی: یواعرابی په سفرکی په روایت دابو ایوب رضي الله عنه]
جواب : دالله تعالٰی عبادت کوه هیڅوك دهغه سره مه شریکوه او فرض لمونځ قآئموه (یعنی په پابندی او احتیاط سره یې ادا کوه) او فرض زکوٰة ورکوه او درمضان روژې نیسه او وصله رحمی کوه . (مسلم وبخاری)

(١). ګلهری : دموږك په مثل سره یو حیوان دی په رنګ او غټ والی کی ، لیکن پربدن باندی یې تور تور ټکی وی ، او پر درختو باندی اوسی . مترجم عفی الله عنه
(٢). دمار دپوست هغه سپین شیان چی دلوړی خوا څخه یې راوزی هغه پاك دی مګر خوراك یې ناجآئز دی . منه رحمه الله تعالی

شرح : يو وخت آنحضرت ﷺ پر خپلی اوښی باندی سپور ولاړ وو يو دځنګل اوسيدونکی شخص (چی هغه ته اعرابی او بدوی وايی) راغی دده ﷺ داوښی مهار يې ونيوی او دا سوال يې وړاندی کی ، ده ﷺ حاضرينو ته وفرمايل چی الله تعالی ده ته دنهايتی عمده سوال کولو توفيق ورکړيدی او دهغه دسوال ده ﷺ داسی مفيد او جامع جواب ورکی چی ترهغه ښه جواب ممکن نه دی ، داسی عمل يې وروښووی چی ترهغه لوړ هيڅ بل تدبير نسته ولی چی دشرك څخه ځان وساتی او دالله ﷻ پرعبادت باندی قآئم سی او دفرآئضِ خداوندی او دضرورياتو داسلام ادا کول جنت ته دداخليدو عمده او اصلی تدبير دی هغه چی هيڅکله نه خطا کيږی ، دالله ﷻ پر عبادت باندی دقآئم پاته کيدو دحکم ورکولو سره سره يې دشرك دپرېښوولو په خاص طور سره ددې وجی تاکيد وفرمايی چی دعربو کفارو به دخدای تعالی عبادت هم کوی او ددرواغو معبودان به يې دخدای تعالی سره شريك جوړول ددې عقيدې باطل کول ده ﷺ ته منظور وه ، دجواب ترختم کيدو وروسته ده ﷺ وفرمايل چی بس اوس داوښې مهار ايله کړه .

۹۲. پوښتنه : يا رسول الله ﷺ کله چی نن ورځ (داختر تر لمانځه وروسته دډيروالی په وجه) دغوښو خاص قدر نه وی ددې وجی ما تلوار وکی او ترلمانځه دمخه می خپل قربانی ذبح کړه ددې دپاره چی په خپل اهل او عيال او همسايګانو باندی غوښی وخورم ، زما قربانی ادا سويده که نه ؟

[سوال کوونکی: ابوبرده يعنی حارث بن عمره رضي الله عنه وروسته ترلمانځه دلوی اختر]

جواب : کمه بزه چی تا ترلمانځه دمخه ذبح کړيده هغه دقربانۍ دپاره نسوه بلکه (دعادی) غوښو دپاره سوه اوس دهغه پرځای بله حلاله کړه . (بخاری ومسلم وترمذی وغيره)

شرح : کله چی ده ﷺ ابو برده رضي الله عنه ته دا ارشاد وفرمايه نوهغه رضي الله عنه عرض وکی چی يا حضرت ! زما سره ترپوره يوه کال دکم عمر (١) دبزې بچی دی چی هغه تر غوښو ورکوونکو دوو سرليانو هم ښه دی ، ده ﷺ ورته وفرمايل چی ښه نوته هغه ذبح که ليکن دبل چا دپاره ستا څخه ماسوا دا جآئز نه دی او تردې وروسته ده ﷺ دا عامه قاعده وفرمايل چی کم سړی چی تر لمانځه دمخه ذبحه وکړه هغه

(١). په حديث شريف کی لفظ دعِنَافُ لِيْنٍ راغلی دی چی دهغه معنی داده چی ترپوره کال کم عمر والا هغه چی اوس لا هم شيدې چيښی يايې تازه شيدې پرې ايښی وی . منه رحمه ربّه

دخپل ځان دپاره ذبح کوی یعنی قربانی یې نه ادا کیږی بلکه غوښی به یې دده پکار ورسی او کم سړی چی ترلمانځه وروسته ذبح وکړی دهغه قربانی پوره سوه او هغه دمسلمانانو په طریقې (یعنی ذبح بعد الصلوٰة) سره عمل وکی .

دقربانۍ دپاره اوښ تر پنځو **۵** کلو کم نه دی روا ، اوغویۍ او غوا اوګامیښه تر دوو **۲** کلو کمه نه ده روا اوبزه یاپسه یامیږه دپوره کال ترعمرکم ناجآئزدی. البته دپسه بچۍ (ورۍ) کم چی پوره دشپږو میاشتو سوی وی او داسی چاغ او قوی وی چی که چیری دیوه کال دعمر والا پسونو سره ایله کړل سی نو فرق یې نسی کیدی چی دا کم عمره دی ، نودداسی وری قربانی هم جآئز ده لیکن بزه ترپوره یوه کال دعمر څخه چی کمه وی په هیڅ ډول نه ده جآئزه ، لکه ده ﷺ چی ابوبرده رضي الله عنه ته دشپږ میاشتنی بزې دبچی دقربانی کولو اجازه ورکړه او ورسره یې داهم وفرمایل چی ستا څخه ماسوا دبل چا دپاره جآئز نه ده .

مسئلې : ۱. داختر ترلمانځه دمخه دقربانی دناجآئز کیدو مسئله کمه چی ددې حدیث څخه معلومه سوه هغه یوازی دښار دپاره ده په داسی کوچنیو کلیو او بانډو کی چی هلته داختر او جمعې لمونځ نه کیږی وروسته تر راختو دصادقو سپیدو قربانی جآئز ده، **حیله**: که چیری په یوه وجه باندی دښار اوسیدونکوته دژر قربانی کولو ضرورت وی نودخپل قربانۍ حیوان دی ترښار دباندی لیری یوه ځنګله یا یوه داسی کوچنی کلی ته واستوی چی هلته داختر لمونځ نه کیږی هلته دی دده خادم او ملازم دلوی اختر دمیاشتی دلسم تاریخ دسپیدو ترراختو وروسته ذبح کړی او بیادې یې ښارته راوړی **۳**. که چیری داختر ترلمانځه وروسته اوتر خطبې دمخه یې ذبح وکړه نوجآئز خودی لیکن مستحب داده چی دخطبې تر ختمیدو وروسته یې ذبح کړی **۴**. که چیری په لسم تاریخ یې داختر لمونځ پو یووجه سره نکی ادا نوپه دې ورځ چی کله دلمانځه وخت تیرسو (یعنی ترزوال وروسته) ذبح کول جآئز دی **۵**. که چیری دلوی اختر لمونځ په یوولسم یا دوولسم (١) تاریخ باندی ادا کړل سو نو ترلمانځه دمخه ذبح کول هم جآئز دی **۶**. که چیری په ښار کی پریوه ځای باندی داختر لمونځ سوی وو لیکن په بل ځای کی لا تراوسه نه وو سوی بیا هم ذبح کول جآئز دی **۷**. ذبح کول که څه هم چی تردوولسم تاریخ پوری جآئز دی لیکن بهتره

(١). دباران او داسی بل شی په وجه باندی تر یوولسم او دوولسم تاریخ پوری دلوی اختر لمونځ ځنډول جآئز دی . منه رحمه الله تعالی

اولـه ورځ يعنـی لـسم تـاريخ دی ۸. دشپې ذبـح کـول جـآئز دی لـيکن مکـروه دی ۹. چرګه يا هيلۍ اونور داسی شيان دقربانی پـه نيت ذبح کـول سخت مکـروه دی [1] ۱۰. په غوا غوايی او نورو کی اوه کسان شريکيدی سی ، مستحب داده چی ټول سره يوځای يی او حيوان رانيسی ۱۱. که چيری يوه رانيوی بيا نورو خلګو هم پـه هغه کی شرکت وکی نوهم جآئز دی ۱۲. که چيری په يوه غـوايی کـی څلور يـا پنځـه شريك سی او دټولو حصه برابـره وی بيا هم جآئز دی اودا هم صحيح دی چی يـو شخص ددوو درو حصو خريدار سی اوپاته خلګ ديوې يوې حصې خريداران سی ۱۳. که چيری دغوايی داوومی حصې قيمت اودبزې قيمت سره برابـر وی اوغوښـی يې هم برابری وی نوبيا بزه رانيول افضله دی ۱۴. تربزې پـسه افضله او بهتـره دی ۱۵. په بزو او اوښانوکی دمادې قربانی تر نر افضله او بهتره ده وعلی هذا القيـاس تر غوايی غوا بهتره ده ۱۶. دکمی قربانۍ چی قيمت زيات وی هغه بهتـره ده او کـه چيری دوه حيوانان په قيمت کی برابر وی لـيکن ديوه غوښـی زيـاتی وی نوبيـا هغـه افضله او بهتـره دی ۱۷. کـه چيـری دوې ډنګری بزې هـم پـه دغـومره قيمـت بانـدی کيږی او يوه چاغه اوتازه هم په دغـومره قيمت اخيـستل کيـږی نويـوه چاغـه رانيـول افضل او بهتر دی ۱۸. دعيب داره حيوان قربانی جآئز نـه ده لـيکن کـه چيـری دذبـح پـه وخـت کـی دغورځيـدو او راکـشيدو څخـه عيـب داره سـو نوبيـا هـيڅ منـع نـستـه پکښی ۱۹. يـوه دريمـه حصه غوښـی تقسيمول مـستحب دی لـيکن دعيـال داره او قبيلـه داره شـخص دپـاره همـدا بهتـره ده چی صدقه يې نکړی بلکـه دخپـل اهـل او عيال دپـاره ټولـه غوښـی پريـږدی ۲۰. دمړی دطرفـه څخـه قربانی جآئز ده لـيکن کـه چيـری دخپـل طرفـه څخـه دهغـه دثـواب دور رسـولو دپـاره يې کـوی نوبيـا ددې هغـه حکم دی کم چی دخپلی قربانۍ وی يعنی څومره قدر چی وغـواړی هغـه دی صدقه کړی اوڅومره قدر چی وغواړی هغه دی کښېږدی او کـه يې چيـری دمړی دوصيت دوجی څخه کوی نوددې څخه خوراك نه دی جآئز بلکه ټوله غوښی اونـور شـيان يې صدقه کول پکار دی، علی هذا القيـاس کـه يې چيـری نـذر منلی وو چـی قربـانی بـه کوم دهغه دپوره کولو پـه واسطه چی کمه قربانی کوی دهغه څخه هم خوراك نـه دی جآئز ټوله به صدقه کوی .

*   *   *

---

[1]. په دې سره قربانی هم نه ادا کيږی . منه رحمه الله تعالی

فائده دپاره دطالبانو : په بعضو روایاتوکی دی چی: هٰذَا يَوْمٌ اَللَّحْمُ فِيْهِ مَقْـرُوْمٌ یعنی دنن ورځی غوښی نهایتی مرغوبی وی اوپه بخاری شریف کی دی چی هٰـذَا يَـوْمٌ يَشْتَهٰى فِيْهِ اللَّحْمُ ددې روایتو دا مطلب دی چی دا داسی ورځ ده چی دعادت په وجه دهر شخص زړه غوښی غواړی او دمکروه روایت دکم چی احقر ترجمه کړیده دهغه دا مطلب دی چی ترلمانځه وروسته غوښی څه قدر نه پاتیږی هرشخص په خپله قربانی کوی یا دیوه بل ځای څخه هرسړی ته رسیږی ددې وجی ما ترلمانځه دمخه ذبح کړه ددې دپاره چی خلک یې په خوشحالی سره یوسی او پخې یې کړی .

۹۷. **پوښتنه** : ای هادی برحق ﷺ ! دا وفرمایه چی داسلام کم خوی (اوعمل) بهتره دی ؟ [سوال کوونکی: ابوذر یاهانئ بن مرثد په روایت دعبدالله بن عمر رضي الله عنهما]

جواب : دا اسلامی عمده خوی دی چی ته په خلکو خوراك خوره او هرشخص ته سلام کوه چی ځوك پيژنی هغه ته هم او چی ځوك نه پيژنی هغه ته هم (بخاری ومسلم)

شرح : اسلامی خویونه بیخی ډیر دی لیکن پیغمبر ﷺ دسوال کوونکی دحال سره مناسب او لائق دا خوی او طریقه وروښووله ، په ضرورت او حاجت کی خلکوته خوراك ورکول هم دلوړی درجې عمل دی ځکه چی مال خرڅول پرنفس باندی ډیر شاق او تکلیفی وی اوپه سلام کولو سره دمسلمانانو په مابینځ کی محبت زیاتیږی چی دهغه څخه ډیری فآئدې دینی او دنیوی حاصلیږی لیکن ده ﷺ ارشاد وفرمایۍ چی په سلام کولو کی دشناخته او بیګانه لحاظ مه کوه بلکه اسلامی حق یې بوله اومسلمان ته یې ورکوه برابره خبره ده که هغه شناخته وی اوکه ناشناخته ، که څه هم چی دلته دمطلقا سلام ورکولو حکم فرمایل سویدی چی دهغه څخه په ښکاره دا معلومیږی چی فاسق ، فاجر بلکه کافر ته هم سلام اچول پکار دی لیکن دنورو دلائلِ شرعیه وو څخه او احادیثو څخه معلوم سویدی چی دې خلکوته سلام جآئزنه دی اوبعضی علمآء دا فرمایی چی داسلام په ابتدآء کی هرشخص ته دسلام کولو حکم وو ددې دپاره چی دخلکو داسلام سره محبت او الفت پیدا سی کله چی الله تعالی اسلام قوی کی نوکافر اومشرك ته سلام کول ممنوع سول او فاسق او فاجر ته سلام کول مکروه سوه .

۹۸. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ بِرّ (یعنی نیکی) څه ده او اِثم (یعنی ګناه) څه ده ؟

[سوال کوونکی : نواس بن سمعان الکلابی رضي الله عنه]

جواب : بِرّ ښه اخلاق دی اوګناه هغه ده چې ستا په زړه کې راوګرځي اودا خبره نه خوښوې چې خلګ په هغه باندې خبر سي . (مسلم)

شرح : د بِرّ دلفظ څو معناوې کیدلای سي وصله رحمي ، اوسلوك اواحسان اوښه کولو ته هم ویل کیږي اونیکۍ او اطاعت او فرمانبرداری ته هم ویل کیږي ، نو آنحضرت ﷺ دحُسنِ خلق لفظ داسې جامع لفظ وفرمایۍ چې هغه په دې ټولو شیانو کې ښکاره دی بلکه په حقیقت کې دا ټوله دحُسنِ خلق نتیجې دي کله چې دخدای ﷻ دطرفه څخه ورکړل سوې ملکې اوطبعې اخلاق ښه وي نودقریبانو سره وصله رحمي او دمسلمانانو سره ښه سلوك او احسان اونیکۍ او مروت هرڅه پیدا کیږي اودحقیقي مالك اومنعم عبادت او طاعت اودظاهري بادار او آقا او احسان کوونکي فرمان برداری هم دزړه څخه کیږي ، مقصد داچې کله په اخلاقو کې حسن وي نو دبِرّ افعال په خپله ښکاره کیږي ، داِثم یعنې ګناه په اړوند چې کم دا ارشاد فرمایل سویدی چې ګناه هغه ده چې په زړه کې وښوري یعنې دهغه په کولوکې په زړه کې شك پیدا سي او دناجآئز کیدو بیره یې پیداسي اودهغه په اړوند دسینې خلاص والۍ نه وي یعنې زړه نسي خلاص چې بې له خطرې یې وکړي اوتیر سي په حقیقت کې دګناه همدغه علامه ده اوبې له شبهې زړه پیدا کوونکي رب ﷻ داسې جوړ کړیدی چې هغه دګناهونو څخه تنګیږي اودګناه په وخت کې زړه ته داسې خلاص والۍ او فرحت او اطمینان هیڅکله نه حاصلیږي لکه دخیر دکارو او روا کارو دکولو په وخت کې چې وي ، لکه په بل حدیث کې چې ارشاد سویدی چې بِرّ هغه دی دکم طرفته چې نفس او زړه مطمئن سي او اِثم هغه دی چې په زړه کې ښوري اوزړه دهغه وطرف ته په مآئل کیدو اودهغه په کولو کې متردد او شکمن وي لیکن داټولې خبرې ترهغه وخته پورې وي ترڅو چې زړه پرخپل حالت او فطرت باندې پاته وي دبدو اعمالو څخه چې کله پر هغه باندې دخباثت رنګ اودګناهونو زنګ راوڅرخیږي نوبیا هغه ترلویه لا پرلویه ګناه باندې نه ښوري اوهیڅ شك او تردد هم نه پیښیږي بلکه بې باکه کیږي ددې وجې علماوو فرمایلي دي چې دا جواب او علامه دهغو زړو په اړوند ارشاد فرمایل سویدی کم زړونه چې سالم او صفا وي (هغه چې پرخپل اصلي حالت او فطرت باندې پاته وي) دنورو زړو اعتبار نسته لکه چې په دې ارشادِ نبوي ﷺ : اِسْتَفْتِ نَفْسَكَ (یعنې دخپل زړه څخه فتوا

وپوښته) کی هم همدغه خاص زړونه مراد دی دعوامو دزړو اعتبار نسته ، علی هذا القیاس دګناه پېټولو او دخلګو دخبریدو بد ګڼلو زمانه هم تر هغه وخته پوری ده چی څه حیا باقی وی اوکه نه وی نو داعلی درجې فسق او فجور نوبت راځی نو بیانه دخدای ﷻ بیره پاتیږی اونه دانسانانو څخه شرم . رَبَّنَا لاَ تُزِغْ قُلُوْبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَّدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ .

تنبیه : دخلګو دخبریدو بد ګڼل چی کله دکمی بلی وجی څخه وی نو دګناه علامه نه ده مثلاً مال پټ ایښوول غواړی چی په حفاظت کی وی دسرای رانیولو اراده پټه ساتل غواړی چی یوبل خریدار بې پیدا نسی (اوګران نسی) ، په طالبانه طرز سره داسی ووایه چی دا خاصه نه ده صرف علامه ده .

۹۹ . **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ که چیری موږ خپل نر دجفتی کولو دپاره په کرایه ورکړو نو جآئز دی اوکه یا ؟

جواب : داسی کول هیڅ کله نه دی پکار (ترمذی شریف)

۱۰۰ . **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ موږ خپل نر پر ماده باندی ایله کوو بیا دمادې مالك موږ ته څه نذرانه او تحفه راکوی دا اخیستل روا دی او که نه ؟

جواب : ددې داخیستلو اجازه ده (ترمذی شریف)

[سوال کوونکی ددواړو سوالو : یوشخص دقبیلې څخه دکلاب]

شرح : بعضی خلګ مختلف قسمونه قوی نران مثلاً آس، اوښ، غویی اونور پالی، خلګ دښه تخم وړلو او نسل ډیرولو دپاره دمالکانو سره مزدوری معلومه کړی او خپله ماده وهغه نرته ور ایله کوی ، حضرت سیّد الثقلین ﷺ ددې ممانعت وفرمایی (ولی چی دا معامله په حقیقت کی دهغه نطفې غیر معلوم المقدار بیع ده کم چی دبآئع په اختیار او قبضه کی نه ده) نودا قسم اُجرت مکروهِ تحریمی سو ، کله چی دا مسئله معلومه سوه نو سوال کوونکی بل صورت عرض کړی چی بعضی وختونه خاص رعایةً بې له کمی معاوضې مقرر کولو نر حیوان ددې کار دپاره په خواست ورکول کیږی بیا پر هغه وخت باندی یاپه بل وخت کی هغه خلګ په ډول دانعام دنر حیوان ومالکانو ته څه نقدی یا یو شی ورکوی دارنګه اخیستل روا دی او که نه ؟ آنحضرت ﷺ وفرمایل چی دارنګه یې اخله جآئز دی ، ولی چی په دې کی هیڅ عقد او معاوضه نه ده مقرره کړل سوی بلکه په ډول د : هَلْ جَزَآءُ الاِحْسَانِ

الاَّ اْلاِحْسَان ، يوڅه ورکول کیږی کم چی په شریعت کی خوښ کړل سویدی .

۱۰۱ . **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ ارشاد وفرمایه چی که چیری زه دوباره حاضرسم او تا (ﷺ) نکړم پیدا (یعنی که په هغه وخت کی ستا وفات سوی وی) نوڅه وکړم ؟

[سوال کوونکی : یوه ښځه نامعلوم نامی په روایت دجبیر بن مطعم رضی الله عنه]

جواب : که دی چیری زه نکړم پیدا نو ابوبکر رضی الله عنه ته ورځه . (بخاری ومسلم)

شرح : دې ښځی دجناب سرورِ عالَم ﷺ څخه یوڅه پوښتنی کړی وی ده ﷺ ورته وویل چی بیا راسه په هغه وخت کی به بیا جواب درکم (یا هغې دیوشی سوال کړی وو او ده ﷺ ورته وفرمایل چی په اوس وخت کی نه دی موجود بیا راسه چی دریې کړم) غالبًا داپه یولیری ځای کی اوسیده اووه هم هوښیاره ددې وجی یې دا پوښتنه هم وکړه چی که چیری اتفاقًا ته ﷺ په هغه وخت کی په دې دنیا کی نه وی موجود زما دمقصد پوره کول به څوك وکړی ده ﷺ ورته وفرمایل چی ابوبکر رضی الله عنه . لکه څنګه چی دآنحضرت ﷺ دډیرو افعالو اواقوالو څخه دابوبکر رضی الله عنه وخلیفه کیدو اوځای ناستی کیدو ته اشاره کیږی دارنګه په دې حدیث کی هم اشارةً معلومیږی چی ابوبکر رضی الله عنه به دده ﷺ نآئب او قآئم مقام کیږی .

عجیبه روایت : یو وخت آنحضرت ﷺ دیوه صحرائی څخه یوڅو اوښان په قرض واخیسته چی قیمت به یې فلانی وخت درکړم . علی رضی الله عنه بدوی ته وویل چی ولاړ سه دآنحضرت ﷺ څخه پوښتنه وکه چی که چیری زه ستا تروفات وروسته راغلم نوزما قرض به څوك را ادا کوی هغه ولاړی عرض یې وکی نو ده ﷺ ورته وفرمایل چی ابوبکر رضی الله عنه به یې ادا کوی . صحرائی ولاړی علی رضی الله عنه ته یې دا خبره وکړه ، نوهغه رضی الله عنه ورته وفرمایل چی بیا ولاړ سه پوښتنه وکړه چی که چیری دابوبکر رضی الله عنه تر وفات وروسته راغلم نو قرض به می دکمه کوم ؟ هغه ولاړی همدا سوال یې وکی نوسرورِ عالَم ﷺ وفرمایل چی عمر رضی الله عنه به یې در ادا کړی ، صحرآئی علی رضی الله عنه ته راغی اوبیان یې ورته وکی نوده رضی الله عنه ورته وفرمایل چی دا وار ولاړ سه او پوښتنه ورڅخه وکړه چی که چیری دعمر رضی الله عنه دوفات څخه وروسته راسم نو څوك به یې را ادا کوی ؟ ددې جواب رسولِ مقبول ﷺ دا ورکی چی عثمان رضی الله عنه به یې در ادا کوی ، صحرآئی راغی بیایې حضرت علی رضی الله عنه ته دا خبره وکړه نوده رضی الله عنه ورته وفرمایل چی بیا ولاړ سه او عرض وړاندی کړه چی که چیری دعثمان رضی الله عنه تر وفات وروسته راغلم نوقیمت به یې

 څوك را ادا كوى ؟ هغه بيا حاضر سو او دا پوښتنه يې وكړه نو حضرت سرورِ عالَم ﷺ وفرمايل چى كله ابوبكر او عمر او عثمان رضي الله عنهم مړه سى نو كه چيرى كيدى سواى نوته هم مړسه (يعنى كله چى داسى حضرات ددنيا څخه پورته سى نو ستا په ژوندى پاته كيدو كى څه فآئده ده ته هم مړسه ، يادا چى دومره موده به ته چيرى ژوندى پاته سى مړبه سى ، مقصد دا چى دا وار دوار وار سوال كولو په سبب سره ده ﷺ دخفګانه څخه داسى جواب وركى). رواه اسماعيل فى معجمه
۱۰۲. **پوښتنه** : اى رسول الله ﷺ جنت ته به كم خلګ ولاړ سى ؟
[سوال كوونكى : (۱)]
جواب : نبى به جنت ته ځى ، شهيد به جنت ته ځى ، كوچنى بچيان به جنت ته ځى او ژوندى ښخى سوى انجونى به جنت ته ځى . (ابوداؤد)
شرح : دانبياوو په جنتى كيدو كى خو هيڅ خبره نسته ، او شهيدان به هم دزيرى او وعدۀ خداوندى موافق جنت ته ځى . دكم عمره مړه سوو كوچنيانو په اړوند دبعضو علماوو دا قول دى چى دمومنانو كوچنيان به جنت ته او دكافرانو كوچنيان به دوزخ ته ځى او داكثرو علماوو كم چى درحمت دپراخى او دالله تعالى درحم او كرم سره زيات مناسب دى هغه دادى چى برابره خبره ده كه دمومنانو كوچنيان وى اوكه دكافرانو وى ټوله به جنت ته ځى لكه چى په دې حديث شريف كى هم دكفر او ايمان تفصيل نسته بلكه په عام طور سره كوچنيانو بچيانو ته دجنت دداخليدو

(۱). په اُردو فتاوى محمدى ﷺ كى ددې سوال دپوښتونكى نوم نه دى ذكر كړل شوى ، خو دا روايت په ابوداؤد شريف په كتاب الجهاد ، باب فى فضل الشهادة كى ذكر دى حديث رقم (۲۱۵۹) او عبارت دحديث شريف هلته دا دى :
حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا عَوْفٌ حَدَّثَتْنَا حَسْنَاءُ بِنْتُ مُعَاوِيَةَ الصَّرِيمِيَّةُ قَالَتْ حَدَّثَنَا عَمِّي قَالَ قُلْتُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ فِي الْجَنَّةِ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْجَنَّةِ وَالشَّهِيدُ فِي الْجَنَّةِ وَالْمَوْلُودُ فِي الْجَنَّةِ وَالْوَئِيدُ فِي الْجَنَّةِ .
نو پوښتونكى يې دحسناَء بنت معاوية اكا دى ، او داكا نوم يې لكه په عون المعبود ج ۷ ص ۱۴۱ (طبع: دار الكتب العلمية ، بيروت) كى چى علامه ابو الطيب شمس الحق عظيم آبادى ؒ ليكلى دى ، أسلم بن سليم وو . نو پوښتونكى ددې سوال أسلم بن سليم سو .
او دا حديث شريف همدا ډول په مسند احمد (مسند البصريين) كى په رقم (۱۹۲۷۴) او همدارنګه په باقى مسند الانصار كى په رقم (۲۲۳۷۸) كى روايت كړل سويدى. حقّانى غفرالله له

زيرې وركول سويدى . امامِ ابو حنيفه رحمة الله عليه په دې مسئله كې توقف فرمايلى دى ، يعنې دمومن كوچنى وى اوكه دكافر دهيڅ يوه په اړوند هم دا حكم په يقينى ډول سره نسى وركول كيدى چې دا جنتي دى اوكه دوږخي يوازي الله تعالى ته معلوم دى ، داحاديثو دكتابو په شروحو كې دا بحث په تفصيل سره موجود دى چې دهغه څخه معلومېږى چې كه څه هم چې ټولو علماوو دخپل قول تاييد په احاديثِ نبويه وو سره كړيدى ليكن دامامِ ابو حنيفه رحمة الله عليه مسلك دټولو احاديثو سره موافق او ترټولو اقوالو بهتره او نهايتى رقيق او نرم دى .
دژوندى ښخو سوو انجونو مرګ چې كله دډير رحم او افسوس قابل وى او اكثره هغوى كم عمرى او كوچنيانى وى او وژل كيږى ددې وجې رحمتِ خداوندى دې مظلومو اومعصوموته په آخرت كې دجنت زيرې وركى ، په عربو كې قانون وو چې دپيدا كيدو سره سم به يې انجونى ژوندى ښخولى او كه به چيرى اتفاقًا هم يوه انجلۍ ددې (ښخيدو) څخه خلاصه سوه نوبيا چې به يې پلار كله موقع پيدا كړه نو ژوندۍ به يې قبر ته واچول ولې چې ده ته ددې څخه نهايتى پيغور ورتلى چې خپله لور ديوچا زوجه جوړه كړى او يو شخص خپل زوم جوړ كړى ، داسلام دين پرلپسى احكام نازل كړه دا سخت او دظلمه څخه ډك رواج يې بالكل خراب كې او ويې ښوول چې دا خبرى دپيغور قابلى نه دى ، دپيغور لائقى نورى خبرى دى چې هغه خداى تعالى حرام كړيدى .
١٠٣ . **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ داسى كم شى دى چې په هغه سره ماته دشيدى را كوونكى حق زما دذمې څخه ادا سى .
[سوال كوونكى: حجاج بن حجاج اسلمى رضي الله عنه]
جواب : يوه عمده او اصلى مريې يا مينځه (هغه چاته وركړه چې تاته يې تې دركړيدى نو حق به يې ادا سى) . (ترمذى وابوداؤد ونسائى)
شرح : مرضعه يعنې كوچنى ته تې وركوونكى او شيدې وركوونكى چې كله نهايتى لوى خدمت كوى ګواكى هغه خپله وينه په كوچنى باندى چيښى چې په قدرت سره درزّاق مطلق شيدې ورڅخه جوړى سويدى ددې وجې نو دهغې حق هم ډير لوى دى او اهلِ عربو به ددې پوره لحاظ كوى ، كله چې به ددوى دكوچنيانو دشيدو خوړلو موده پوره سوه نو دمقررى مزدورۍ څخه علاوه به يې يوڅه انعام هم ضرور وركوى او تې وركوونكى به يې خوشحاله كول او دچا څخه چې به يې په

خپله شیدی چیښلی وی دهغی به یې هم همیشه خیال ساتې اوحق به یې ورادا کوی. لکه چې حضرت سرورِ عالَم ﷺ هم خپلی تې ورکوونکی ته خپل څادر مبارك هوار کړی اویه عزت سره یې کښېنول او ډیر څه یې ورکړی وه (وګوره: مرضعة الرسول ، ددې احقر تالیف) ، پوښتنی وړاندی کوونکی صاحب دخپل کوچنی دتې ورکوونکی دپاره دانعام او نورو په اړوند سوال کړی وو ، چې یو داسی شی په ارشاد کی راته وفرمایه چې دهغه څخه کوچنی ته دتې ورکوونکی ښځی حق په پوره ډول سره ادا سی (او دښکاره الفاظو دحدیث دتایید څخه داهم قوی احتمال دی چې په خپله یې دخپلی تې ورکوونکی ښځی په اړوند سوال کړی وی چې کم خدمت داسی دی چې دهغه څخه ددې کامل احسان شکریه ادا کړل سی) ده ﷺ یو نهایتی مناسب خدمت بیان کی یعنی یوښه مریې یا مینځه ورکه تر څو چې کم آرام او خدمت ددې څخه تاته حاصل سوی وو هغې ته هم حاصل سی ، دده ﷺ دارشاد څخه دا مقصود نه ده چې بس یو وار دی غلام ورکه بیایې نوهیڅ خدمت مه کوه بلکه مدعی داده چې دحق دادا کولو دپاره یې دا خدمت کافی دی ګواکی څومره قدر زیات خدمت چې یې وسی بهتر دی .

۱۰۴. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ یو زما داکا زوی دی کله چې زه هغه ته ورسم یوڅه ورڅخه غواړم نونه ماته یوڅه راکوی اونه وصله رحمی کوی (اوکله چې دهغه بد سلوکی او نامهربانی ووینم نوزه قسم وخورم چې اوس به هیڅکله نه هغه ته څه ورکوم اونه به ورسره وصله رحمی کوم) بیا هغه ماته راسی څه غواړی په داسی صورت کی څه کول پکار دی ؟

[سوال کوونکی : حضرت مالك اشجعی رضی الله عنه]

جواب : کم کار چې ښه اوبهتر دی هغه کوه (یعنی دهغه سوال پوره کړه او وصله رحمی ورسره کوه) او دخپل قسم کفاره ورکړه . (نسآئی وابن ماجه)

شرح : دداسی بې مروّته عزیز او قریب سره اول خو طبعًا احسان او مروت کول زړه نه غواړی دوهم لوی تکلیف دا وو چې دقسم خوړلو دوجی څخه مجبوره وو لیکن جناب سرورِ عالَم ﷺ هغه ته داعلی درجې اخلاقو او مروّت حکم وفرمایې چې دهغه ارشاد خدای تعالی په دې الفاظو سره فرمایلی دی چې: اِدْفَعْ بِالَّتِیْ هِیَ اَحْسَنُ السَّیِّئَةَ او کم چې اسلامی خصوصیت دی چې تاسی دوی ته ددوی دسخت زړه کیدو او بې باکه کیدو سزا مه ورکوی بلکه دبدو په عوض کی نیکی اوښه کوی

او دهغه دهمدردی او کومك څخه دریغ مه کوی او دقسم دماتولو اجازه يې ورکړه دقسم مجبوری يې رفع کړه چی قسم مات کړه دهغه کفاره ورکړه لیکن دقسم تر پوره کولوچی کم بهتره اوښه کار دی (یعنی وصله رحمی او مروت) هغه مه پرېږده، همدغه حکم يې په نورو ځایو کی هم فرمایلی دی چی کله پریوه خبره باندی قسم واخیستل سی او دقسم په خلاف کولو کی یوه دینی فآئده وی نو قسم دی مات کړی یعنی ددې خلاف هغه ښه کار دی وکړی او دقسم کفاره دی ورکړی . دقسم کفاره داده چی یو مریې آزاد کی یا لسو ۱۰ مسکینانو ته دواړو وختونه خوراك ورکړی او یا لسو ۱۰ مسکینانو ته جامې ورواغوندی ، ددې درو سرو شیانو څخه چی هر یو وغواړی هغه دی ادا کړی که يې چیری ددغو څخه دیوه پر ادا کولو هم قدرت نه درلودی نو دی درې ورځی پرلپسی روژه ونیسی .

مسئلې : ۱. خوراك داسی ورکول پکار دی کم چی عمومًا درمیانه درجې خلګ يې خوری مثلاً ډوډۍ سره دسالنه ، ښوروا یا نورو (که څه هم چی دغنمو دډوډۍ سره یوځای سالن ورکول نه دی ضروری) ۲. کمو مسکینانوته چی يې سهار خوراك ورکړی وو هغوی ته دی دوهم وخت خوراك ورکړی که يې چیری نورو ته ورکړی نو کفاره نسوه ادا ۳. په خوراك ورکولو کی دا نه ده جآئزه چی پوخ کړل سوی خوراك دهر شخص دخوراك موافق لسو مسکینانو ته دواړه وخته ورکړی بلکه هم هلته به يې کښېنوی اوپه خوری به يې څومره قدر چی يې خوړل غوښتل ودی خوری برابره خبره ده که زیات خوراك والا وی او که کم ۴. که يې چیری غله ورکول نوهر مسکین ته دی نیمه کاسه غنم ورکړی ۵. که يې چیری یوه مسکین ته تر لسو ورځو پوری هره ورځ دوه وخته خوراك ورکی نوبیا هم کفاره ادا سوه ۶. که يې چیری یوه مسکین ته ترلسو ۱۰ ورځو پوری نیمه کاسه (چی په انګریزی وزن سره پاوکم دوه سیره او احتیاطًا پوره دوه سیره) غنم ورکول نوبیا هم کفاره صحیح ده ۷. که يې چیری ددغومره قدر غلې قیمت پر لسو مسکینانو تقسیم کی بیا هم جآئز دی ۸. که چیری جامې (کالی) ورکول وغواړی نوهر مسکین ته دی یوه پایجامه او یوه کرتۍ یا پایجامه او څادر یا پرتوګ او کرتۍ دی ورکړی ۹. نوی کپړه ضروری نه ده بلکه داسی جامې ورکول پکار دی چی هغه عادتًا لږ تر لږه درې میاشتی اغوستل کیدی سی ۱۰. په روژه کی دا شرط دی چی یوه په بلی پسی او پرلپسی متصلی به يې نیسی ۱۱. که چیری دمریضی ، حیض یا بل شی په وجه په مابینځ

کی ناغه راسی نوبیابه یې دنوی سره څخه نیسی (مفصل حالات او مسئلې دکفارې او قسم احقر په رسالهٔ مفید الحالفین چی مشهوره ده په قسم نامه سره په هغه کی لیکلی دی) .

۱۰۵. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ ترټولو لویه ګناه کمه یوه ده او ترهغه وروسته کمه او بیا کمه یوه ؟ [سوال کوونکی: یوشخص په روایت دعبد الله بن مسعود رضي الله عنه]

جواب : (ترټولو غټه ګناه) داده چی دخدای ﷻ دپاره کم مثل او مقابل ومنی حالانکه خدای تعالی (پرتا باندی دا احسان کړیدی) چی ته یې پیدا کړی دوهمه ګناه داده چی خپل کوچنیان وژنی ددې بیری څخه چی هغوی به بیا ستاسره خوراك کوی بیا داچی دخپل همسایه زوجه راضی کی او دهغې سره زنا وکړی . (بخاری ومسلم)

شرح : ترټولو لوی جرم کفر او شرك دی ولی چی دا دخپل اصلی منعم او محسن څخه بالکل انکار دی یا دهغه سره داسی شریك جوړول دی چی هغوی په خپله دده مخلوق دی اودهغه عالی ذات سره یې هیڅ مماثلت اومشابهت هم نسته ، تر اسلام دمخه اهلِ عربو دانجونی پیدا کیدل ډیر منحوس (بدبختی) او بد ګڼل اوددې پیغور داندیښنې څخه چی ددې دوجی به یوڅوك زما زوم جوړیږی هغه به یې ژوندۍ ښخولی ، او بعضی خلګو به ددې اندیښنې څخه هم اولاد مړ کوی چی دهغه دوجی څخه به مو خرچه لوړه سی ، په خوراك او چیښاك کی به زموږ سره شریك سی اسلام دا ټولی طریقې ناجائزی او حرامی کړی ، که څه هم چی داولاد وژل مطلقا حرام دی برابره خبره ده که دهری وجی څخه وی ، لیکن کله چی عمومًا انجلۍ دلوږی او مسکینۍ دبیری څخه وژل کیدی همدغه آنحضرت ﷺ هم ذکر کی لکه چی په قرآنِ مجید کی چی یې همداسی ویلی دی چی: وَلاَ تَقْتُلُوْا اَوْلاَدَكُمْ خَشْيَةَ اِمْلاَقٍ ، نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَاِيَّاهُمْ ، اِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْأً كَبِيْرًا یعنی دلوږی او مسکینی دبیری څخه اولاد مه وژنۍ موږبه تاسی ته هم رزق درکوو او دوی ته هم ، (دیوه رزق هغه بل نسی خوړلای) په تحقیق سره ددوی وژل ډیره لویه خطا ده . زنا که څه هم چی فی نفسه هم ډیره لویه ګناه ده او داعلی درجو کبیره ګناهونو څخه ده لیکن همسایه کم چی دهرډول رعایت او حفاظت مستحق دی دهغه دزوجې سره په شناخت پیدا کولو سره مخ توره کیدل نور هم زیات خباثت او فسق دی زنا هم سوه او همسایه ته سخت ضرر هم ور رسیدی .

۱۰۶. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ آیا ښځه بی له پایجامې یوازې په کرتې اوپه پړونی کی لمونځ ادا کولای سی ؟ [سوال کوونکی: ام سلمه رضي الله عنها]
جواب : هو! ادا کولای یې سی په دې شرط چی کرتې دومره کښته وه چی تر پښو پوری دشا خوا په پټه سی . (ابوداؤد)
شرح : دښځی دپاره دمخ او دواړو لاسونو تر خپړو پوری او دواړی پښو څخه ماسوا ټول بدن پټول او لمونځ ادا کول ضروری دی ، دکرتې او پایجامې او نورو شیانو خصوصیت نسته نو که چیری یوه کرتې دومره غټه اوکښته وه چی پرپښو باندی مښلی او پر سر باندی یې پړونې وی چی په هغه سره یې غاړه او وربښتان او غوږونه ټوله پټیږی نوبې له شبهې لمونځ ادا کړل سو ، که څه هم چی کښته پایجامه یا پرتوګ نه وی، ددواړو پښو پټول که څه هم چی واجب او فرض نه دی لیکن دکرتې ددومره قدر کښته کیدو تاکید ددې وجی فرمایل سویدی چی که چیری لوړه وی او دولاړی په حالت کی قدمونه نسی پکښی پټ نوپه سجده او نورو ځایو کی به پوره پنډې ښکاره سی چی دهغه څخه بیا لمونځ فاسدیږی .
فآئده : دښځی دقدمو په اړوند بعضی فقهاء حنفیه وایی چی دهغو پټول فرض نه دی صاحب هدایی او نورو دا قول ته صحیح فرمایلی دی بعضی وایی چی پټول یې فرض دی (مولانا عبد الحی اللکنوی رح دې ته ترجیح ورکوی) دامام طحاوی رح او نورو ارشاد دی چی په لمانځه کی یې پټول فرض دی او دلمانځه دباندی نه دی فرض .
۱۰۷. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زه دلته نه وم موجود زما په شا پسی زما دمور وفات وسو او هغې ته دڅه ویلو وار او وخت نه ورسیدی او زما خیال دی چی که چیری هغې دخبرو کولو موقع پیدا کړې وای نو ضرور یې صدقه کوله اوس که چیری زه دهغې دطرفه څخه څه صدقه ورکړم نوهغې ته به څه نفع ورسوی اوکه نه ؟
[سوال کوونکی : ابن عباده رضي الله عنه]
جواب : هو! که چیری ته دهغې دطرفه څخه صدقه وکړې نوهغې ته نفع رسوی (بخاری شریف) .
۱۰۸. **پوښتنه** : یا فخرِ عالَم ﷺ زما دمور ام سعد وفات سویدی اوس دهغې دطرفه څخه څه ډول صدقه مناسبه او بهتره ده ؟
[سوال کوونکی: سعدبن عبد الله انصاری رضي الله عنه دخزرج دقبیلې سردار]

جواب : داوبو صدقه افضله ده (ابوداؤد)

شرح : حضرت سعد بن عباده رضي الله عنه په انصارو کی دخزرج دقبیلې سردار او لوی رئیس او دمشهوره صحابه وو رضي الله عنهم او دمخکی اسلام راوړونکو خلکو څخه دی په ۱۵ هجری سنه کی دشام په ملك کی وفات سو په غسل خانه کی مړ پیدا سو ټول بدن يې تك شین سوی وو ، مشهوره سوی وه چی دی پیریانو مړ کړی وو ، دده دمور صاحبی نوم عمره بنت مسعود رضي الله عنها وه دې دجناب سرورِ عالَم صلی الله علیه وسلم سره بیعت کړی وو ، په سنه ۵ هجری کی کله چی ده صلی الله علیه وسلم ددومة الجندل (۱) وغزا ته تشریف یووړی نو حضرت سعد رضي الله عنه هم دآنحضرت صلی الله علیه وسلم سره یوځای ولاړی ، دده ترشا موریې په مدینه منوره کی مریضه سوه خلکو ورته وویل چی یوڅه صدقه او خیرات وکه دې ورته وفرمایل (اوصحیح یې ورته وفرمایل) چی مال چی هرڅه دی هغه دسعد دی (دهغه په نه موجودګی کی یې څنګه صدقه کړم) تردې وروسته دې رضي الله عنها ته دویلو او خبرو کولو طاقت نسو پیدا او وفات سوه کله چی ددومة الجندل څخه را واپس سوه جناب سرورِ عالَم صلی الله علیه وسلم سره دسعد بن عباده او نورو ملګرو رضي الله عنهم مدینې ته تشریف راوړی نوددې دوفات خبر ورته معلوم سو ، نبی صلی الله علیه وسلم ددې وقبرته ودریدی او دعايې ورته وفرمایله او حضرت سعد رضي الله عنه ددې په اړوند دآنحضرت صلی الله علیه وسلم څخه پوښتنه وکړه چی اوس ددې دطرفه څخه په صدقه کولو کی نفع او ګټه سته که نه ؟ نبی صلی الله علیه وسلم ارشاد ورته وفرمایی چی نفع سته نوبیا حضرت سعد رضي الله عنه خپل یو باغ ددې دطرفه څخه صدقه کی او دهمدې سوال پر وخت یاپر یوه بل ځای باندی یې دمور دوفات حالت ونبی صلی الله علیه وسلم ته ذکر کی او عرض یې ورته وکی چی بهتره او مناسبه صدقه دڅه شی ده ؟ کله چی په عربو کی داوبو لږوالی وو خوږې اوبه په مدینه منوره کی کمی پیدا کیدی ددې وجی نبی صلی الله علیه وسلم وفرمایل چی بهتره صدقه اوخیرات داوبو دی، سعد رضي الله عنه دهغې (مور رضي الله عنها) دطرفه څخه یو څاه جوړ کی اووې ویل چی دا دأمِ سعد دپاره دی یعنی ددې اجر او ثواب به هغې ته رسیږی .

دحضرتِ سعد رضي الله عنه دپوښتنی او جواب څخه څو شیان معلوم سول :

۱. دمړی دطرفه څخه په صدقاتو او خیراتو کولو کی هغه ته ددې ثواب رسیږی .

۲. بهتره او افضله صدقه هغه ده چی دهغه زیات ضرورت وی او ګټه یې عامه وی

---

(۱). دومة الجندل: دشام وملك ته نژدی دیوه ښار نوم دی . مصحح

۳. دخير او صدقو په کارو کی او په خيرات کولو کی دخپلو مقتدايانو او بزرگانو څخه مشوره اخيستل بهتره دی ۴. دبعضو ضرورتو دوجی څخه دصدقې په ښکاره کولو کی هيڅ ممانعت نسته هرځای په پټه صدقه کول ضروری نه دی ۵. دمور او پلار تر وفات وروسته دهغوی دطرف څخه دخير کارونه کول اوهغوی ته ثواب وربخښل ډير ښه او خوښ کار دی ۲. دمور او پلار په زندگی کی دهغوی څخه په اجازه اخيستلو سره په جهاد او سفر کی تلل جائز دی .

۱۰۹. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ که چيری يو شخص دخدای ﷻ په لاره کی دجهاد اراده وکی او دده په دغه کی ددنيا فآئده مقصوده وی نو هغه ته به ثواب ورسيږی او که نه ؟ [سوال کوونکی: يوشخص په روايت دابوهريرة اوابو امامة رضي الله عنهما]

جواب : هغه ته به هيڅ اجر او ثواب نه ورسيږی . (ابوداؤد)

شرح : که چيری يوازی ددنياوی فآئدې دپاره مثلاً شهرت ، عزت يا مزدوری يا مالِ غنيمت مقصود وی نو هغه شخص ته به دجهاد ثواب هيڅ هم نه ور رسيږی ، ځکه چی هغه په نيت دثواب او درضآء خداوندی دپاره جهاد نه دی کړی ، او که چيری درضآءِ الهی او اعلآء کلمة الله دپاره جهاد کوی ليکن دمال او نورو شيانو طمع او خيال هم ورسره وی نو ثواب به حاصل سی ورته ليکن ترهغو خلگو دثواب څخه ډيرکم اوناقص به وی کم چی خاص په وجه دالله تعالی بې له کم غرضه جهاد کوی .

۱۱۰. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ خدای تعالی فرمايی چی: الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَلَمْ يَلْبِسُوْا اِيْمَانَهُمْ بِظُلْمٍ اُولٰئِكَ لَهُمُ الْاَمْنُ وَهُمْ مُّهْتَدُوْنَ (الانعام : ۸۲) يعنی امن يوازی دهغو خلگو دپاره دی او پرهدايت باندی يوازی هغه خلگ دی څوك چی ايمان راوړی او خپل ايمان يې ديو ظلم (گناه) سره نه وی گډ کړی ، اوس نو داسی څوك دی چی دهغه څخه يوظلم (گناه) نه وی صادره سوی ؟

[سوال کوونکی : اکثر اصحاب درسول الله ﷺ په روايت دعبدالله بن مسعود رضي الله عنه]

جواب : لکه څنگه چی ته گمان کوی داسی نه ده (يعنی په دې آيت کی دظلم څخه مراد مطلق گناه نه ده) بلکه هغه داسی دی لکه چی لقمان عليه السلام خپل زوی ته فرمايلی وه چی: يَا بُنَيَّ لاَ تُشْرِكَ بِاللّٰهِ اِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيْمٌ (لقمان: ۱۳) (ای زويه دخدای تعالی سره شريك مه نيسه په تحقيق سره شرك ډير لوی ظلم دی يعنی په دې آيت کی هم دظلم څخه شرك مراد دی لکه څنگه چی لقمان عليه السلام شرك ته ظلم فرمايلی دی . (بخاری ومسلم)

شرح : كله چې ظلم عام دی نوشرك ته هم ظلم ويل كيدی سی او نورو ګناهونوته هم ددې وجی صحابه وو رضي الله عنهم ته نهايتی دشواره معلومه سوه او وبيريده چې امن او هدايت چې كله يوازی دهغه خلګو حصه ده چې هغه دهيڅ قسم معصيت مرتكب او كوونكی نه وی نو شايد چې هيڅ امن پيدا كوونكی والا شخص دی نه وی ولی چې يوه نه يوه ګناه دهرشخص څخه كيږی جناب سرورِ عالَم ﷺ شفا ورته وفرمايله چې دلته مطلق ظلم نه دی مراد لكه څنګه چې تاسو ګمان كړيدی بلكه دظلم يو خاص فرد او هغه ظلمِ مقيد مراد دی كم چې دلقمان عليه السلام په قول كی ذكر دی يعنی شرك، حاصل دجواب دادی چې دخدای تعالی دارشاد مطلب دادی چې هدايت او امن والا هغه خلګ دی چې ايمان راوړی اوايمان دظلمِ عظيم يعنی دشرك دګډوالی څخه پاك وساتی دا مقصود نه دی چې كمه كوچنۍ يا لويه ګناه دی نه وی ورڅخه صادره سوی .

فائده : دا امر خو دارشادِ نبوی ﷺ څخه معلوم سو چې دظلم څخه په دې آيت كی شرك مراد دی او دا خبره بې له چون او چرا منل سوی او نهايتی حق ده ليكن قرينه او وجه دشرك دمراديدو دكلامِ نبوی ﷺ څخه نه ده معلومه سوی ، هو! علماوو او شارحينو دحديث فرمايلی دی چې په بشركٍ كی صحابه وو رضي الله عنهم تنوين دتحقير او تنكير دپاره ګڼلی ځكه نودوی رضي الله عنهم ته دا شبه پيښه سوی وه ، جناب سرورِ عالَم ﷺ تنوين دتعظيم دپاره مقرر كی او دظلمِ عظيم تعيين يې دبل آيت څخه وفرمايی ، دحضراتو علماوو وجه درسته او نهايتی صحيح ده ليكن په دې كی يوه دا شبهه كيدی سی چې صحابه رضي الله عنهم سره ددې چې ددې قرآن په ژبه وه او سره ددې چې دكلامِ باری تعالی اعلی ماهرين وه نومخالف مقصدې څنګه ورڅخه مراد كړی وو ، دوهمه داچې تنوين دتعظيم دپاره اخيستل په دې ځای كی په هيڅ ډول هم دكلام دطريقې سره مناسب اوذوقِ سليم سره موافق نه دی .

البته داحقر مؤلف استاذ الاستاذ حضرت قطب العالَم مولانا محمد قاسم صاحب رحمة الله عليه كم چې په يوه اوږده تقرير كی په دې ځای كی دظلم څخه دشرك دمراديدلو وجه ليكلی ده په هغه كی هيڅ شبه نه پاته كيږی او داهلِ علم په روح او كوشش كی راځی او زړه يې په مطمئن كيږی خلاصه دتوجيه دحضرت مولانا صاحب رحمة الله عليه داده چې جناب رسول الله ﷺ دلَبْس دلفظ څخه دا وفهمول چې دلته شرك ورڅخه مراد دی ځكه چې په نورو ګناهونو كی اوپه ايمان كی لبس نه

دی ممکن لبس اوخلط هغه وخت کیدلای سی چی دایمان او ظلم ظرف متحد وی ، نور گناهونه کم چی افراد دظلم دی کله چی افعال دی داندامو هغه دزړه امور نه دی ددې وجی دایمان سره دهغوی لبس نه صادقیږی گواکی معیّت او اجتماع یې سره کیدلای سی ها! کله چی دشرك ظرف هم زړه وو نوپه ده او په ایمان کی لبس راتلای سی ، صحابه وو رضی الله عنهم د لَمْ يَلْبِسُوْا پرلفظ باندی په خاص طور سره غور نه وو کړی مگر آنحضرت ﷺ څوك چی دوحی اوکلامِ الٰهی صحیح مخاطب او په پټهو او ښکاره اسرارو یې خبر وو دده ﷺ دنظره څخه دا نکته نسوه پټه او دمقصود په فهمولو کی دشواری نه وه .
دآیت په تفسیرکی داقولونه هم دی چی دا حکم خاص دمهاجرینو دپاره دی ، یا د لَمْ یلبسوا څخه لم ینافقوا مراد دی یا مرتد کیدل او دایمان پرېښوول مراد دی لیکن کله چی ددې اقوالو زموږ درانقل کړل سوی پوښتنی سره علاقه نه وه ددې وجی هغه پاته کړل سوه .
١١١. **پوښتنه** : ماته دا قاعده معلومه نه وه چی سر خریل ترذبح کولو وروسته وی، ما تر ذبح کولو مخکی سر وخریئ زما دپاره څه حکم دی ؟
[سوال کوونکی: یوشخص په روایت دعبد الله بن عمر رضی الله عنهما]
جواب: اوس ذبح وکه اوددې بې ترتیبی څخه تاته هیڅ گناه نه ده رسیدلی. (بخاری)
١١٢. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زه ددې څخه نه وم خبر چی اول رمی کیږی دهغه څخه وروسته بیاذبح کیږی ما تررمی دمخه ذبح وکړه نواوس زما دپاره ستاسی څه ارشاد دی ؟ [سوال کوونکی: یوشخص په روایت دعبدالله بن عمر رضی الله عنهما]
جواب : اوس رمی وکه او (دناخبرتیا دوجی څخه دترتیب په مخالفت کولوکی) تا ته هیڅ گناه نه ده رسیدلی (بخاری) .
شرح : ددې دواړو پوښتنو دپوښتونکو نومونه لویو لویو علماوو ته دتحقیق او تلاښ سره سره نه دی معلوم سوی مگر دومره معلومه ده چی دا دځنگل اوسیدونکی خلگ وه دځلورو طرفو څخه راتله او سوالونه به یې کوله نبی ﷺ دټولو جوابونه ورته وفرمایله ، دادهغه حج واقعه ده کم چی نبی ﷺ په آخر کی دخپل عُمر شریف په سنه ۹ هجری کی ادا کړی وو چی په هغه کی دبعضو روایاتو مطابق یولك دیرش زره ١٣٠٠٠٠ انسانان نارینه اوښځینه دحج دپاره دده ﷺ ملگری وه دټولو نظر پرده ﷺ باندی وو کم څه چی به ده ﷺ فرمایل په هغه باندی

به يې بې له شبهې عمل کوی اوکله چی به يوه خبره مخ ته راتله دده ﷺ څخه به يې پوښتنه کوله ، سبحان الله څومره ښه زمانه وه ، په دې موقع کی آنحضرت ﷺ دعرفات او مزدلفې څخه تراوپس کيدو وروسته پراوښه باندی سپور سو دجمره وو ويشتل يې کوله (يعنی پر جمره وو باندی يې ډبری ويشتلی) په دې حالت کی ډيرو خلګو پوښتنه کوله اوجوابونه يې ترلاسه کوله ، ددې څخه داهم معلومه سوه چی عالِم يا مفتی که چيری په عبادت مشغوله وی يا په يوه لار کی ولاړ وی نو ديوې ضروری مسئلې په پوښتلو کی دهغه څخه او په جواب ورکولو کی هيڅ ممانعت نسته ، او يوه مهمه مسئله دا هم معلومه سوه چی دجمعې ، اخترونو او نورو هغو ورځو کی چی په هغه کی معطلی وی دعلم شغل منع نه دی ولی چی دا سوال اوجواب داختر په ورځ واقع سوی وو .

دحج دافعالو دجملې څخه دذی الحجی پرلسم تاريخ داڅلور شيان هم ضروری دی:
۱. اول په مقامِ منٰی کی دجمره عقبې رمی کول ، ۲. تر هغه وروسته اوښ يا بزه يا بل شی ذبح کول ، ۳. ترهغه وروسته سر خريل يايو څه ورېښتان کوچنی کول ۴. تر هغه وروسته بيا مکی معظمې ته تلل او هلته دخانه کعبې طواف کول . که چيری دناخبری او لا علمۍ څخه ترتيب بدل سی کم شيان چی مخکی ادا کيدل هغه يې وروسته کړه او کم چی وروسته لازم وه هغه يې مخکی کړه نو څه ګناه نسته لکه ده ﷺ چی دپوښتنی په جواب کی صاف وفرمايله ليکن ددې بې ترتيبۍ دنقصان دجبيری او بدلې دپاره دم درباندی واجيږی يعنی بزه يا بل شی به ذبح کوی ، لکه چی ابن عباس رضي الله عنهما فرمايلی دی چی کم سړی چی دخپل حج په افعالو کی څه افعال دمخه يا وروسته کړی هغه ته وينی بهيول (يعنی قربانی کول) پکار دی البته که چيری قصداً ددې ترتيب خلاف وکی نو دذبيحې پرواجب کيدو سربيره ګناه هم لری .

۱۱۳. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ دخادم خطا هره ورځ څو واره معاف کوم ؟

[سوال کوونکی: يوشخص په روايت دعبدالله بن عُمر اوعبدالله بن عَمرو رضي الله عنهم]

جواب : هره ورځ يې اويا ۷۰ واره معاف کوه . (ترمذی شريف)

شرح : کله چی معاف کول هر وار بهتره او ښه دی ، خدای تعالٰی فرمايی : وَمَنْ عَفَا وَاَصْلَحَ فَاَجْرُه عَلَى اللهِ ، ددې وجی آنحضرت ﷺ چی کله دا سوال واوريدی نو پټه خُله سو ليکن کله چی سوال کوونکی دوه درې واره عرض وکی نو ويې فرمايل

چې اويا ۷۰ واره يې معافوه ، يعني ډير وارونه په نهايتي ډير والی سره يې معاف
کوه ځومره چې يې زيات معافوی هغومره ښه دی ، دبعضو رواياتو دالفاظو څخه
معلوميږي چې سوال کوونکی دده ﷺ دحال پوښتنه کړې وه چې ته ﷺ يې څو
واره معافوی ده ﷺ وفرمايل چې اويا ۷۰ واره ، دا روايت په ترمذی او تاريخ
بخاری کی دعبد الله بن عمرو رضي الله عنه په ذريعه روايت کړل سويدی اوپه ابوداؤد
او نورو کی دعبد الله بن عمر رضي الله عنهما په روايت باندی مروی دی .

۱۱۴. **پوښتنه** : ای رحمة للعالمين ﷺ آيا موږ خلګو ته دچارپايانو (۱) په خدمتو
(مثلا په خوراك او چيښاك ورکولو) کی هم ثواب حاصليږي ؟

[سوال کوونکی : صحابه رضي الله عنهم په روايت دابی هريرة رضي الله عنه]

جواب : دهريوه لانده ځيګر لرونکی شی (يعنی حيوان) سره په احسان اونيکی کولو
کی اجر او ثواب دی . (بخاری شريف)

شرح : حضور ﷺ يو وخت ارشاد وفرمايی چې په مخکنی زمانه کی يو شخص
دمکې معظمې په لار کی په يوه ميدان کی تيريدی کله چې نهايتی سخت تږی سو
نو يوه څاته لاندی ورشوه سو اوبه يې وڅښلی او سيرابه سو بيرته دباندی راووتی
چې ګوری يو سپی دسختی تندی څخه ژبه را ايستلی ده او دڅاه پر شاوخوا باندی
لندی خاوری څټی لاندی نسی ورتلی چې اوبه وڅښی هغه شخص دا خيال وکی
چې دتندی دتکليفه څخه چې کم مصيبت پر ما باندی تير سو په هغه کی اوس دی
مبتلا دی ، نو څاه ته شوه سو اوکله چې يو لوښی نه وو موجود نوپه خپله موزه
کی يې اوبه واچولی او هغه يې په خُله کی ونيوله او لوړ راوختی (ولی چې په څاه
کی سړی دواړه لاسونه پر ديواله نيولی وی اوپه تکليف راخيژی) او په سپی يې
اوبه وڅښلی او اوبه يې کی ، الله تعالی ددې شخص دا دخير عمل قبول کی او ده
ته يې مغفرت وکی اوپه جنت کی يې داخل کی، داقصه چې يې واوريده صحابه وو
رضي الله عنهم عرض وکی چې يا حضرت ﷺ آيا دداسی حيواناتو خدمت هم دثواب
سبب ګرځی ، ده ﷺ وفرمايل چې يوازی پردوی باندی نه دی موقوف بلکه ټولو
ذی روحو او جاندارو شيانو ته په راحت رسولوکی اجر او ثواب تر لاسه کيږی ،
ليکن دا ارشاد دهغو حيواناتو په اړوند دی کم چې ضرر رسوونکی نه وی اوپه

---

(۱). په روايت کی لفظ دبهآئم ذکر دی ، خاص څلور پښې لرونکی حيوان ته هم بهآئم ويل کيږی
او ټولو جاندارو شيانو ته هم ويل کيږی . منه رحمه الله تعالی

شریعت کی دهغوی دوژلو حکم نه وی ، کم حیوان چی ضرر رسوونکی وی اوپه شریعت کی دهغه دوژلو حکم وی لکه مار ، لړم ، موږك او نور دهغو په اړوند دا ارشاد نه دی بلکه هغوی په داسی ډول وژل پکار دی چی سخت ضرر رسوونکی نه وی ورته .

۱۱۵. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ پرموږ دواړو باندی په لار کی دلمانځه وخت داخل سو اواوبه نه وی موږتیمم وکی اولمونځونه مووکړه بیا اوبه پیدا سوې او دلمانځه وخت هم پاته وو ، زموږ څخه یوه اودس وکی بیایې لمونځ وکی اویوه شخص (هغه پخوانی لمونځ کافی وګڼی) او دوباره یې لمونځ نه وکی، تاسی ارشاد وفرمایاست چی دچا کار صحیح سو ؟

[سوال کوونکی: دوه صحابه رضي الله عنهما په روایت دعطآء بن یسار تابعی **جلیل القدر** رحمة الله علیه]

جواب : چاچی لمونځ نه دی را ګرزولی هغه قاعده او طریقه دشریعت پیدا کړه او لمونځ ورته کافی سو او چا چی دوهم وار لمونځ وکی هغه ته دوه واره ثواب ورسیدی (ابوداؤد ودارمی ونسآئی)

شرح : په تیمم سره دلمانځه ادا کولو څخه وروسته که چیری اوبه پیدا سوې او دلمانځه وخت باقی وو نو قاعده داده چی اول لمونځ کافی دی ددوباره ادا کولو ضرورت یې نسته ددې وجی ده ﷺ دیوه صحابی رضي الله عنه په اړوند وفرمایل چی تا په اصلی شرعی قاعده باندی **عمل** وکی ، دوهم صاحب چی کم دوهم وار لمونځ کړی وو هغه **نفل** سو ددې وجی ده ﷺ ارشاد وفرمایی چی تاته دوه واره اجر **حاصل** سو یو دفرضو ثواب او یو دنفلی لمانځه ثواب ، لیکن کله چی قوی اُمید وی چی دلمانځه دبهتره او اصلی وخت تر ختمیدو دمخه به اوبه پیدا سی نو بهتره اوخوښه خبره داده چی په اول وخت کی دی په تیمم سره لمونځ نه کوی بلکه تر هغه وخته پوری دی انتظار وکی که چیری بیا هم نسوی پیدا نو تیمم دی ووهی او لمونځ دی ادا کی که یې چیری په تیمم سره لمونځ کوی اوپه همدې حالت کی یې اوبه پیدا سوې (مثلا خادم اوبه راوړی ، یایو څوك اوبه خرڅوونکې والا راغی) نو بیا دې لمونځ مات کړی اواودس دی وکی اوبیا دی دنوی سره څخه لمونځ ادا کی، که چیری یو شخص اوبه خرڅوونکې راغی او درانیولو طاقت یې هم وو نو تیمم نه دی صحیح اوبه دی رانیسی او اودس دی وکی ، که چیری اوبه ترحد زیاتی ګران قیمته وی نو رانیول یې واجب نه دی ، په څنګله کی که چیری په اسبابو کی اوبه

موجودی وی مگر هغه یې نه وی په یاد نوتیمم یې وکی اولمونځ یې وکی او تر ادا کولو وروسته بیا ورپه یاد سوه نو لمونځ ادا سویدی ددوباره ادا کولو ضرورت یې نسته او که چیری په آبادی او کلی کی داسی موقع پیښه سوه نو راګرځول یې ضروری دی (دتیمم آسانه او په کار راتلونکی مسئلې په رساله الطهور المسلمین کی وګوره) .

۱۱۶. **پوښتنه** : زما دمور پرذمه باندی یو نذر وو دهغه دپوره کولو څخه مخکی دهغې وفات وسو آیا زه دهغې دطرفه څخه دا نذر پوره کولای سم ؟

[سوال کوونکی : حضرت سعد رضي الله عنه]

جواب : ادا یې که . (بخاری وغیره باختلاف الفاظ)

شرح : په دې کی اختلاف دی چی دسعد رضي الله عنه مور صاحبی رضي الله عنها دچشی نذر ایښی وو دغلام آزادولو اوکه دروژو نیولو اوکه مطلق نیت بې له کم قیده ، مګر دا معلومه سوه چی دمړی دطرفه څخه که چیری دهغه وارث نذر پوره کی نو صحیح دی ، تفصیلی بیان دمړی دحج او نذر مخکی تیر سو .

۱۱۷. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ ماته په اسلام کی یوه داسی جامع او اصلی خبره را وښیه چی ترتا وروسته یې بیا دبل چا څخه دپوښتنی کولو ضرورت نه وی ؟

[سوال کوونکی : سفیان بن عبد الله رضي الله عنه دطآئف اوسیدونکی]

جواب : اٰمَنْتُ بِاللّٰہِ وایه او بیا پرهمدغه باندی مستقیم او محکمه اوسه (مسلم ، ترمذی ، نسآئی ، ابن ماجه)

شرح : دا جامع او دمعنی ډك قول حضرت افصح العرب والعجم ﷺ دالله تعالی دکلامِ پاك ددې ارشاد (۱) څخه اخیستی دی چی: إِنَّ (۲) الَّذِيْنَ قَالُوْا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوْا ، په حقیقت کی په دې څو الفاظو کی یې دایمان او اسلام ټول ضروریات جمع کړیدی ولی چی دایمان او توحیدِ خداوندی اعتقاد او اقرار یې په اٰمَنْتُ بِاللّٰہِ سره ورته وښووی اوپاته چی څومره قدر ضروریات داسلام دی هغه ټوله داستقامت دپاره ضروری دی مستقیم اوسیدل هغه وخت صحیح کیږی چی دسر دورېښته په

(۱). په ترمذی شریف کی دی : قل ربّی الله ثم استقم .

(۲). یعنی کومو خلګو چی وویل چی زموږ پروردګار الله تعالی دی بیا پرهمدغه باندی ثابت قدمه پاته سو هغه ته (دمرګ پروخت یاپه قبرکی) ملایکی راځی او ورته وایی چی څه بیره او غم مه کوه موږ ستا هرډول کومك کوونکی یو . منه رحمه الله تعالی

اندازه هم (۱) دشریعت دلاری څخه انحراف او کوږوالی نه وی او دهیڅ ارشاد په عملی کولو کی تقصیر نه وی ، دا ډیره لویه درجه او نهایتی سخت کار دی دچاچی الله تعالی خاص اعانت او کومك وفرمایی هغه ته نصیب کیدلای سی (۲) .

۱۱۸. **پوښتنه** : ای جناب سیّد عالَم ﷺ دمړه سوی حیوان څمړه پاکه ده اوکه ناپاکه او دهغې استعمال جآئز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : صحابه په روایت دابن عباس او عآئشې رضی الله عنهم]

جواب : په رنګ ورکولو سره پاکیږی . (مسلم ونسآئی باختلاف)

شرح : کم حلال حیوان چی ذبح کړل سی دهغه څمړه خوپه خپله پاکه ده لیکن کم حلال حیوان چی ذبح سوی نه وی بلکه په یو ډول سره په خپله مړسوی وو یامړ کړل سو دهغه څمړه په رنګ (دباغت) ورکولو سره پاکیږی دارنګه دخنزیر څخه ما سوا دټولو مردارو حیوانانو څمړه هم په دباغت سره پاکیږی. دباغت په هغو ټولو شیانو سره جآئز دی چی په هغه سره دڅمړی رطوبت اونور وچ سی څمړه صافه سی او دبد بویی اوخرابیدو څخه محفوظه سی، لکه پټکری (۳) او دببول (۴) (کیکر) ددرختی پوست ، دانار پوست اومازو (۵) او نور . لمر ته په وچولو سره هم دباغت راځی ، او صحیح همدا ده چی بیا په اوبو او نورو لندیدلو سره بیرته نه نجس کیږی ،

---

(۱). په انبیاوو او ملائکو او نورو باندی ایمان په حقیقت کی په ایمان بالله تعالی کی داخل دی او په استقامت کی هم داخلیدی سی . منه رحمه الله تعالی

(۲). حضرت شبلی رحمة الله علیه په خوب کی دحضور سرورِ عالَم ﷺ په زیارت کولو سره مشرفه سو اوعرض یې وکی چی ما اوریدلی دی چی حضور ﷺ ارشاد فرمایلی دی چی سورۃِ هود او ددې ډول نورو سورتونو زه بوډا کړم (غالبًا دمخکنیو امتونو دتباهی او عذاب حالات کم چی په دې سورتونو کی ذکر دی دهغه غم او دخپل امت پر حال باندی دبیری دوجی څخه به دی ﷺ بوډا سوی وی) ده ﷺ وفرمایل چی نه ! بلکه دسورۃِ هود دې آیت زه بوډا کړم چی: فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ (یعنی تاته چی څه ډول حکم سویدی پرهغه باندی په پوره ډول سره مستقیم اوسه او ستا سره ایمان راوړونکی هم) دده ﷺ ثابت قدمه کیدل څه سخت نه وه لیکن ده ﷺ ته دخپل ضعیف امّت فکر او غم وو چی دا خلګ به څنګه مستقیم واوسی . منه رحمه الله تعالی

(۳). پټکری : دمالګی دقسم څخه یو ډول معدنی ماده چی دحیوانانو دخوراك دپاره هم استعمالیږی . مترجم

(۴). ببول : یو قسم ځوز لرونکی درخته چی په کیکر سره مشهوره ده . مترجم

(۵). مازو : یا ماجو هم ورته وایی ، یوه مشهوره دوا ده . مترجم

دانسان وربښتان ، غابښ ، هډوکی ، پوست او نورو شیانو استعمالول حرام دی او دهغه پوست په رنګ کولو سره نه پاکیږی (١) .

۱۱۹. **پوښتنه** : بعضی وختونه (دیوه سخت ضرورت دوجی ځخه) موږ په کور کی لمونځونه کوو او بیا راځو په مسجد کی ګورو چی لمونځونه په جماعت شروع سویدی په هغه کی هم شریکیږو لیکن په زړه کی شبه پاته وی چی معلومه نه ده داسی ډول شریکیدل صحیح دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : حضرت ابو ایوبِ انصاری او نور صحابه رضي الله عنهم]

جواب : شریکیدل پکار دی اوکمه شبه په زړه کی راوړل نه دی پکار ولی چی په دې صورت کی شریکیدونکی ته دجماعت ثواب حاصلیږی (ابوداؤد)

شرح : دوهم وارچی کم لمونځ وکړل سی هغه نفل دی او هغه هم ثواب لری او دومره اجر به ورته حاصل سی چی ګواکی فرض یې په جماعت سره ادا کړیدی لیکن دنورو احادیثو او اقوالو ځخه دصحابه (٢) وو رضي الله عنهم معلومه سویده چی دا حکم صرف دماپښین او ماخوستن دپاره دی ، په سهار او مازدیګر او ماښام کی که چیری داسی اتفاق پیښ سی نوپه جماعت نه شریکیدل ورته پکار دی .

۱۲۰. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زما پلار وفات سویدی او ډیر مال یې پرې ایښی دی او (دصدقې ، خیرات او نورو شیانو) هیڅ وصیت یې نه دی کړی ، اوس که چیری زه دهغه دطرفه ځخه صدقه وکم نو دابه دهغه دګناهونو کفاره وګرځول سی (او زما ددغی صدقې ځخه به هغه ته څه نفع ورسیږی) او که نه ؟

[سوال کوونکی : یو شخص په روایت دابو هریرة رضي الله عنه]

جواب : هو! ستا صدقه به دهغه دپاره دګناهونو دکفارې باعث وګرځول سی (اوستا دخیرات ځخه به هغه ته ضرور نفع ورسیږی) ، (مسلم شریف)

شرح : ددې حدیث ځخه معلومه سوه چی مړی ته دثواب درسیدو دپاره صدقه او خیرات کول جآئز دی بلکه مستحب او مسنون دی او ددې شیانو ثواب مړی ته رسیږی (که چیری هغه په عذاب کی اخته وی نو سپك والی پرراځی اوکه نه وی نو مرتبې او درجې یې په لوړیږی) مګر داسی صدقه او خیرات دوارثانو پرذمه باندی نه دی لازم او واجب صرف مستحب دی په دې شرط چی پراخی وی په مال کی .

---

(١). ددباغت او نورو بعضی مسئلې په ص ۹۹ – ۱۰۰ کی وګوری . منه رحمه الله تعالی

(٢). دهدیة المتقین اومه ۷ صفحه وګوره . منه ؒ

او نور حقوق دمړی لکه پور اونور که چیری مړی مال پرې ایښی وو نو دهغه مال ځخه یې ادا کول واجب او لازم دی برابره خبره ده که هغه وصیت کړی وی اوکه نه ، او که یې چیری مال نه وو پرې ایښی نو وارثانو ته اختیار دی چی دځپل مال ځخه دهغه پرذمه باندی واجب سوی حقوق ادا کوی او هغه بری الذمه کوی او که نه ؟
مقصد دا چی دمړی دطرفه ځخه صدقه او خیرات کول دهغه دپاره په آخرت کی نهایتی نافع او دګناهونو دکفارې سبب ګرځی .

رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوْبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ بِحُرْمَةِ سَيِّدِنَا وَمَوْلاَنَا مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالیٰ عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ وَاَصْحَابِهِ الْاَخْيَارِ . آمین

*　*　*

دفتاوی محمدی ﷺ دوهمه حصه

دحضرت سیّدنا عمر بن الخطاب خلیفه دوهم رضی الله عنه فتوٰی :

۱۲۱ . **پوښتنه** : زما عمه مغیره بنت الحارث چی یهودیه وه دیمن په ملك کی وفات سوه اوس دهغې دترکې اومیراث مستحق څوك دی زه یم اوکه دهغې یهودی قریب [سوال کوونکی : محمد بن اشعث رحمة الله علیه]

جواب : ددې وارث ددې دقریبانو ځخه هغه څوك کیدی سی څوك چی ددې هم مذهب (یعنی یهودی) وی ، څوك چی ددې ترټولو زیات قریب او رشته دار او عزیز وی (دارمی شریف)

شرح : محمد بن الاشعث دیمن اوسیدونکی وو کله چی دهغه عمه وفات سوه نو دیمن ځخه راسپور سو په مدینه منوره کی ددې بابرکت خلیفه په خدمت کی حاضر سو کم چی درسولِ مقبول ﷺ ریښتینی ځای ناستی اودمسلمانانوخیر طلبوونکی مقبول بنده وو ، دجواب ځخه معلومه سوه چی دکافر دمیراث (برابره خبره ده که کافر آتش پرست وی او که مجوسی ، یهودی وی او که نصرانی) مستحق مسلمان نسی کیدی بلکه هغه وارث به یې حقدار وی څوك چی په کفرکی دده سره شریك وی، داغه رنګه دمسلمان کافر وارث دمیراث ځخه محروم دی، یوازی هغه وارثانو ته به ورکول کیږی څوك چی مسلمان وی (دامام احمد رحمة الله علیه قول دی چی که چیری دمیراث تر تقسیم کیدو دمخه یوڅوك کافر مسلمان سی نوبیا دمیراث ځخه

نه محروم کیږی) .
۱۲۲ . **پوښتنه** : یا امیر المؤمنین رضی الله عنه جراد (یعنی ملخ) حلال دی او که نه ؟
جواب : (حلال دی) زما زړه غواړی چی زموږ سره دهغو یوه کوچنۍ ټوکرۍ وای او موږ ورڅخه خوړلی . (مؤطا)
شرح : لکه څنګه چی ماهۍ برابره خبره ده که ژوندۍ پیدا سی یا مړ هرډول حلال دی داغه رنګه ملخ هم مړ وی که ژوندۍ هرډول حلال دی ، ذبح کولو ته نه دماهی حاجت سته او نه دملخ ، البته دماهی یو قسم حرام هم دی یعنی هغه چی په اوبو کی دننه مړسی اوبیایې څپې دباندی راوغورځوی، دملخ هیڅ قسم هم حرام نه دی.

دحضرت امیر المؤمنین اسد الله الغالب امیر المؤمنین علی بن ابیطالب رضی الله عنه فتوٰی

۱۲۳. **پوښتنه** : ای امیر المؤمنین رضی الله عنه ! ما دکوفې شاته اوښان څرول دهغو څخه یو اوښ په یوه غار کی ولویدی (او مرګ ته نژدی سو) ماته اندیښنه سوه چی شاید تر را ایستلو او ذبح کولو څخه مخکی مړ سی ځکه نو ما یوه تیره اوسپنه را واخیسته (بسم الله می وویل) دهغه په بغل می ننه ایستل (او زخمی می کی ، وینه یې وبهیده بیا چی کله یې ساه وخته نو) دهغه اعضآء می ټوټې ټوټې کړه پرخپلو قریبانو می تقسیم کړه اوس هغوی ددې غوښې دخوړلو څخه انکار کوی تاسی ارشاد وفرمایاست چی هغه وخورو او که نه ؟
[سوال کوونکی : راشد سلمانی رحمة الله علیه]
جواب : (هغه حلال دی) هغه وخوری او ماته هم پکښی حصه راکړئ (رواه ابن ابی شیبة ونقلته من فتح الباری) .
شرح : دتښتیدو اوپه واك کی دنه راتلوپه وجه، یاپه یوه غار او بل شی کی دلویدو په وجه دکم ځای څخه چی دژوندی راوتو امیدنه وی کله چی یې ذبح کول ممکن نه وی نو ددارنګه زخم لګولو څخه ذبیحه حلالیږی (مفصّلی مسئلې ددې قسم مخکی تیری سویدی) جناب علی رضی الله عنه دسیّد المرسلین صلی الله علیه وسلم دسنتو داتباع په خاطر دسوال کوونکی دشبهې دایسته کولو او زړه خوشحاله کولو دپاره خپله هم غوښی ورڅخه طلب کړی .

دخادم او متبع سنت صاحب مقام محمود حضرت سیّدنا ابن مسعود رضی الله تعالی عنه المعبود فتوٰی :

۱۲۴ . **پوښتنه**: موږ دواړو دماښام په لمانځه کی دامام سره یوه رکعت ونیوی دامام

تر سلام وروسته مونږ دواړه دخپل فوت سوو رکعتونو دادا کولو دپاره ولاړ سوو ، مسروق یو رکعت ادا کی دالتحیات دویلو دپاره کښېنستی (اوبیا تر یوه رکعته وروسته یې التحیات ویل پوره کړه) لیکن جندب یوازی داخیری رکعت تر ادا کولو وروسته کښېنستی اوس وفرمایاست چی دچا فعل صحیح دی ؟

[سوال کوونکی : مسروق وجندب شاګردان ابن مسعود رضي الله عنهم]

جواب : تاسی دواړوښه کړیدی (یعنی لمونځ ددواړو اداسو) لیکن زه داخوښوم چی دمسروق په مثل سره لمونځ کوی (یعنی ترهررکعت وروسته التحیات وایاست) .

شرح : تر دوو رکعتو وروسته چی کله کښېنستل واجب دی لهذا دیوه رکعت دامام سره او یوه رکعت دیوازی کولو څخه وروسته دی دالتحیات دپاره کښېنی ، بیا دې دریم رکعت وکی او کښېدی نی ، لیکن که چیری تر یوه رکعت یوازی ادا کولو وروسته نه کښېینستی بلکه یوازی په آخرکی کښېینستی لکه چی په پوښتل سوی صورت کی جندب رحمة الله علیه کړی وه نوبیا هم لمونځ ادا کیږی او سجده سهو نه لازمیږی .

۱۲۵. **پوښتنه** : ای مخدوم او مکرم استاده ! ما خپلی زوجې ته طلاق ورکی دواه واره ترحیض راتلو وروسته ددې حیض راتلل ودریدی تر اتلسو ۱۸ میاشتو پوری نه راغی په همدې حالت کی ددې وفات وسو ، ماته دهغې په میراث کی حصه اخیستل جآئز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : حضرت علقمه رحمة الله علیه شاګردِ ابن مسعود رضي الله عنه]

جواب : خدای تعالی ددې ښځی میراث ستا دپاره ودروی ، حصه ورڅخه واخله او په خپل کار کې یې راوله (مؤطا)

شرح : تر طلاق وروسته چی کله درې واره حیض راسی نو عده تیریږی او دنکاح علاقه بیا نه پاته کیږی، دا درې واره حیض راتلل شرط دی برابره خبره ده که په هر څومره موده کی راسی، که چیری دسوال کوونکی ښځه دریم وار هم دحیض څخه فارغه سوی وای نو زوج ته په میراث کی حصه نه رسیده ولی چی هیڅ علاقه نه وه پاته لیکن دده په مقدر کی دښځی دریم وار حیض راتلل وځنډیدل او په همدغه حالت کی وفات سوه ده ته حصه ورسیده ولی چی که چیری په عده کی زوجه مړه سی نو زوج دهغې دمال څخه حصه وړی ، ددې وجی حضرت عبد الله ابن مسعود رضي الله عنه په جواب کی وفرمایل چی ددې میراث خدای تعالی ستا دپاره ودروی

ددې ځخه معلومه سوه چې دطلاق په عده کی ددرو وارو حیض راتلو اعتبار دی دمیاشتو دشمیر نه دی البته که چیری ښځه دشپیتو ۲۰ یا پنځه پنځوسو **۵۵** کلو وعمر ته ورسیږی او دحیض ځخه بالکل مایوسه سی نو دهغې دپاره دطلاق عده صرف درې میاشتی ده دارنګه هغه کوچنۍ انجلۍ چی هغې ته حیض نه راځی په طلاق کی به درې میاشتی تیروی .

دحضرتِ عبد الله ابن العباس افضل الفقهآء وابن عم رسول الله ﷺ فتوٰی :

۱۲۲. **پوښتنه** : حآئضې ښځی که چیری دسجدې آیت دیو چا ځخه واوریدی نو سجده به کوی او که نه ؟ [سوال کوونکی: نامعلوم الاسم]

جواب : سجده دی نه کوی ددې وجی چی سجده تلاوت هم (ګواکی یو قسم) لمونځ دی . (دارمی شریف)

شرح : په قرآن مجید کی ځورالس ۱۴ ځایونه داسی دی چی دهغه آیت پر ویونکی او اوریدونکی دواړو باندی سجده لازمیږی دا اختیار دی چی هغه وخت یې ادا کوی اوکه بل وخت یې ادا کوی ، کله چی سجده هم دلمانځه یو جزء دی او دسجدهٔ تلاوت دواجبیدو او ادا کولو دپاره هغه ټوله شرطونه دی کم چی دلمانځه دپاره وی یعنی عاقل ، بالغ ، دحیض ځخه به پاکه وی او دادا کولو په وخت کی به سره داودسه قبلې ته مخامخ وی ، ځای او کالی به یې پاك وی ددې وجی ابن عباس رضی الله عنه وفرمایل چی سجده تلاوت هم ګواکی یو قسم لمونځ دی لکه ځنګه چی لمونځ پرحآئضې نه دی واجب داغه رنګه سجدهٔ تلاوت هم نه ده پرواجب برابره خبره ده که یې خپله ووایی یا یې دبل چا ځخه واوری البته که یې چیری حآئضه په خپله ووایی نو پر اوریدونکو باندی سجده واجبیږی په خپله پر حآئضه باندی نه واجبیږی او په همداسی حالت کی هغه دقرآن کریم په تلاوت کولو سره ګناهګاره کیږی هم .

۱۲۷. **پوښتنه** : ای ابن عم رسول الله ﷺ دیوه سړی دوې زوجی دی یوې زوجی یې یوې بلی انجلۍ ته شیدې ورکړی او بلی زوجی یې یوه هلك ته اوس ددې دواړو هلك او انجلۍ په مابینځ کی نکاح جآئزه ده او که نه ؟

[سوال کوونکی : یوشخص په روایت دعمرو بن شرید تابعی رحمة الله علیه]

جواب : (نه ده جآئز ځکه) هغه نطفه چی دهغه دوجی ځخه کوچنۍ پیدا کیږی او شیدی را کښته کیږی په دواړو ځایو کی یو دی . (موطا)

شرح : دا دواړه کوچنیان په خپل مابینځ کی سره ورور او خور سوه ځکه دکم زوج دوجی څخه چی ددواړو ښځو شیدی راځی هغه ددې دواړو کوچنیانو رضاعی پلار سو .

دجناب عاشقِ سنت خیر البشر حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنهما فتوٰی

۱۲۸. **پوښتنه** : ای حضرت کم ماهئ چی دریاب په خپلو څپو سره پر کناره باندی وغورځوی هغه حلال دی او که نه ؟ دهغه خوراك جآئز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : عبد الرحمٰن صاحبزادۀ ابو هریرة رضی الله عنه]

جواب : (هغه حلال دی) هغه وخوره دهغه په خوراك کی هیڅ اندیښنه نسته (او په حلال کیدو کی یې هیڅ شبه نسته) . (موطا)

شرح : دا سوال دحضرت ابو هریرة رضی الله عنه صاحبزادة عبد الرحمٰن کړی وو اول خو ابن عمر رضی الله عنهما ددې دخوراك څخه ممانعت کړی وو لیکن کله چی کورته راغی اوپه قرآنِ مجید کی یې دا آیت ولیدی چی : اُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ نو عبد الرحمٰن ته یې دخپل خاص خادم حضرت نافع رحمه الله په واسطه زبانی وینا واستوله چی ویې خوره هیڅ حرج نسته پکښې ، دا حکم دهغه ماهی دی چی داوبو څخه دباندی تر را غورځیدو وروسته مړ سی یا دتالاب اوبه وچی سی او مړسی او کم چی په اوبو کی دننه مړ سی او لوړ راپورته سی نوپه حدیث شریف کی ددې دخوراك ممانعت فرمایل سویدی هغه نه خوړل پکار دی هغه حرام دی .

۱۲۹. **پوښتنه** : که چیری یو شخص دجماعت په لمانځه کی شریك سی او بیا په لمانځه کی ورپه یاد سوه چی ما تردې دمخه لمونځ نه دی ادا کړی نو دهغه شخص دا لمونځ ادا کیږی او که به یې دوباره کوی ؟

[سوال کوونکی : یو شخص په روایت دنافع رحمه الله]

جواب : هغه ته پکار دی چی دامام سره تر پوره کیدو وروسته خپل مخکنئ قضا سوی لمونځ ادا کی او بیا هغه لمونځ را وګرځوی کم چی یې دامام سره کړیدی (موطا)

شرح : واجب داده چی اول خپل قضا سوی لمونځ ادا کی بیا راتلونکئ لمونځ وکی نوده چی کم لمونځ دامام سره کړیدی هغه نسو ادا ولی چی دهغه څخه دمخه لمونځ دده پرذمه باندی باقی دی مګر دامام پرېښوول هم مناسب نه دی ددې وجی دامام سره چی هغه لمونځ پوره کړی نو مخکنئ قضا سوی لمونځ دی ادا کړی کله چی

مخکنۍ لمونځ اداسو نوبیا دی دا لمونځ دوباره وکی کم چی یې دامام سره کړیدی لیکن دقضا سوی لمانځه ادا کول دوخت تر لمانځه دمخه حکم دهغه چا دپاره دی چی دهغه پرذمه باندی ترپنځو لمونځو زیات قضا سوی لمونځونه نه وی اوښتی که چیری قضا سوی لمونځونه ترپنځو زیات وی نودا چی هغه پرېږدی او دموجوده وخت لمونځ اول ادا کړی هم جآئز دی .

دمیر منشی دحضور سرورِ عالَم ﷺ حضرت زید بن ثابت رَضِیَ اللهُ عَنهُ فتوٰی :

۱۳۰. **پوښتنه** : ای کاتبه درسول الله ﷺ ما پربعضو خلګو باندی یوڅه کپړه (ټوکر) په قرض باندی خرڅ کړی وو اوس هغه خلګ نقدی روپۍ را کول غواړی او وایی چی ته یوڅه روپۍ معاف کړه نو موږ به نقدی روپۍ درکړو دا صورت جآئز دی او که نه ؟ [سوال کوونکی: صالح بن عبید مدنی رَحمَةُ اللهِ عَلَیه]

جواب : (دا صورت نه دی جآئز لهذا زه تاته اجازه نسم درکولای چی دا قسم معامله وکړی) او چی داسی روپۍ په خپل خرڅ او استعمال کی راولی . (موطا)

شرح : مثلاً پنځوس ۵۰ روپۍ دیو چا پرذمه باندی ددوو ۲ میاشتو په وعده باندی لازمی وی اوس هغه وایی چی په اوس وخت کی (یعنی تر دوو میاشتو پوره کیدو مخکی) څلویښت ۴۰ روپۍ واخله او لس ۱۰ روپۍ معاف کړه دا نه دی جآئز ، دا ربوٰا او سود دی ولی چی ګواکی لس ۱۰ روپۍ یې تاوان وکی او دوې څلور میاشتی مخکی یې روپۍ حاصلی کړیدی ، بس همدغه ربوٰا ده .

دحضرت سیّدنا عمّار بن یاسر صحابی قدیم الاسلام رضی عنه ربّ الانام فتوٰی :

۱۳۱. **پوښتنه** : ای حضرت که چیری یو څوك خپل ذکر مسه کړی نو اودس ماتیږی او که نه ؟ [سوال کوونکی: اهلِ مجلس په روایت دعمیربن سعد رَضِیَ اللهُ عَنهُمَا]

جواب : (اودس نه ماتیږی ځکه لکه څرنګه چی نور اندامونه دی همدغه رنګه) هغه هم ستا دبدن څخه یوه ټوټه ده (لیکن خامخواه هلته دلاس وړلو ضرورت څه دی) ستا دلاس وړلو دپاره نور ډیر بدن موجود دی (موطا) .

شرح : بې له ضرورته دی پر داسی ځایو باندی لاس نه تیروی ، او که چیری لاس ولګول سی هم نو اودس نه ماتیږی لیکن مستحب او بهتره په داسی صورت کی دا ده چی اودس وکی .

دام المؤمنین سیّدتنا حضرت عآئشة صدیقه رَضِیَ اللهُ عَنهَا فتوٰی :

۱۳۲. **پوښتنه** : که چیری په حالت کی دجنابت پر بدن باندی خوله (عرق) راسی پر

کپړو باندی ولګیږی نو کپړې به ناپاکه سی او که نه ؟
[سوال کوونکی: یوشخص په روایت دقاسم ورور زادهٔ دعآئشې رضي الله عنها]
جواب: ددې هیڅ مضآئقه (ممانعت) نسته کپړې ددې څخه نه ناپاکه کیږی. (دارمی)
شرح : په جنابت کی چی کله حکمی نجاست دی په ښکاره پر ټوله بدن باندی کم نجاست نه وی لګیدلی لهذا دهغه خوله او ناړی پاکی دی په دې سره کالی نه ناپاکه کیږی البته که چیری پر بدن باندی یو ځای ښکاره پلیتی لګیدلی وی نو چی دخولې سره وبهیږی او دهغه پوره اثر پر کالو باندی راسی نو بیا کالی ناپاکه کیږی .

دمشهور صحابی حضرت ابو هریرة رضي الله عنه حافظ احادیث نبویّه صلی الله علیه وسلم فتوٰی :

۱۳۳ . **پوښتنه** : ښځی ته په حالت کی دحیض سُبْحَانَ اللهِ وَالْحَمْدُ للهِ وَلاَ اِلٰهَ الاَّ اللهُ وَاللهُ اَكْبَرْ ویل جآئز دی اوکه نه ؟ [سوال کوونکی: نا معلوم الاسم]
جواب : جآئز دی . (دارمی شریف)
شرح : دا رنګه نور اذکار او دعاوی ویل صحیح دی البته قرآن مجید ویل ورته حرام دی .

دحضرت سعید بن مسیب سیّد التابعین علیه رحمة ربّ العالمین فتوٰی :

۱۳۴ . **پوښتنه** : یا حضرت کم وخت چی امام خطبه ویله یوه شخص ته پریچی راغی (هغه الحمد لله وویل نو) فلانی شخص دهغه جواب ورکی (یعنی یرحمك الله یې وویل) ؟ [سوال کوونکی : نا معلوم الاسم]
جواب : هغه ته ووایه چی بیا داسی نه کوی (ولی چی په وخت کی دخطبې سلام او کلام او یرحمك الله ټول ناجآئز دی) . (کتاب الآثار للامام محمد رحمة الله علیه) .
شرح : پریچونکی چی کله الحمد لله ووایی نو اوریدونکو ته یرحمك الله ویل لازمی او داسلامی حقوقو څخه دی او په احادیثو کی ددې تاکید راغلی دی لیکن حالت دخطبې چی کله دلمانځه په مثال دی لهذا په هغه کی چی څرنګه سلام او دعا اونور ناجآئز دی داغه رنګه داهم ناجآئزدی، حضرت سعیدبن مسیب رحمة الله علیه ډیر لوی تابعی دی په سنه ۱۳ هجری کی دحضرت عُمر فاروق رضي الله عنه په خلافت کی پیدا سویدی دسلهاوو صحابه وو رضي الله عنهم سره یې ملاقات کړیدی ، په زهد ، عبادت او علم کی په خپله زمانه کی بې مثله وو دابو هریرة رضي الله عنه شاګردِ رشید وو، څلویښت ۴۰ حجونه یې کړی وه، په سنه ۹۳ هجری کی یې وفات وسو، رحمه

الله تعالی بفضله

دعالقیدر تابعی حضرت سعید بن جبیر شهید رحمة الله علیه فتوٰی :

۱۳۵. **پوښتنه** : یاحضرت که یوڅا دیوې مقرري مودی په وعده سره غله (دسرو زرو یا سپینو زرو یا روپو په عوض کی) خرڅه کړه او بیایې پرځای دنقد قیمت (خرما یا بل خپل دضرورت شی) واخیستی نو جآئز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : نا معلوم الاسم]

جواب : هیڅ ممانعت نسته جآئز دی . (موطا)

شرح : مثلاً زمورږ دغلې قیمت لس ۱۰ روپۍ درانیوونکی پرذمه باندی واجب وی مورږ هغه روپۍ نه وی قبض کړی بلکه خرما یا کپړه یا یوبل شی مو په رانیوی نو هیڅ ممانعت نسته ولی چی په قیمت کی دا شرط نسته چی ترڅو پوری یې قبض کړی نه وی په هغه کی دی تصرف نه کوی .

دزاهد او عالم حضرت قاسم پسر زاده دخلیفه اوّل رضی الله عنهم اجمعین فتوٰی :

۱۳۶. **پوښتنه** : که چیری یو شخص په حالت کی دحیض دزوجې سره صحبت وکړی نو ددې څه کفاره ورکول پکار دی ؟

[سوال کوونکی: یوشخص په روایت دعبد الرحمٰن بن قاسم رحمة الله علیه]

جواب : خدای تعالی ته دی عاجزی، عذر، توبه اواستغفار وکړی اوبیا دی هیڅکله داسی نه کوی (دارمی)

شرح : په حالت کی دحیض صحبت او مجلس کول نهایتی سخته او لویه ګناه ده او دسلهاوو قسمونو مریضیو سبب دی دسوال کوونکی مطلب داوو چی آیا څه مالی کفاره ورکول هم لازم دی او که نه ؟ دجواب څخه معلومه سوه چی په اخلاص دزړه سره توبه او استغفار کول کافی دی مال ورکول ضروری نه دی لیکن که چیری دخپل قدرت په اندازه صدقه او خیرات هم وکی نوددې سخت معصیت او ګناه دوجی څخه چی کم غضبِ خداوندی پرجوش باندی راځی په هغه کی به سپك والی راسی ځکه چی په حدیث شریف کی راغلی دی چی دخدای تعالی غصه او درد صدقه کښته کوی او دسُوءِ خاتمې (یعنی بدی خاتمی او بد انجام) څخه یې محفوظه کوی .

دباعمل عالم حضرت سالم پسر زاده خلیفه دوم رضی الله عنهم اجمعین فتوٰی :

۱۳۷. **پوښتنه** : یوشخص په سفرکی یوځای تم سو او اراده کوی چی ددې ښار څخه

به نن یا سبا څم لیکن دیوه نه یوه ضرورت په وجه هره ورځ تلل وځنډیږی په داسی صورت کی به دلمانځه قصر کوی اوکه به یې پوره کوی ؟
[سوال کوونکی: هشام بن عُروه أستاذ امام ابو حنیفة رحمة الله علیهما]
جواب : قصر دی کوی که څه هم چی په دې ډول سره میاشتی تیری سی . (موطا)
شرح : قاعده داده چی کله مسافر په یوه ښار کی دپنځلسو ۱۵ ورځو تم کیدو اراده وکی نو پوره لمونځ دی کوی که نه وی نو دمسافرینو په ډول قصر دی کوی یعنی څلور رکعته لرونکی لمونځونه دی صرف دوه رکعته کوی ، نو که چیری یې په یوه ښار کی اراده خو ترپنځلسو ورځو کمه کړی وه لیکن داتفاقی اسبابو څخه تلل ځنډیدل مګر دپنځلسو ورځو اوسیدو قصد یې بیا هم نه وو کړی همیشه به یې دتلو اراده وه او یوه وجه به مخ ته راتله او پاته به سو نو قصر دی کوی برابره خبره ده که هر څومره ورځی او میاشتی تیری سی .

دحضرتِ عطآء بن ابی رباح تابعی جلیل القدر رحمة الله علیه فتوٰی :

۱۳۸ . **پوښتنه** : یا شیخ مکرم ! که چیری دیوې ښځی په غاړه کی یو نقش یا تعویذ وی چی په هغه کی کلامِ الٰهی او دخدای تعالٰی نوم مبارك وی نوپه حالت کی دحیض دی هغه ایسته کوی او که دی په غاړه کوی ؟
[سوال کوونکی : عبد الملك رحمة الله علیه]
جواب : که چیری په چمړه یاکپړه یابل شی کی پیچلی وو نو لیری دی کړی او که چیری دسپینو زرو په پوښ کی بند وو نو اختیار دی ایسته کوی یې او که نه . (دارمی شریف)
شرح : حضرت عطآء ته دحضرت ابن عباس اوحضرت ابو هریرة او دنورو ډیرو صحابه کرامو رضي الله عنهم دشاګردی فخرحاصل دی په خپله زمانه کی ترټولو علماوو لوړ وو ، په سنه ۱۱۵ هجری کی وفات سو ، دده څخه په سلهاوو فتاواوی را نقل سویدی ، په دې جواب کی یې دکلامِ الٰهی دبی ادبی څخه دمحفوظه کیدو دپاره عمده جواب او فتوٰی ورکړیده مګر دایې په طور داحتیاط فرمایلی دی .

فتوٰی دحضرت سیّد المجتهدین امام اعظم ابو حنیفة علیه رحمة رب العالمین :

۱۳۹ . **پوښتنه** : یوه شخص دوبی ته دپرېوللو دپاره کپړې ورکړی وی ددوبی په کور کی اور ولګیدی اوهغه کپړه هم وسوځیدل اوس به ددوبی پرذمه باندی تاوان واجب وی او که نه ؟ [سوال کوونکی: حضرت امام محمد رحمة الله علیه اونور]

Download From; Aghalibrary.com

جواب : ددوبی پرذمه باندی تاوان نه دی واجب . (کتاب الآثار)

شرح : دوبی او خیاط او رنګریز او نور کم چی ډیرو خلګو کار کوی هغه ته اجیر مشترك (ګډ مزدور) ویل کیږی دهغه سره چی کم شی وی پر هغه باندی که چیری یو داسی آفت راسی چی په هغه کی ددې خلګو څه لاس نه وی نو تاوان بالکل ورباندی نه دی واجب (مثلاً اور ولګیږی یا غلا سی) او که چیری دهمدې خلګو په لاسو باندی قصداً یا بی له قصده څه تاوان ورسیدی نو ددوی پرذمه باندی تاوان واجب دی (لکه ددوبی دوهلو اوټکولو څخه چی کپړه پټاؤ سی یا دګړی ساز دلاس څخه پرزه ولویږی) مګر بهتره داده چی په دې قسم واقعاتو کی دهغه څخه ډیر لږ واخلی او دهغه سره صلح وکی دتاوان او ضمان په نامه سره دی نه څه ورکوی اونه دی څه اخلی .

(که څه هم چی دفقه حنفی په بې تعداد او بې شمیره کتابونه او ټولی فتاواوی او مسآئلی په حقیقت کی دحضرتِ امام مخدوم الانام رحمة الله علیه فتاواوی دی چی په هغه کی په ډول دتبرك سره یوه خاصه فتوٰی دده په نامه مبارك سره درج کول مناسبه معلومه سوه ځکه چی دی رحمة الله علیه هم دتابعینو په درجه کی داخل دی او دسیدنا انس او نورو صحابه وو رضی الله عنهم په دیدار سره مشرفه سویدی) .

دتاج الاولیآء قدوة الاصفیاء حضرت حسنِ بصری قدس الله سره العزیز فتوٰی :

۱۴۰ . **پوښتنه** : دکومو اوبو څخه چی (دخُلې په اېښوولو سره) حآئضې چیښبل کړی وی دهغه څخه اودس کول جآئز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : یوشخص په روایت دکثیر بن شِنْظِیر رحمة الله علیه]

جواب : جآئز دی (دارمی شریف) .

شرح : تردې مخکی ددې قسم مسئلې مفصلی تیری سویدی ، ددې فتوا څخه هم معلومه سوه چی دحآئضې ظاهری اندامونه لاس ، پښې او نور پاك وی .

اَللّٰهُمَّ طَهِّرْ قُلُوْبَنَا وَاغْفِرْ ذُنُوْبَنَا وَارْحَمْنَا اَنْتَ مَوْلَانَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْمُسْلِمِيْنَ ، وَصَلِّ عَلٰى نَبِيِّكَ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّعَلٰى اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِيْنَ . آمین ، تـمّت بالخیر

الاثنین ، ۲۱ شعبان ، ۱٤۲۸ \ ۳ سبتمبر 2007

ترجمه او تحقیق :

العبد الضعیف الحافظ محمّد احمد الحقّانی الأفغانی غفرالله له

Download From; Aghalibrary.com